

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב"ה

תיק 1084448/1

בבית הדין הרבני הגדול ירושלים

לפני כבוד הדיינים:

הרב אליעזר איגרא, הרב א' אהרן כץ, הרב שלמה שפירא

המערערת: פלונית (ע"י ב"כ עו"ד אבי אמר)

נגד

המשיב: פלוני (ע"י ב"כ עו"ד נורית פסטינגר)

הנדון: הסכם – חובת וידוא הבנתו והיסוד הנפשי; בטלות בשל מצב נפשי, 'מודעא', ויתור תחת לחץ, חוסר סבירות או חזרה מחלקו – אימתי?

פסק דין

לפנינו ערעור האישה על החלטת בית הדין האזורי מיום כ"ג באייר תשע"ו (31.5.16).

בית הדין בהחלטתו דחה את תביעת האישה לביטול הסכם הגירושין שנחתם בין הצדדים ואושר בבית הדין בתאריך ד' באב תשע"ג (11.7.13).

א. רקע, תביעת הגירושין הראשונה, ההתחייבויות וההסכמים השונים וסירוב האישה להתגרש נפתח בתיאור העובדות הנצרכות וההליכים בתיק זה (התיאור נצרך כדי להבין את סדר הדברים והאירועים שלא ידיעתם אין אפשרות להגיע לחקר האמת).

הצדדים נישאו בתאריך י"ד באב תשס"ג (12.8.03) מנישואין אלו נולדו להם שני ילדים. כעשור לאחר נישואיהם – ביום י"ב בסיוון תשע"ג (21.5.13) הגיש הבעל תביעת גירושין. לשם הבנת הרקע וההליכים נציג את סדר האירועים כפי העולה מתיק הצדדים ומהמסמכים הרבים המצויים בו.

1. רקע רפואי

ביום 15.10.2012 דיווח הבעל על בליעת כדורים מתוך כוונה אובדנית. האישה הופנתה מקופת חולים לחדר מיון בבית החולים רמב"ם. בהפניה הרפואית צוין כי הנ"ל מטופלת באופן קבוע ב-CITALOPRAM.

ביום כ' במרחשוון תשע"ג (5.11.2012) עברה הפלה תרופתית בבית החולים רמב"ם.

ביום כ"ב במרחשוון תשע"ג (7.11.2012) בדיקת חדר מיון רמב"ם מעידה על ניסיון אובדני ע"י בליעת חמישה כדורי קלונקס. אין עדות למצב פסיכוטי או דיכאוני מג'ורי.

ביום כ"ו בכסלו תשע"ג (10.12.2012) בבדיקת פסיכיאטר שירותי בריאות כללית, דר' קראקרה, אובחנה הפרעת הסתגלות, נאמר כי אין עדות למצב פסיכוטי והומלץ טיפול ב-VABEN 10 מ"ג (חצי כדור שלוש פעמים ביום) וב-TERIL 200 מ"ג פעמיים ביום.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

2. תצהיר הנאמנות לבעל והתחייבויות האישה אם תפר נאמנות זו ביום י' בשבט תשע"ג (23.1.13) חתמה האישה על תצהיר בפני עו"ד ענתבי. כתצהיר נכתב:
1. אני עושה תצהירי זה בתמיכה להצהרתי בפניו של בעלי מר [פלונני] על נאמנותי כלפיו.
 2. הריני להצהיר בזאת כי מאז היכרותי את [פלונני] ביום 2.5.1997 ועד ליום זה 23.1.2013 ולאורך כל שנות חיינו המשותפים ונישואינו לא ניהלתי מערכת יחסים נוספת מלבד מערכת היחסים עם בעלי [פלונני].
 3. הנני מצהירה בזאת כי מלבד [פלונני] בעלי לא ידעתי אף גבר אחר, לא חלקתי מערכת יחסים עם אף גבר נוסף מלבד בעלי [פלונני].
 4. הריני להצהיר כי מעולם לאורך כל חיי נישואינו לא ניהלתי ולא היה לי רומן עם גבר אחר שאינו בעלי [פלונני].
 5. הנני להצהיר בזאת כי לא הייתה לי ואין לי כוונה לבגוד בבעלי [פלונני] לא בעבר ולא בעתיד.
 6. הריני להצהיר בזאת כי אהיה מוכנה לעבור בכל שלב שאתבקש במהלך נישואינו בדיקת פוליגרף המוכיחה הצהרותיי אלה.
 7. הנני להצהיר כי אם יימצא בבדיקת הפוליגרף שבגדתי בבעלי [פלונני] עם גבר זר או אחר שאינו הוא, הנני מוותרת על כל רכושנו אשר צברנו במשותף בזמן נישואינו.
 8. הנני להצהיר בזאת כי אם יוכח על ידי בעלי מר [פלונני] שאכן בגדתי בו, או באם אבגוד בו בעתיד אוותר על מזונות וכל הרכוש המשותף שצברנו בכל תקופת חיינו המשותפים ושנות נישואינו ביחד.
- נסיבות כתיבת התצהיר אינן ברורות. עו"ד אירית נחום ענתבי, שבפניה נחתם, העידה בבית הדין האזורי ביום כ"ח במרחשוון תשע"ו (10.11.15) על אופן כתיבתו, ועיין להלן.
3. השתלשלות התביעה, הסכמי הגירושין והאירועים שביניהם ביום כ"ט באדר תשע"ג (11.3.13) ביצעה האישה בדיקת פוליגרף בנוגע לחשדות הבעל בבגידה ונמצאה דוברת אמת.
- כחודשיים לאחר מכן ביום י' בסיוון תשע"ג (19.5.13) ביצעה האישה בדיקת פוליגרף נוספת שתוצאותיה הראו תגובות מחשדות לאמירת שקר. עקב תוצאה זו עזב הבעל את הבית.
- ביום י"ב בסיוון תשע"ג (21.5.13) הגיש הבעל תביעת גירושין שבה טען כי האישה בגדה בו עם גברים אחרים.
- ביום י"ט בסיוון תשע"ג (28.5.13) אושפזה האישה למשך יומיים באגף מיילדות עקב דימום נרתיקי בשבוע השבעה-עשר להיריון.
- ביום כ"ה בסיוון תשע"ג (3.6.13) חתמו הצדדים על הסכם גירושין ראשון, הסכם שנוסח ונחתם בפני עו"ד מנחם פוקס מקרית אתא, נסיבות הגעתם לעו"ד זה תוארו לפנינו:
- המשיב: הוא גר בקריית אתא ושמענו עליו. שנינו הגענו אליו. הוא ייצג את שנינו.
- בית הדין: ממי שמעת עליו?

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

המשיב: זה עורך דין שנמצא בקריית אתא, האישה קבעה ויזמה והודיעה לי. אף אחד לא שלח אותנו. יש מרכז ולא ניתן לפספס זאת. שמה יש הרבה עורכי דין.

בהסכם נקבע בין השאר כי משמורת הילדים תהיה אצל האם וכי האב ישלם סך 3,500 ש"ח למזונות ולמדור שני הילדים. עוד נקבע כי זכויות האישה בדירה המשותפת יעברו במתנה ללא תמורה לבעל אגב גירושין.

על הדירה רבצה בעת חתימת ההסכם יתרת הלוואת משכנתה בסך של 400,000 ש"ח.

ביום ב' בתמוז תשע"ג (10.6.13) נפגשה האישה עם עו"ד בוכהיים מהסיוע המשפטי (שהתמנתה לטיפול בהגנתה בתביעת הגירושין). בפגישה ביקשה ממנה לבטל את ההסכם, וזו שלחה כבר באותו יום מכתב לעו"ד פוקס ובו כתבה שהאישה מבטלת את ייפוי הכוח שנתנה לו ומבקשת חזרה את ההסכם שעליו חתמה.

למוחרת, ביום ג' בתמוז תשע"ג (11.6.13), הוגש הסכם הגירושין הנ"ל לתיק בית הדין בצירוף בקשה משותפת לאישורו. נקבע מועד לאישור ליום ד' באב תשע"ג (11.7.13).

באותו יום שבו הוגש ההסכם הומלץ על הפסקת היריון לאחר בדיקת מיון מיילדותי עקב דימום נרתיקי בשבוע התשעה-עשר להיריון.

באותה תקופה הלכה האישה לשיחות טיפול במכון יוגב אצל הפסיכולוגית פנינה יוגב כדי לשפר את תפקודה. היא הלכה לשלוש פגישות, שתיים מהן בתאריכים ה' בתמוז (13.6) וז' בתמוז (16.6).

בימים י"א-י"ב בתמוז תשע"ג (19-20 ליוני 2013) בוצע אשפוז לצורך ביצוע הפסקת היריון על רקע של מיעוט קיצוני במי השפיר.

ביום ט"ז בתמוז תשע"ג (24.6.2013) הונפקו לאישה בקופת החולים שלושים כדורי CLONAZEPAM (קלונקס) 0.5 מ"ג.

ביום י"ט בתמוז תשע"ג (27.6.13) הופיעה האישה פעם נוספת במכון יוגב. בדוח נכתב שהיא נמצאת בדיכאון עמוק.

ביום כ"ב בתמוז תשע"ג (30.6.18) הודיעה עו"ד בוכהיים לעו"ד פוקס שהאישה ביקשה ממנה להפסיק לייצגה, עקב כך תפסיק עו"ד בוכהיים לטפל בתיק זה (ולמעשה לא עשתה דבר מלבד האמור לעיל).

ביום כ"ד בתמוז תשע"ג (2.7.2013) נחתם הסכם גירושין מתוקן, נסיבות שינוי ההסכם לא התבררו. בהסכם המתוקן נקבע:

מוסכם על הצדדים כי היה והבעל ימכור את הבית לצד ג' אזי מהתמורה שתקבל יפקיד הבעל סך של 200,000 ש"ח על שם הילדים (100,000 ש"ח עבור כל אחד מהילדים).

עוד נקבע שאם תתחיל האם לעבוד יופחת סכום המזונות והמדור ויהיה 3,000 ש"ח.

ביום כ"ח בתמוז תשע"ג (6.7.13) תקפה האישה את הבעל בחוף הים בקריית ים וגרמה נזק לקטנועו. בחקירתו במשטרה אמר הבעל שהאישה צריכה עזרה פסיכיאטרית וכנראה לא לקחה את הכדורים. בעקבות תקיפה זו הוגש לאחר זמן כתב אישום נגד האישה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

באותו יום התקשרה הפסיכולוגית פנינה יוגב לאישה להזכיר לה פגישה שנועדה למוחרת. בדוח מצוין מצבה הנפשי הקשה עקב האלימות שנקטה באותו יום.

ביום א' באב תשע"ג (8.7.2013) ציינה רופאת משפחה שהאישה ממשיכה טיפול בריסטרל ונעזרת בקלונקס.

ביום ד' באב תשע"ג (11.7.13) שנקבע לאישור ההסכם, הופיעו הצדדים בבית הדין והציגו את ההסכם המתוקן שנחתם ביום כ"ד בתמוז תשע"ג (2.7.2013). באותו יום אושר ההסכם.

עוד באותו יום פתח הבעל תיק לסידור גט וביקש לסדרו מיידית באותו יום, בית הדין דחה את הבקשה עקב העומס הרב שהיה עליו וקבע מועד לסידור גט לכ"ז במרחשוון תשע"ד (31.10.13) (כארבעה חודשים לאחר מכן). יוער כי באותה תקופה סבלו מערכת בתי הדין בכלל ובית הדין המדובר בפרט מתיתקנה קיצונית עקב ההשתהות במינוי דיינים – דבר שמנע מבתי הדין לעמוד בדרישות החוק ולקבוע מועדי סידור גיטין בתוך ארבעים וחמישה יום ממועד אישור ההסכם. כן יש לציין שארבעת חודשים אלה כללו את פגרת הקיץ ואת חגי תשרי). לא הוגשה בקשה להקדמת המועד.

ביום ו' באב תשע"ג (13.7.13), יומיים לאחר אישור ההסכם, נעצרה האישה בעקבות אירוע אלימות קשה ואיומים מצידה כלפי הבעל. במסגרת מעצר זה הובאה לבדיקה בבית החולים רמב"ם, שם נקבע שהאישה "סובלת מתגובה הסתגלותית, לא נמצאה עדות לפעילות פסיכוטית או דכאון מגורי". בעקבות מעשה תקיפה זה הורחקה האישה מהבית, והושמה במעצר בית למשך שבועיים בירושלים. לאחר מכן בעקבות מעשי אלימות נוספים בחודשים ספטמבר–אוקטובר 2013 ובעקבות תקיפה נוספת שתקפה את הבעל ואת העוברת הסוציאלית הוצא צו הרחקה לאישה מהבעל והילדים, הילדים נשארו בהחזקת האב. בעקבות מעשי אלימות אלו נשפטה האישה לחמישה חודשי מאסר בפועל.

4. סירוב האישה להתגרש

המועד שנקבע לסידור גט נדחה ונקבע מועד חדש לסידור גט לט' בכסלו תשע"ד (12.11.13), באותו יום הופיעו הצדדים, הבעל דרש להתגרש, והאישה סירבה. וזו לשון הפרוטוקול:

בית הדין: הוזמנתם לסידור גט בהסכמה בעקבות הסכם גירושין מלפני כארבעה חודשים. אתם רוצים להתגרש?

האישה: לא. מאז הסכם הגירושין עבר הרבה. חזרנו לחיות ביחד, אחר כך רבנו, ועכשיו אני עצורה.

אני מאמינה שכמו שחזרנו בפעם שעברה, גם עכשיו אחרי שאשתחרר נוכל לחזור לשלום בית.

אני גם מטופלת בכדורים בשל בעיה פסיכיאטרית. הכדורים הקודמים לא היו טובים לי, ועכשיו הכדורים טובים לי ואפשר לשקם את הנישואין.

הבעל: מה פתאום? בכלל לא חזרנו לחיות כבעל ואישה. היא פשוט לא מילאה את חובתה על פי ההסכם לעזוב את הבית מיד אחרי חתימתו.

היא הייתה לפעמים בבית, לפעמים לא. היא תקפה אותי, היא בגדה בי. איך אני יכול לפי התורה לחזור לחיות עם אישה כזו?

עקב התנגדות האישה לגירושין הוחזר התיק לטיפול הרכב בית הדין ונקבע מועד לדיון לכ"ד אדר א' תשע"ד (23.2.14).

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב. תביעת הגירושין המתוקנת והכרעת בית הדין

ביום י"ב בשבט תשע"ד (13.1.14) הגיש הבעל כתב תביעת גירושין מתוקן ובו ביקש לחייב את האישה בגט. עילותיו לגירושין היו:

1. אלימות האישה ומסוכנותה כלפיו וכלפי הילדים;

2. בגידת האישה.

כאמור לעיל באותה עת הייתה האישה במאסר בעקבות מעשי האלימות ובהמשך לצו ההרחקה שהוצא נגדה בעקבותיהם, הילדים היו במשמורת הבעל, וגם הדירה עברה לרשותו על פי ההסכם.

עוד טרם הדיון ביקשה האישה את דחיית הדיון בנימוק שעקב מאסרה אין באפשרותה להיפגש עם עורך דין ואין היא מסוגלת לייצג עצמה, לדבריה אמורה הייתה להשתחרר בעוד חודש וחצי ואז יוכל להתקיים דיון ראוי. עקב התנגדות הבעל דחה בית הדין בקשתה.

לדיון שהתקיים בתאריך כ"ג באדר א' תשע"ד (23.2.14) הופיע הבעל בליווי באת כוחו. האישה הובאה כאסירה וללא ייצוג משפטי. הצדדים חזרו על עמדותיהם כדלהלן:

הבעל טען:

א. בבית המשפט הגשנו בקשה למשמורת, לביטול מזונות ולצו הגנה. יש פסק דין לחלוקת הרכוש, בית הדין אישר את ההסכם ונקבע מועד לגט.

ב. האישה הייתה בפרץ אלימות כלפי הילדים.

ג. היא ניהלה אורח חיים של בגידות ומניפולציות. הכול נתמך בעובדות, היא הודתה בבגידות. היא נכנסה להיריון פעמיים ולא סיפרה לי ואני לא יודע ממי היא הפילה, היא ניסתה להתאבד ואז נודע שהיא בהיריון.

ד. מעבר לכל זה, כל השנים הייתה אלימות מצידה.

ה. הבגידות כבר נהיו דרך חיים שלה, אני נגעל ממנה ולא יכול להתקרב אליה.

האישה אמרה לעומתו:

א. אני רוצה שלום בית.

ב. הכול שקר. היו פרצי אלימות הדדיים ויש לי הרבה צלקות ממנו, גם אני הגשתי תלונות במשטרה נגדו.

ג. לא ידעתי שהייתי בהיריון וזה נפל, לא הייתי עם שום גבר ולא בגדתי בו. בהיריון השני הוא ישב לי על הבטן כדי להרוג את העובר, ויש תלונה במשטרה על כך.

ד. נכון שנכנסתי לדיכאון אחר כך, והודיתי ואני במאסר על זה, הוא הרחיק אותי מכולם ואני עדיין אוהבת אותו למרות הכול.

בית הדין בהחלטתו שממועד זה דחה את בקשתה וקבע שהאישה חייבת להתגרש.

נימוקי בית הדין להחלטה:

א. הצדדים אישרו הסכם גירושין שבו הביעו הסכמתם להתגרש ו'סגרו' ביניהם כל העניינים הפתוחים. מאז רק חלה הסלמה ביחסייהם.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב. נוכח המתיחות השוררת בין הצדדים, כולל טענות הדידות קשות לשמיעה וההליכים המשפטיים שכבר מומשו, בית הדין משוכנע כי השלום לא ישוב לבית זה. ניכר כי טענות האישה באשר לשלום בית אינן כנות.

ג. תסקירי הרווחה שהוצגו מציגים תמונה קשה ועגומה של אלימות בסיסית, אשר כל אדם לא יכול לחיות עם אישה שכזו.

בית הדין קבע שעל האישה לקבל את גיטה במועד הראשון שייקבע. בהחלטתו ציטט בית הדין באריכות מתוך תסקיר לשכת הרווחה המורה על אלימותה, מסוכנותה ומצבה הנפשי הקשה של האישה.

יש לציין שבין בדברי ב"כ הבעל ובין בהחלטת בית הדין צוין שהצדדים ערכו הסכם גירושין שאושר ו'נסגרו' ענייני הרכוש. דא עקא: לא הוזכר בדיון באיזה אופן 'נסגרו' עניינים אלו, ספק אם בית הדין היה מודע באותה עת שהמצב שנוצר בפועל באותה עת היה כאמור לעיל – בית הצדדים וילדי הצדדים נמצאים ברשות הבעל, והאישה יוצאת מהנישואין ללא רכוש (אחרי שנתנה את מחצית הדירה לבעל), ללא משמורת הילדים וללא אפשרות להסדרי שהות.

החלטה זו מתעלמת מהאפשרות שההסכם הלא-הגיוני הוא הסיבה והאלימות היא המסובב.

ג. תביעת האישה לביטול הסכם הגירושין

ביום ד' באדר ב' תשע"ד (6.3.14) השתחררה האישה ממאסר ולאחר מכן, ביום ג' בניסן תשע"ד (3.4.14), הגישה תביעה לביטול הסכם הגירושין. בכתב תביעתה כתב בא כוחה כי:

א. הבעל הוא אדם מניפולטיבי שנהג להכות ולהתעלל גופנית ונפשית באישה במשך כל תקופת הנישואין – כתב התביעה מאריך בתיאור הדברים. לדבריה, הבעל שלט בענייני הכספים וניתק אותה ממשפחתה.

ב. החל בשנת 2011, החל הבעל לקנא לה, האשימה בקשרים עם גברים זרים, היה מגיע למקום עבודתה ומבזה אותה. האשים אותה שנכנסה להריונות מגבר זר – האישה טענה שלא היה לה מעולם קשר עם גבר אחר חוץ מהבעל.

ג. עקב התנהלותו והאשמותיו של הבעל התערער מצבה הנפשי והיא מטופלת בכדורים. האישה תיארה האירועים שקרו וכפי שתיארנו לעיל – לדבריה, ניצל הבעל מצב זה, איים עליה שיעזוב אותה וייקח עימו הילדים וגרם לה לחתום על הסכם מקפח ולא צודק.

ד. לאור מצבה הנפשי והיותה תחת השפעת כדורים, לא הייתה מודעת כל הצורך לאמור בו בין בעת חתימת ההסכם ובין בעת אישורו בבית הדין – מתוארים ניסיונותיה לבטל ההסכם אחרי חתימתו.

ה. בתמורה למשמורת הילדים בידה דרש הבעל העברת חלק האישה בדירה אליו, כמו כן הבטיח לה שהצדדים יחזרו לשלום בית ושההסכם נעשה למראית עין, לא ימומש ונעשה כדי להבטיח שלא תבגוד בו.

בהמשך כתב תביעתה תיארה את התדרדרותה ואת האלימות שנקטה, שלדבריה נבעו ממצבה הנפשי, ממצעי הבעל ומתסכול.

ו. מכיוון שההסכם לא הגיוני, עושק ונכתב ונחתם כשלא הייתה מודעת למשמעותו יש לבטלו.

עד כאן תיאור קצר של טענותיה בכתב התביעה הארוך.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

המועד לדיון בתביעה זו נקבע ליום י' בתמוז תשע"ד (8.7.14).

ביום י"ג באייר תשע"ד (13.5.14) הגיש הבעל בקשה לחיוב האישה בגירושין, בבקשה זו הזכיר הבעל את תביעת האישה לביטול ההסכם וחזר על טענותיו הנזכרות לעיל. במקביל הודיעה האישה שהיא מוכנה להתגרש, אך מבקשת לדחות את הגירושין עד לאחר מתן החלטה בתביעתה לביטול ההסכם.

בית הדין לא נענה לבקשתה, זימן את הצדדים לסידור גט, ולאחר ששלוש פעמים סירבה האישה לקבל את גיטה החליט בית הדין ביום ט' בתמוז תשע"ד (7.7.14) שהאישה חייבת לקבל את גיטה ושאלם לא תעשה כן יוכל הבעל להגיש בקשה לצווי הגבלה. מצד שני דחה בית הדין את המועד שנקבע למוחרת אותו יום, לדיון בתביעה לביטול ההסכם הגירושין.

הצדדים התגרשו בתאריך ט' באלול תשע"ד (4.9.14), ובסופו של דבר התקיימו הדיונים זמן רב אחרי סידור הגט.

ביום ט"ז בשבט תשע"ה (5.2.15) הוגשה תשובת האיש לתביעה לביטול ההסכם. לא ברור מדוע הוגשה תגובה זו רק כעשרה חודשים אחרי הגשת התביעה ורק לאחר שהצדדים התגרשו. בתגובתו נכתב כי:

א. דברי האישה בתביעה הם שקריים, האישה חתמה על ההסכם מרצונה, כדי לזרז את הגירושין ולחיות עם [צ'].

ב. האישה בגדה בבעל ונכנסה להיריון פעמיים מבגידותיה.

ג. האישה הפעילה אלימות כלפי הבעל והקטינים, הבעל לא הפגין אלימות כלפיה.

ד. האישה הייתה מודעת למעשיה, הוכח פעמים מספר שהבינה מה היא עושה, אין מסמך רפואי המוכיח את איכשירותה.

ה. התביעה לביטול ההסכם הועלתה רק לאחר תשעה חודשים מיום אישורו ולא הוזכרה בדיונים לפני כן.

ו. גם אם אחד מהצדדים חותם על הסכם ומסכים לתנאים שהם – אובייקטיבית – גרועים, הדבר לא מהווה סיבה לביטול ההסכם, שהרי ייתכן שעשה זאת מסיבותיו – להשלים ההליך במהירות.

בניגוד לאמירתו בדיון ביום כ"ג באדר א' תשע"ד (23.2.14) שאין הוא יודע עם מי בגדה ציין כאן הבעל שם של אדם שלדבריו האישה רוצה לחיות עימו וזוהי הסיבה לחתימתה על ההסכם ביוני 2013.

טענתה העיקרית של המערערת הייתה כי בין ביום חתימת ההסכם אצל עו"ד פוקס בתאריך כ"ד בתמוז תשע"ג (2.7.13) ובין ביום אישור ההסכם נטלה מספר רב של כדורים פסיכיאטרים (חמישה כדורים), לקיחת הכדורים הייתה בעידודו של הבעל "על מנת שתהיה רגועה במהלך הדיון" ולכן הייתה במצב של טשטוש וחוסר הבנה למתרחש ולויתורה על זכויותיה בדירה ללא תמורה.

בבית הדין האזורי התקיימו כמה דיונים שבהם נערכו חקירות והושמעו עדויות וכן התקבלה חוות דעת מומחה פסיכיאטר בנוגע לכשירותה המשפטית של האישה בעת אישור ההסכם. כאמור, בית הדין האזורי דחה את התביעה. בפסק דינו הארוך ציטט בית הדין מהחלטותיו ומהפרוטוקולים המתארים את דברי הצדדים ומהאמור בתסקירים ובחוות הדעת המקצועיות.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בחלקו האחרון של פסק הדין נתן בית הדין את נימוקיו לדחיית התביעה והם כדלהלן (שלא כסדר כתיבתם):

א. בהסכם הגירושין נכתב: "הצדדים מצהירים כי הסכם זה נעשה מרצונם הטוב והחופשי, ללא כל לחץ או כפייה, לאחר שקראו את תוכנו והבינו את משמעותו ותוצאותיו."

וכן נכתב בפרוטוקול הדיון לאישור הסכם גירושין: "הצדדים מצהירים כי קראו את ההסכם בעיון רב, ידוע להם תוכנו ומבקשים מבית הדין לאשרו וליתן לו תוקף של פסק דין."

כך, אף בית הדין השתכנע כי הצדדים ערכו את ההסכם מרצונם החופשי וללא כפייה, לחץ או אי-כשירות משפטית.

ב. הנתבע אמר בדיונים:

האישה רצתה להתגרש, היא רצתה למהר ולגמור את הגירושין. היא רצתה ללכת לבן הזוג שלה. היא חשבה שאם היא תתחיל להתווכח עימי על הרכוש, זה עלול לעכב את ההליכים.

עמדת בית הדין העקרונית היא כי אף שהסכם כזה או אחר אינו "סימטרי" ולעיתים נראה כאינו שוויוני, אל לנו להתערב בהסכמת הצדדים שהביאה להסכם, בית הדין מצטט פסיקה משפטית התומכת בעמדה זו.

ג. באשר להוראות החוק בדבר ביטול חוזה עקב טעות – ראה דבריה של פרופ' שלו ("פגמים בכריתת חוזה – פירוש לחוקי החוזים", המכון למחקרי חקיקה, תשמ"א, עמוד 47) [...] "על הטועה לשכנע את בית המשפט כי שקלול מצב הדברים ואיזון עמדותיהם ונסיבותיהם מצדיק ביטול" [הטענה לא הייתה לביטול "עקב טעות" ואף המשך דברי בית הדין אינו עוסק בכך. דומה שכוונת בית הדין הייתה ללמוד מהאמור בעניין הטלת חובת ההוכחה על הטוען לטעות להטלתה על הטוען ללחץ או אי-כשירות] – בית הדין אינו משוכנע שבנסיבות מקרה זה קיימת עילה המצביעה על לחץ או אי-כשירות משפטית בכריתת החוזה, ולא התקבלה כל הוכחה ממשית לכך. בכגון זה, חובת ההוכחה מוטלת על התובעת, והיא לא הצליחה להוכיח את טענתה במהלך הדיונים.

ד. התובעת לא העלתה כל טענה באשר לכשרותו של ההסכם בכל התקופה הראשונה שלאחר אישור הסכם הגירושין.

ה. מחוק החוזים ניתן להסיק כי אין לבטל את ההסכם נשוא התביעה. על פי האמור בסעיף 17 לחוק החוזים (חלק כללי, ב) אכן ניתן להעלות טענה לביטול הסכם עקב כפייה, אולם סעיף 20 שם קובע על אודות כך:

ביטול החוזה יהיה בהודעת המתקשר לצד השני תוך זמן סביר לאחר שנודע לו על עילת הביטול, ובמקרה של כפייה – תוך זמן סביר לאחר שנודע לו שפסקה הכפייה.

בנידון שלפנינו, אף לגרסת התובעת, חלף זמן ניכר מכריתת ההסכם השני ועד להגשת תביעה זו, אף שמאז אישור ההסכם נשוא התביעה הופיעה בפני בית הדין. הסברה הפשוטה נותנת כי אדם אשר נעשק כה קשה (כטענת האישה), בדמות אישור הסכם תחת היותה נתונה להשפעת תרופות רבות, אינו ממתין זמן רב להעלאת טענה זו.

ו. אין לנו כל בסיס לסבור כי בעת אישור ההסכם השני התובעת לא הייתה צלולה בדעתה או כשירה משפטית או לא הבינה את משמעות ההסכם שעליו חתמה. חובת ההוכחה לטענתה שחרגה מהמינון שנרשם לה ונטלה כדורים

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

רבים ביום אישור ההסכם, מוטלת על התובעת. מבחינה משפטית, אין כל ראייה או אסמכתה התומכת בטענתה זו.

המערערת והמשיב – זו בערעורה על פסק דינו של בית הדין, וזה בתגובתו לערעור – חוזרים על התיאורים והטיעונים שהזכרנו לעיל, אין מקום לחזור על הדברים. הצדדים הופיעו בפנינו וטענו את טענותיהם באריכות, ואין מקום לשנות ולשלב את הדברים.

ד. חובת בית הדין המאשר הסכם לוודא את היסוד הנפשי ואת הבנת הצדדים את תוכן ההסכם, משמעויותיו ותוצאותיו

חובתנו להדגיש, הערעור שבפנינו הוא על תוקפו של הסכם הגירושין שאישר בית הדין, לא מונח בפנינו ערעור על הטיעונים בתביעת הגירושין והאם היה בהם כדי לחייב את האישה להתגרש. הצדדים התגרשו זה מכבר. והטיעונים לגירושין אינם רלוונטיים לגבי הנושא שעליו הוגש הערעור, אך במהלך דברינו נבחן את אמינות טענות הצדדים, את השלכותיהן ואת הנובע מהם לביטול ההסכם.

יש לשער שהתנהלות נכונה ומדויקת בעת אישור הסכם הגירושין הייתה מבהירה, בעת האישור את נסיבות עריכת ההסכם והייתה מייצגת דיונים ארוכים, שלדעתנו כפי שיתבאר הובילו לטעות בקביעת העובדות, והוצאת פסק דין שהביא לידי כך שהמערערת יצאה מנישואין אלו ללא קשר עם ילדיה וללא קבלת חלקה ברכוש שנצבר.

לא ברורה היא אמירת בית הדין בפסק דינו שהאמור בהסכם שהצדדים מצהירים שההסכם נעשה מרצונם החופשי מורה שהדברים היו כן – הלוא על דבר זה נסובה התביעה, המערערת – התובעת טענה שחתימתה על ההסכם נעשתה בנסיבות שבהן לא הייתה מודעת להתחייבויות או – נכון יותר לומר – לא הייתה במצב שבו הייתה יכולה להחליט ולהיות מודעת למהות החלטתה. וכי לשון סעיף זה, הנמצא בכל הסכם גירושין, מוכיחה שאכן כך הם הדברים לאחר שהצדדים חתמו על ההסכם? אם הווה אמינא שכל האמור בהסכם הוא אמת לאמיתה ואינו ניתן לערעור – מדוע צריכים כלל אישור ערכאה משפטית. לכן אם המערערת צודקת בטענותיה אין להביא ראייה כלשהי מלשון ההסכם.

חובתנו להבהיר מהו תפקידו של בית הדין באישור הסכם גירושין ככלל, ומתוך כך ללמוד על מה שנעשה בנידון דידן.

סעיף 2 לחוק יחסי ממון בין בני זוג, תשל"ג – 1973 קובע:

(א) הסכם ממון טעון אישור בית המשפט לענייני משפחה (להלן – בית המשפט) או בית הדין הדתי שלו סמכות השיפוט בענייני נישואין וגירושין של בני הזוג (להלן – בית הדין), וכן טעון שינוי של הסכם כזה אישור כאמור.

(ב) האישור לא יינתן אלא לאחר שנוכח בית המשפט או בית הדין שבני הזוג עשו את ההסכם או את השינוי בהסכמה חפשית ובהבינם את משמעותו ואת תוצאותיו.

[...]

(ד) הסכם בין בני הזוג שאושר בפסק דין להתרת נישואין על ידי בית הדין דינו כדין הסכם ממון שאושר לפי סעיף זה; בחוק זה: "התרת נישואין" – לרבות גירושין, ביטול נישואין, הכרזה שהנישואין בטלים מעיקרם או פירוד לפי דין דתי שאינו מאפשר גירושין.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מטרתו של סעיף זה בחוק יחסי ממון, הדורש את אישורו של הסכם ממון בין בני זוג על ידי הערכאה השיפוטית, הוא למנוע מצבים שבהם כריתת ההסכם נעשתה על ידי צד אחד שלא באמת היה מעוניין בהסכם זה ונקלע אליו בעל כורחו בחוסר רצון עקב יחסי כוחות ולחצים שנוצרו במסגרת הנישואים. כפי שהסביר זאת השופט בך, בע"א 4/80 (ח' מונק נ' א' מונק וערעור שכנגד, פ"ד לו(3) 421 בעמ' 428).

[...] בפנינו חוק מיוחד שיש בו משום תוספת על דיני החוזים הכלליים בנקודה הרלוונטית לערעור זה. בגלל היחסים המיוחדים, העדינים והמורכבים הקיימים בין בעל ואישה, קבע המחוקק כי אין תוקף להסכם ביניהם אלא אם משתכנעת ערכאה שיפוטית שההסכם נעשה מתוך רצון חופשי, ללא לחץ, ושני הצדדים הבינו בדיוק במה המדובר, ומהן התוצאות האפשריות של חתימתם על אותו הסכם [...]

ועיין בדברי ממלא מקום הנשיא, כתוארו אז, השופט מ' שמגר באותו פסק דין (עמ' 429):

האישור המתחייב על פי חוק מגמתו להבטיח את קיומה של גמירת דעת מצד שני בני הזוג. בשל הבעיות הרבות, וביניהן תופעות בלתי רצויות המתלוות לעתים לדרך כריתתו של חוזה בין בני זוג, ביקש המחוקק להבטיח כי התוקף להסכם יינתן רק על יסוד הסכמה המובעת בו במעמד ובבהירות הראויה, ולמטרה זו הפקיד את בית המשפט או את בית הדין, לפי העניין, על מתן האישור.

עולה מלשון החוק ומפרשנותו שחובת בית הדין לבחון שבני הזוג מבינים את האמור בהסכם ומודעים לחובות ולתוצאות הנובעות ממנו. בחינת דבר זה לא תוכל להיעשות אם בית הדין לא יעיין היטב בהסכם, ידע את ההתחייבויות ההדדיות שלקחו הצדדים על עצמם בהסכם ויודא עימם שהם מבינים התחייבויות אלו. רק אז, לאחר שבית הדין בדק ובחן את הדברים, שוחח עם בני הזוג והגיע למסקנה שהצדדים הבינו את שקיבלו ונטלו על עצמם בהסכם, יוכל בית הדין לאשר את ההסכם. ללא בדיקה ובחינה זו בית הדין מנוע מלאשר את ההסכם כפי שקובע החוק.

יודעים אנו שבפסק דין קודם (ע"א 490/77 נציה נ' נציה) נכתב באמירת אגב:

באשר לתנאים שחייבים להתמלא לפני שבית המשפט מאשר הסכם ממון לפי סעיף 2 לחוק, יש לציין שסעיף קטן (ג) קובע שאימות רושם הנישואין יכול לבוא במקום אישור בית המשפט לגבי הסכם ממון שנכרת לפני הנישואין או בשעת עריכתם; כמו כן קובע סעיף קטן (ד) שהסכם בין הצדדים שאושר בפסק דין גירושין על ידי בית הדין דינו כדין הסכם ממון שאושר לפי סעיף 2 לחוק.

וכאן יצוין שלגבי אימות על ידי רושם הנישואין ואישור בפסק הגירושין לא נאמר שעל המאמת או המאשר להיווכח תחילה באותם הדברים שהותנו באישור הסכם ממון על ידי בית המשפט.

יתכן שעצם המעמד של הנישואין או הגירושין מקנה להסכם משמעות ברורה ולכן לא הותנה התנאי לברר במיוחד אם מבינים הצדדים את משמעות ההסכם ותוצאותיו.

שונה המצב ביחסים שבין בני הזוג בתקופת הנישואין, ואין ספק שבמשך שנות נישואין רבות בני הזוג עושים בינם לבין עצמם כל מיני עסקות, הסדרים והסכמים לגבי פריט זה או אחר של רכושם וספק אם צריך לייחס לכל דבר כזה את המעמד של הסכם ממון במובן החוק הזה.

בחוק ישנה הקפדה לגבי הסכם ממון בין בני הזוג הקובע את היחסים ביניהם ומחייב גם לגבי העתיד; זה גם מצדיק את הדרישה שבית המשפט ייווכח לא

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

רק שבני הזוג עשו את ההסכם מרצון, אלא שעשו כן בהינף את משמעותו ואת תוצאותיו. גם התקנות שהותקנו על פי החוק נעשו ברוח זו:

תקנה 1 קובעת כי בני זוג שרוצים לקבל אישור על הסכם כזה יגישו (בלשון רבים) אותו לבית המשפט; תקנה 2 קובעת שהאישור יינתן על ידי השופט בלשכתו במעמד בני הזוג לאחר שהשופט הסביר לבני הזוג בשפה פשוטה וברורה את משמעות ההסכם ויברר אם עשאוהו בהסכמה חפשית; תקנה 3 קובעת שהאישור יינתן על עותק הבקשה ויצויין בו כי ניתנו לצדדים ההסברים הנאותים וכי לדעת בית המשפט נעשה ההסכם בהסכמה חפשית.

לפי הבנה זו שונה אישור הסכם ממון מאישור הסכם גירושין, בהסכם ממון התנאים מחמירים יותר ומצריכים הסברה לצדדים ובדיקה שהצדדים מודעים להתחייבויותיהם ועשו את הדבר בהסכמה חפשית. מה שאין כן באישור הסכם גירושין: עצם המעמד מקנה להסכם משמעות ברורה ולכן לא נצרכים התנאים הנזכרים.

אך בכל הכבוד, אין אנחנו יכולים להסכים לדברים אלו, ככל שכוונתם שאין צורך בבדיקת תנאי ההסכם. אין הדברים תואמים למה שנוכחנו מניסיונו בשבתנו על מדין שנים רבות. משמעות לשון החוק היא שהסכם גירושין דינו כהסכם ממון, ומשכך ודאי שהדבר מצריך בדיקה שהרי המחוקק דרש בו אישור ערכאה שיפוטית. כידוע לכל הבאים בשערי בית הדין ברבים מן המקרים שבהם באים שני צדדים להתגרש – רצונם בגירושין אינו שווה. במקרים שכאלו הרבה פעמים הצד המעוניין יותר על זכויותיו כדי להתגרש במהירות, ויתורים שעליהם יצטער לאחר זמן. ולפיכך חובת הבחינה, הבדיקה, ההסברה לצדדים והבירור שהצדדים מודעים למהות התחייבויותיהם נצרכת שבעתיים באישור הסכם הגירושין וכמו שהבאנו לעיל מפסק דין מונק. לפיכך אין אפשרות לוותר על הבדיקה הפרטנית הנצרכת בבואנו לאשר את הסכם הגירושין.

פסק דין המעניק אישור להסכם ככלל והסכם גירושין בפרט שני פנים לו – האחד פן חוזי, שהרי הורתו בהסכמות הצדדים, והאחר פן מוסדי-שיפוטי, שכן מעת שאושר על ידי הערכאה השיפוטית נמסך בו אף תוקפו של פסק דין (ראו: ע"א 601/88 עזבון המנוח מיכאל רודה ז"ל נ' רודה שרייבר פ"ד מ"ז(2) 441; רע"א 4976/00 בית הפסנתר נ' דליה מור ואח', פד"י נ"ו(1) 577; זוסמן, סדר הדין האזרחי, מהדורה שביעית 1995, עמ' 787).

בשל כך, ההלכה המשפטית הפסוקה יצרה אבחנה בין שני סוגי פגמים עקרוניים: האחד, פגם בהליך ההסכמי, קרי כאשר העילה לביטול ההסכם נובעת מן החלק ההסכמי שבו (טעות, הטעייה, כפייה, עושק וכדומה); ואילו השני, פגם בהליך השיפוטי, כאשר העילה לביטול ההסכם נשענת על טענות כנגד בית המשפט, אשר ניהל את הדיון ואישר את ההסכם (ראו: גריידי אבישי, הסכם ממון וגירושין – אישור וביטול, מהדורה שנייה 2014, 113–122 ב). תקיפת הפן ההסכמי מאפשרת הגשת תביעה חדשה שעילתה הפגם ההסכמי, ומנגד הרוצה לתקוף פגם בהליך השיפוטי חייב להגיש ערעור על ההליך השיפוטי. הפגם ההסכמי הוא פגם ברצון ובהתרצות של הצדדים להסכם, לעומתו פגם שיפוטי הוא פגם בהתנהלות הערכאה השיפוטית.

על כן, התנאי לתקפותו של הסכם הגירושין הוא שהתקיים הליך אשר במסגרתו:

א. בית הדין נוכח כי הצדדים הבינו את תוכנו של ההסכם;

ב. בית הדין בירר את יסוד הרצון החופשי;

ג. בית הדין השתכנע כי בנוסף להבנת תוכנו של ההסכם, הבינו הצדדים את תוצאותיו;

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מדובר על מטלות המחייבות את בית הדין בכואו לאשר הסכם ממון. ומאליו יוכן שאם בית הדין אישר הסכם ממון שלא בדרך האמורה – נפל פגם בהליך. עם זאת אין אנו באים לקבוע מסמרות לעת עתה ולומר דרך כלל שפגם זה יבטל את תוקפו של ההליך. הדברים צריכים בדיקה בכל מקרה לגופו.

ה. יסודותיה ההלכתיים של חובה זו

הדברים חייבים להיעשות אף על פי דין ואף אם המחוקק היה פוטר את הרשות השיפוטית מבחינת הדברים. ונסביר דברינו.

מצינו בש"ס בכמה מקומות (כתובות יט, א; בבא בתרא קנה, א; סנהדרין כט, ב ובדומה לזה בעוד מקומות): "חזקה אין העדים חותמין על השטר אלא אם כן נעשה [ב]גדול."

חזקה זו היא חזקה בטבעם של בני אדם, שעושים את המוטל עליהם ואין נוהגים ברשלנות. חזקה זו בנויה על ההנחה שהצדדים והעדים בשטר בדקו הדברים לפני שערכו את הפעולה המשפטית, מפני שיודעים שעל מה שיעשו יסמכו אחרים ולכן מקפידים לבדוק את הדברים, ובוודאי שהוא הדין לגבי בית הדין, שמכיוון שיודע שיבואו לסמוך על מה שאישר חובה עליו לוודא שלא תצא תקלה מתחת ידו.

חזקה זו כאמור בנויה על טבע בני אדם והתנהלותם. ועיין בשו"ת הרשב"ש (סימן תקנב) שכתב בהסבר הדבר וז"ל:

[...] שכיון שאנו סומכין על החזקות אמרינן דעדים החותמים על השטר בחזקה שאין חותמים על השטר אלא אם כן הם כשרים, אי נמי חזקה היא על בעל השטר שלא יחתים בשטר אלא עדים כשרים, וחזקה שאין אדם טורח ומזיף. וכיון שעלתה בידינו חזקה זו: מן התורה אין השטר צריך קיום דכל עדות שבשטר הוא כאלו נחקרה בפני בית דין, וכשם שאין הבית דין מקבלין אלא עדים כשרים, כך אין חותמין ואין מחתימין על השטר אלא עדים כשרים, ושוב אין להרהר אחריהם. וכשם שאין חוקרין על אותו שהעידו עליו אם הוא גדול או קטן, כך אין חוקרין על העדים אם הם פסולים או השטר מזויף, אלא שהחכמים חששו בדבר והצריכו קיום.

שמע מינה במוטל עליהם לברר ותלינן שעשו את המוטל עליהם וביירו, דאם לא מוטלת עליהם החובה מהיכי תיתי שביירו.

והנה אף שלשון הגמרא "עדים", עדים לאו דווקא דהוא הדין וקל וחומר דיינים. ואכן אף שבסוגיית הגמרא בכתובות ובבבא בתרא מיירי בעדים וסוגיית הגמרא בסנהדרין (כט, ב) מדברת בסופרי הדיינים, בהמשך סוגיית הגמרא (שם, ל, א) מדובר בבית דין המקיימים שטר, דאמרינן דוודאי קיימוהו כדין.

ועיין לשון רש"י שם: "היינו דריש לקיש – דאמר: חזקה אין בית דין כותבין שטר אלא כדת וכהלכה, והני וודאי תלתא הוו."

ועיין במאירי (סנהדרין כט, ב) שכתב:

ומכאן כתבו גדולי פרובינציא בחבוריהם שכל שנכתב שם בשטר "תלתא" וכן שחתמו שלשתם אלא שנמצא אחד מהם קרוב אף על פי שלא נכתב שקבלוהו עליהם דנין מן הסתם שקבלוהו עליהם ודנין בה שאין חוששין לבית דין טועים ואין נראה לי

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

משמע מדבריו שאף שמתוך מעשה בית הדין עולה ריעותא, לדעת חכמי פרוכניציא תלינן שהדיינים היו מודעים לריעותא ותקנוה, אלא דאיהו פליג עליהם בהאי דינא ואולי משום דהווי כמזויף מתוכו. אך על כל פנים שמעינן שחובת בית הדין שלא תצא תקלה מתחת ידם ומשכך זוהי חובתם גם לקרוא ההסכם ולבודקו כדי שלא תצא תקלה מתחת ידם.

והנה גם בעדים דנו הראשונים עד היכן אמרינן בהו שבדקו ובחנו כדי שהמעשה יהיה כהוגן, ופשיטא להו שלא רק לגבי גדלות המוכר, הקונה והעדים נאמר האי דינא. עיין בחידושי הרשב"א בבבא בתרא (קנה, א)

והא דאמרינן "אין העדים חותמין על השטר אלא אם כן נעשה גדול" – לאו דוקא בגדול אמרו, אלא הוא הדין בכל דבר שאיפשר להם לעדים לעשות אנו אומרים כן, דחזקה אין העדים חותמין אלא אם כן נעשה הדבר שהעידו עליו כהוגן, וכדאמרי' בפרק האשה שנתאלמנה גבי ההיא ד"אנוסין היינו", "קטנים היינו" – דאמר רבי מאיר דאינן נאמנין ואמרינן [לפנינו בשינויים קלים]: "מאי טעמא דרבי מאיר? בשלמא 'פסולין היינו' – טעמא דמלוה גופיה מידק דייק ומחתם, 'קטנים היינו' – כדרבי שמעון בן לקיש דאמר 'אין העדים חותמין על השטר אלא אם כן נעשה גדול'. "וכן בפרק זה בורר גבי הודאה [...]

וכדבריו מבואר גם בחידושי הריטב"א שם.

ומכיוון שהיה ברור להם שחובת העדים לעשות מעשיהם באופן שלא תצא תקלה מתחת ידם, הקשו על הא דאיתא במשנה (שם קנג, ב) בשטר שכתוב בו שנותן את כל נכסיו והנותן אומר שהיה שכיב מרע ויכול לחזור בו והמקבל טוען שהיה בריא ואין יכול לחזור בו – מדוע לא נקבל טענתו לקיים השטר על סמך חזקה זו? ותירץ הרשב"א (וכעין זה בריטב"א שם):

לא דמי דבכל הני דבאין לעקור עדותן אנו אומרינן כן דחזקה אין עושין דבר שאי אפשר להן לעשות אבל גבי מתניתין – אפילו הוה שכיב מרע הרי עדותן קיימת שאילו מת הנותן קנה מקבל המתנה, ובכי הא ליכא למימר "בריא הוה דחזקה אין העדים חותמין על השטר אלא אם כן היה בריא" וכיון דלא כתיב בה "כד הוה מהלך על רגלוהי בשוקא" חיישינן דילמא שכיב מרע הוה והמוציא מחבירו עליו הראיה.

מבואר מדבריו דכל היכא שיש קיום לדברים באופן מסוים, ודאי תלינן שהעדים ביררו וחתמו. עם זאת מכיוון שאף אם יש קיום לשטר אפשר לפרש הדברים באופנים שונים אין לך אלא מה שכתוב בו והמוציא מחבירו עליו הראיה.

משמע שעל כל פנים אין לפרש שבדיקת העדים מצריכה בירור מדויק מהי כוונת הנותן (ויש לעיין מה הדין בבית דין).

וכעין זה כתב גם בעליות דרבנו יונה (שם):

ונראה לי דכי אמרינן "אין העדים חותמים על השטר אלא אם כן נעשה גדול" – אינם בודקים אלא אם בן י"ג שנה ויום אחד, דפחות מכאן אין ממכרין מוכר אפילו במקרקעי דידהו, אבל אינם בודקים עד עשרים שנה שהרי ממכרין קיים במקרקעי שקנו בפחות מכאן אם יודעים בטיב משא ומתן. ואין על העדים לחקור אם נכסי אביו הן, כמו שאין עליהם לחקור כשחותמים על השטר מוכר השדה אם גזולה בידו ויש להם להחזיק שהלוקח יחוש לעצמו וידוע (שאינן) שדה שהוא מוכר (הוא) [נראה דצ"ל: "וידע ששדה שהוא מוכר שלו"], כיון [נראה שצ"ל "וכיוון"] ואולי חסרות תיבות קודם, שהרי תחילה כתב שצריכים לבדוק אם הוא בן י"ג וכאן נראה שרצונו לומר שדי שיבדקו סימני גדלות [דבדקו העדים על הסימנים

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הרי השנים עשויים להתברר והוא כמילתא דעבידא לאגלויי, כיון שכתוב זמן המכר בשטר, אבל על הסימנים הם צריכים לבדוק, שאי אפשר לברר אחר זמן אם היו לו סימנים בזמן המכר.

מבואר מדבריו שאין חובה על העדים לבדוק כל פרטי הפרטים ואין הם צריכים לעמוד במקום הקונה ולברר שלא יוכל להגיע לידי הפסד, דכל היכא דיש קיום לשטר בתנאים מסוימים, יכולים לחתום על סמך זה שהקונה בירר ועל סמך זה שהדברים יכולים להתברר לאחר זמן. אך על כל פנים לית מאן דפליג שיוצר ההתחייבות לא ייצור אותה אלא אם ברור לו שהיא קיימת.

כמו כן יש להסתפק אם חובתם לבדוק גם את הדברים שאינם מהותיים לגופם של השטר ושל ההתחייבות – עיין כתובות (כד, ב):

איבעיא להו: מהו להעלות משטרות ליוחסין? היכי דמי? אילימא דכתיב ביה אני פלוני כהן חתמתי עד, מאן קא מסהיד עילויה? לא צריכא, דכתיב ביה אני פלוני כהן לויתי מנה מפלוני וחתימו סהדי, מאי? אמנה שבשטר קא מסהדי, או דלמא אכולה מילתא קא מסהדי? רב הונא ורב חסדא, חד אמר: מעלין, וחד אמר: אין מעלין.

הרי שהגמרא מסתפקת אם העדים מעידים רק על ההתחייבות שבשטר או גם על תוארו וייחוסו של בעל השטר.

והתוספות שם הקשו שהרי מצינו במקום אחר שוודאי עדות העדים היא גם על ייחוסו וז"ל:

אמנה שבשטר קמסהדי – וא"ת: ואי לאו אכולא מילתא קמסהדי, אם כן עדים חתמי אף על גב דלא ידעי אי כהן הוא אי לאו, ואם כן הא דתנן בגט פשוט (ב"ב דף קעב, א) "שני יוסף בן שמעון הדרין בעיר אחת [...] אם היו משולשין יכתבו 'כהן' ומה מועיל, כיון שעדים חותמין אף על פי שאין מכירים בו אם הוא כהן, והרי הוא יכול להערים ולכתוב שטר אחר בשם חבירו כהן ויוציא ממון מחבירו כהן?

וי"ל דהיכא דהוחזקו שני יוסף בן שמעון ודאי אכולא מילתא קא מסהדי כי אז הן צריכין לידע אם בן כהן הוא, והתם ודאי מעלין משטרות ליוחסין והכא מיבעיא לן היכא דלא הוחזקו.

ומבואר דהיכא דבירור הייחוס הוא מהותי לקביעת בעל השטר, ודאי סומכים עליהם שבדקו, אך במקום שהייחוס הוא דבר צדדי – בזה מסתפקת הגמרא אם מעידים על הכול ומשכך ודאי בדקו אף פרט זה, או שאינם מעידים אלא על עיקר ההתחייבות.

ועיין שם ברשב"א שכתב:

זה שקורא עצמו כהן – אם לא שהעדים יודעין בו שהוא כהן לא היו חותמין עליו, דדילמא נפיק מיניה חורבא דילמא אינו כהן ואסוקי הוא דאסיק שמיה כהן וכי מפיק עליה האי שטריה אמר "לאו אנא ניהו דלא כהן אנא", אי נמי דילמא איכא יוסף בן שמעון אחרינא וכתב האי "כהן" כדאמרינן בבבא בתרא (קעב, א) "כי צד יעשו אם היה אחד מהן כהן יכתוב 'כהן'", ושמא סמכו אלו על זה, וכיון שכן נמצא "כהן" מעיקרו של עדות, והילכך אכולה מילתא קא מסהדי. וזו היא מחלוקתן של רב הונא ורב חסדא כנ"ל.

ולמה שכתבנו, לגבי דברים שאינם פוגעים בכשרות הקניין ובתוקפו של השטר אין העדים צריכים לבדוק ומשכך אמרינן שלא בדקו, וחתימתם לא תהווה ראיה שהדברים נכונים או שבדקו דבר זה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מטעם זה כתב הריטב"א (כתובות כ, א) :

ואף על פי שזה השוטה מוציא שטר מקח כתוב וחתום כראוי ואין לנו שום עדות שלקח כשהוא שוטה אין לו שום חזקה, דהא דאמרינן "חזקה שאין העדים חותמין על השטר אלא אם כן נעשה" – בעל דבר – "גדול" ו"בן דעת" – התם הוא לענין המוכר שהם צריכין להכירו ואי אפשר לעשות עליו שטר שלא בפניו, אבל לענין הזוכה אין לומר כן שהרי זוכין לו שלא בפניו וכותבין לו שטר לזכותו שלא בפניו ואינם מכירין אם הוא קטן או גדול, וזה פשוט הוא אלא שראיתי לאחד מן החכמים משתבש בדבר זה.

משמע שאף היכא שהמקבל שוטה ואינו בר קניין מכיוון שאפשר שהקניין ייעשה על ידי אחר, אין העדים צריכים לבדוק את כשרותו המשפטית, ומשכך השטר לא מהווה ראיה שאין הלוקח שוטה.

אמנם הר"ן בחידושיו שם חלק על הריטב"א וכתב דאם הקונה שוטה השטר פסול ולכן חובת העדים לבדוק גם דבר זה. ולכן אם כתבו שטר אמרינן שוודאי בדקו שהקונה אינו שוטה, אומנם אם ראו רק מעשה קניין אין הכרח שבדקו – עיין שם בחידושיו על הרי"ף (דף ז, א מדפי הרי"ף) :

והא ודאי חזקה אין העדים חותמין על השטר אלא בהכשר, ובודאי מי שהוא עתים חלים עתים שוטה דאמרי' ביה דכשהוא חלים הרי הוא כחלים לכל דבריו ומהני ליה שטרא, והכא נמי בדין הוא דלהני ליה שטרא לבר שטיא לאוקומי נכסי בחזקתיה, דמי איכא למימר דמוכר קמא ליפקינהו לנכסי מבר שטיא? ודאי לא, דריעותא דלוקח מבר שטיא ליתיה אלא משום תרי ותרי, וכיון שכן, אפילו לית ליה חזקה דאבהתיה אמאי לא מוקמינן נכסי בחזקת בר שטיא? ונראה לי דאי בשלקח בשטר הכי נמי אבל הב"ע בשלקח בכסף או בחזקה בפני עדים ואותם עדים אף על פי שראו המקח לא דקדקו אם היה בריא או שוטה שלא היה עליהם לדקדק.

והוא הדין שחובת בדיקתם היא במה שביכולתם לדעת ולא בפרטי הפרטים שאין ביכולתם לדעת – עיין שו"ת הרשב"א (חלק א סימן תתקס"א) שכתב :

אבל מה שטענה לאה דכיון שחתמו העדים שטר מתנה אין צריך קיום שאם לא היו מכירין אותו ויודעין במתנה לא היו חותמין – אין טענתה כלום, אין אומרים כן אלא בדברים שיש להם לדעת כגון קטן אי נמי כבעל דבר שאין מחתים פסולין בשטרו, כאותה ששנינו בכתובות פרק האשה שנתארמלה (דף יט). וכן אותה שאמרו בסנהדרין פרק זה בורר (דף כט, ב) דאמרינן התם ההיא אודיתא דלא כתוב בה "וחתימו והביאו לה" – לאביי ורבא דאמרי תרוייהו היינו דריש לקיש דאמר (שם) "חזקה אין העדים חותמין על השטר אלא אם כן נעשה גדול". אבל במה [שאינן] להם לדעת לא אמרו וכמו שאמרו בפרק שני דיני גזירות (דף קט) "העורר על השדה והוא חתום עליה בעד אבד את זכותו". אלמא דוקא הוא, הא אחרים חתומים בו לא אבד זכותו, שאין על העדים לידע הסמוכין על המצר אם הם של אותם שאוכלים אותו עכשו או של אחרים.

ועיין עוד בשו"ת הרשב"א (חלק ב סימן רלז) שכתב :

ומ"מ אני רואה להכשיר את השטר מהא דאמרינן חזקה שאין העדים חותמין על השטר אלא אם כן נעשה בגדול. ולא בקטנות וגדלות בלבד אמרו אלא כלל גדול הוא לכל שאר הפסולין הנודעין לרוב ספרי המדינה או לבעלי הדבר, כמו שאמרו בסנהדרין בפרק זה בורר :

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ההיא אודיתא דלא הוה כתיב בה "אמר לן כתובו וחתומו והבו ליה" – אביי ורבא דאמרי תרוייהו היינו כריש לקיש דאמר "אין העדים חותמין על השטר אלא אם כן נעשה בגדול".

כלומר ואף כאן כיון שיפסל השטר מחמת כך חזקה שלא היו עושין כך אלא אם כן אמר להם כתובו וחתמו.

מתקיף לה רב הונא בריה דרבי יהושע: מי איכא מידי דאנן לא ידעינן וספרי דבי דינא ידעי? שאלו לספרי דאביי וידעי, לספרי דרבא וידעי.

ואמרינן נמי התם:

ההיא אודיתא דהוה כתוב בכל לישנא דבי דינא ולא הוה כתיב בה "במותב תלתא כחדא הוינא" – סבר רבינא למימר היינו דריש לקיש דאמר "חזקה אין העדים חותמין על השטר אלא אם כן נעשה בגדול", אמר ליה רב נתן בר אשי: הכי אמרי משמיה דרבא: כל כי האי גוונא חוששין לבית דין טועין.

כלומר משום דאיכא למימר דטעו בדשמואל דאמר שנים שדנו דיניהם דין. אלמא בכל מקום אחר שאין לתלות שסמכו על דבר אנו אומרינן שלא עשה

ומהאי טעמא כתב גם שאין לפקפק בכשרות גט שבא לפנינו, אף שבבסיבות העניין יש ריעותא, דעל כל פנים סמכינן על העדים שעשו כדין – עיינן שו"ת הרשב"א (חלק ב סימן רעה):

כל שהגט יוצא מתחת ידה ונתקיים בחותמיו אין חוששין לו, דקיימא לן כריש לקיש דאמר "חזקה אין העדים חותמין על השטר אלא אם כן נעשה גדול". וכלל גדול הוא לכל מה שאין לעדים לעשות וכדאיתא בכתובות פרק האשה ובסנהדרין פרק זה בורר. והלכך כל שהגט יוצא מתחת ידה ונתקיים בחותמיו חזקה לא חתמוהו עד שהבריא. ואפילו ראינוהו עכשו שחזר לקלולו אין חוששין לו דהוה ליה עתים שוטה ועתים חלים. שבשעה שהוא חלים הרי הוא כפקח לכל דבריו. וכדתניא בראש השנה פרק ראוהו בית דין עתים חלים ועתים שוטה כשהוא חלים הרי הוא כפקח לכל דבריו. וכשהוא שוטה הרי הוא כשוטה לכל דבריו. וכל שכן זה שאמרת שעדיין הוא חלים.

ומעתה כמו שמוטלת החובה על העדים לבדוק – הוא הדין בית הדין, מכיוון שהאחריות לתת תוקף משפטי להסכם מוטלת על בית הדין, חובה עליהם לקרוא ההסכם ולבדוק הדברים היטב כדי שלא תצא תקלה מתחת ידם.

ז. מתי רשאים הדיינים לחתום בלי להכיר את תוכן השטר? מה בין קיום שטרות לאישור הסכם? ולכאורה דברינו נסתרים מהאמור בכתובות (קט, א-ב): "דתני ר' חייא: אין העדים חותמין על השטר אלא אם כן קראוהו, אבל הדיינין חותמים אף על פי שלא קראוהו." ופירש רש"י (שם):

דתני רבי חייא אין העדים חותמין על השטר אלא אם כן קראוהו – שהרי על דברי השטר הם באים להעיד.

אבל הדיינים חותמין – בקיום אף על פי שלא קראוהו שהרי אינן מעידין אלא ששטר זה בא לפנינו והעדים הכירו שהיא חתימתן.

חזינן מהתם דדווקא העדים צריכים לדעת מה כתוב בשטר ולכן חייבים לקוראו, אבל אין זה תפקידם של הדיינים דאין הם מעידיים על מהות הדברים שנכתבו בשטר, אלא רק על חתימות

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

העדים – שזוהי חתימתם, ואין זה מעניינם של הדיינים מה כתוב בפועל בשטר ומה ההתחייבות או הקניין שנעשו בשטר זה.

ומהאי טעמא אמרינן (כתובות כא, א) שעד ודיין לא מצטרפים לגבות על פיהם שטר, משום "דמאי דקא מסהיד סהדא לא קא מסהיד דיינא, ומאי דקא מסהיד דיינא לא קא מסהיד סהדא." ופירש רש"י שם: "מאי דקא מסהיד סהדא כו' – עדי השטר מעידין על מנה שבשטר כרבנן והדיינין מעידין בפנינו נתקיים."

והוסיף הרשב"א (בחדושי שם): "אבל דיינא אשטרא גופא לא קא מסהיד דמעליא הוא, דאיהו לא ידע ודילמא מזויף הוא אלא מפומא דאחריני הוא דמקיים."

מוכח מסוגיות אלו לכאורה שאין הדיינים צריכים לדעת מה כתוב בשטר. אם כן, שמא נאמר שאף באישור הסכם הם מעידים רק על החתימות שאלו חתימות הצדדים ואין הם צריכים לבדוק ולדעת מה נכתב בהסכם.

אומנם באמת אין הדברים כן, שדברי חז"ל הם בשטרי קניין או מתנה שחלות הקניין והמתנה היא על ידי חתימת העדים ומכיוון שבחתימתם חלה הפעולה המשפטית עליהם לבחון ולבדוק שיהיה תוקף לפעולה זו, וכן בשטרי חוב – חתימת העדים היא העדות על החוב (והיא גם היוצרת את פרסומו – "קלא" דאית ליה – שמכוחו לא חיישינן לפסידא דלקוחות לכשיגבה המלווה את חובות מנכסים שמכר הלווה לאחר ההלוואה והשטר) והחובה לוודא שאכן פלוני חייב לפלוני היא חובת העדים טרם חתימתם (על ידי ראיית הלוואה או הודאה או באופנים ש"כותבין שטר ללווה אף על פי שאין מלווה עמו", ובכלל זה לוודא שהמתחייב "גדול" וכו') ולא חובת בית הדין. תפקידו של בית הדין במקרים אלו הוא לקבוע שאכן זוהי החתימה של העדים, ואישורו הוא לדבר זה בלבד. לכן אמרינן שחובתם לעשות את המוטל עליהם – בירור שזוהי החתימה ותו לא, ולגבי דבר זה תלינן דוודאי ביררו היטב, ומכיוון שאין תפקידם לבדוק מהות ההתחייבות, אישורם לחתימות אינו מהווה ראיה לאמיתות העסקה ולאמיתות הדברים הכתובים בגופו של שטר.

ואכן אם לצורך מילוי תפקיד הדיינים נצרכת קריאת השטר או חלקים ממנו, אמרינן דוודאי עשו תפקידם וקראו חלקים אלו של השטר.

ומטעם זה כתבו התוספות (בכתובות קט, א):

לא שנו אלא עד אבל דיין לא דתני רבי חייא כו' – הקשה ה"ר יצחק ב"ר ברוך דהכא משמע דאין הדיינים מעידין על מה שכתוב בשטר אלא על חתימת העדים וקשה מהא דאמר בחזקת הבתים (בבא בתרא נב, א): "אחד מן האחין שהיה נושא ונותן בתוך הבית והיו אונות ושטרות יוצאות על שמו – אמר רב עליו להביא ראיה" ומסיק: "ראיה בקיום השטר", אלמא דעל ידי חתימת הדיינים אנו יודעים שהשטרות שלו הם אלמא אכולה מילתא קמסהדי.

ותירץ רבי דהתם ודאי אית לן למימר דדיינים רמו אנפשיהו לאסהודי לגמרי, שהרי היו יודעים שהיה נושא ונותן בתוך הבית וסתמא דמילתא לאו דידיה הוא. הלכך אי לאו דידיעי דשלו היה לא היו מקיימין אלא בשם היתומים.

שמעינן מינה שבמקום שיכולה להיות תקלה מקיום השטר ללא התייחסות לפרטים שבו, ודאי שבית הדין בודק את נכונות הפרטים שבגוף השטר, ולכן כשאח מנהל נכסי ירושה בא לקיים השטר בפני בית דין, חובה על בית הדין לבדוק שלא תצא תקלה מקיומו. וכיוון שבנסיבות אלו זו חובתם – תלינן דוודאי עשאוה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ועיין עוד במה שנחלקו הראשונים אם דייני קיום יכולים להיות קרובים לעושי השטר, דאם אינם יכולים להיות קרובים חובה על הדיינים לבדוק ולקרוא בגופו של שטר מי הם עושי וחזקה שיעשו כן – עיין שם בראשונים בכתובות, וזו לשון הר"ן (בחידושו שם):

אין העדים חותמים על השטר אלא אם כן קראוהו – והוכיח מכאן הרמב"ן ז"ל אין העדים צריכים לקרות מה שיש בתוך השטר אלא המלוה והלוה בלחוד כדי שלא יהו קרובים זה לזה. אבל הרשב"א נ"ר כתב דמיהא שמעינן דעידי קיום ודייני קיום אף על פי שהם קרובים זה לזה שהן כשרין לאותו עדות, מדקתני הדיינין חותמין על השטר אף על פי שלא קראוהו ולא חיישינן שמא קרובים הם.

יש להעיר עוד שהרמב"ן (בחידושו לבבא בתרא נב, ב) כתב דהך דינא שאין הדיינים צריכים לקרוא את השטר הוא להכשיר בדיעבד, אבל לכתחילה ראוי שיקראו את השטר לפני הקיום וז"ל:

ויש כאן שאלה מההיא דאמרינן בפרק בתרא דכתובות (קט, ב) תני רבי חייא בית דין חותמין על השטר אף על פי שלא קראוהו, ואם כן מאי ראייה היא בקיום השטר, ואיכא לשנויי דאף על גב דאם חתמו ולא קראוהו כשר מכל מקום אורחא דמילתא היא למיקרא, וכי קרו לה וחזו לא מקיימי ליה אלא אם כן קמו עלה דמילתא שפיר [...]

ומעתה יש לומר דתפקיד בית הדין באישור הסכם גירושין הנותן להסכם תוקף חוקי ומחייב, הוא כתפקיד העדים בשאר שטרות היוצרים את חלות ההתחייבות וכמותם – בית הדין המאשר את ההסכם. לכן חובה עליו לבדוק שהצדדים מודעים להתחייבויותיהם ומשכך ללא עיון בהסכם ובחינה ובדיקה עם הצדדים לא יוכל בית הדין לאשרו.

מלבד זה חובה על בית הדין לבדוק שבהסכם לא כלולים דברים היכולים לפגום בכשרות הגט ולוודא שאין הוא מאשר הסכם שיש בו הוראה לעבור על דין תורה כגון ריבית והצמדת חובות או חילול שבת במסגרת הסדרי השהות.

לאור האמור חובה על בית הדין להיות מודע לכל פרטי ההסכם. וחלה עליו הך חזקה הנזכרת בעדים, שכאמור נוהגת אף לגבי הדיינים. לפיכך כל עוד לא נפלה רעותא תלינן שוודאי נהגו כהלכה. אומנם במקום שהתגלתה רעותא חובה עלינו לבדוק אם הדברים נבדקו כנצרך, ואכמ"ל.

הדברים שכתבנו, שהם פשוטים וברורים, נתבארו כבר בפד"ר (חלק י עמוד 366):

והנה עובר לכל הטיעון המשפטי שמתנהל בפני בית הדין, הריני להעיר במאמר מוסגר כי כל הסכם גירושין הבא בפני בית הדין לאישורו ולקבלת תוקף של פסק דין, על בית הדין לשקוד שיהא מנוסח כדת לרבות קנין, כדי שלא יהיו עוררים עליו לאחר מכן, כפי שקורה הרבה פעמים, והלא הלכה פסוקה היא:

אין העדים חותמים על השטר אלא אם כן קראוהו, אבל הדיינים חותמים אף על פי שלא קראוהו (כתובות קט, טור ושולחן ערוך חושן משפט סימן מה סעיפים ב, ה וסימן סח סעיף ב וסימן מו סעיף ב וסימן קמו סעיף ד).

ופירש רש"י גבי עדים שהרי על דברי השטר המה מעידים, ולפיכך צריכים לקרוא, אבל דיינים אינם מעידים, אלא "שטר זה בא לפנינו והעדים הכירו שהיא חתימתם".

והנה זה ברור דכל זה הוא בקיום שטרות, שהשטר נעשה על ידי העדים, מה שאין כן בהסכמי גירושין בנידון דידן שניתן על ידי בית הדין תוקף של פסק דין, הרי על ידי מעשה בית דין זה, נעשה עליו תורת שטר, והדיינים הוו בנידון

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

זה כעדים הצריכים לקרוא מה שמאשרים בתורת פסק דין שיש עליו דין שטר, ועל כגון זה יש לומר כלשון הריב"ש (סימן רנב) דאין מעשה בית דין דיבורא בעלמא.

הזמן הרב שעבר, שיכול היה להיות קודש להקלת סבלם של הפונים לבית הדין שהוא עמוס, התבזבז במערכה משפטית זו, מלבד דרא דמונא שיש להצדדים [...]

ת. חובת תיעוד הליך אישור ההסכם ובחינתו בפרוטוקול וההשלכות של חוסר תיעוד כזה מלבד חובת בית הדין לדעת את פרטי הפרטים חובה על בית הדין גם לתעד בפרוטוקול את הליך אישור ההסכם. תיעוד הדברים בפרוטוקול במקרה שבו הסכם הגירושין אינו סטנדרטי ועולות שאלות לגבי סעיף מסעיפי ההסכם הוא דבר הכרחי, מועיל רבות למניעת דיונים בעתיד והוא בבחינת דרך ארוכה שהיא קצרה. לעומתו הימנעות מכתובת הדברים – לא רק שאיננה ראויה חוקית ומנהלית, אלא, במקרים רבים מאוד, היא אף דרך הקצרה ההופכת לדרך ארוכה. חובתנו להבהיר מהי הדרך החוקית והמנהלית שבית הדין אמור לפעול בה בעת אישורי הסכם, בין באישור הסכם לראשונה ובין בבואו לאשר שינוי הסכם. להלן חלק מהאמור בהנחיות הרב שמעון יעקבי היועץ המשפטי לשיפוט הרבני מיום ט' אדר תשע"א (13.2.11):

כתיבת פרוטוקול:

החובה לנהל פרוטוקול מוסדרת כיום בהוראה של חוק ראשי, בסעיף 1ב לחוק בתי דין דתיים (כפיית ציות ודרכי דיון) התשט"ז – 1956: ניהול פרוטוקול (תיקון התשס"ח)

1 ב. (א) בדיון בבית דין ינוהל פרוטוקול שישקף את כל הנאמר והמתרחש בדיון והנוגע למשפט, לרבות שאלות והערות בית הדין, ואולם בישיבה מקדמית רשאי בית הדין, בהסכמת בעלי הדין, לכלול בפרוטוקול את עיקרי הדברים שבדיון; בית הדין יקבע את דרך רישום הפרוטוקול;

בסעיף זה, "ישיבה מקדמית" – לרבות דיון שאין בו שמיעת ראיות בעל פה או שמיעת טענות בעלי הדין ושנועד לבחון את האפשרות לסיים את ההליך בהסדר מוסכם בין בעלי הדין.

[...]

לעניין החובה לכתוב פרוטוקול המשקף את כל הנאמר והמתרחש בדיון, אין נפקא מינה אם מדובר במושב תלתא, בהרכב חסר של שני דיינים או במושב של דן יחיד. כמו כן, העובדה כי הדיון מתקיים במעמד צד אחד או כי יש צורך לדחות את הדיון המהותי מאחר וההרכב חסר דייני שלישי, או שלא ניתן לדון בעניין הספציפי במושב של דן יחיד, אינה פוטרת את הדיין או שני הדיינים מן החובה לנהל פרוטוקול שישקף את תוכנו של הדיון. גם דיון המיועד לסידור גט פיטורין מחייב ניהול פרוטוקול, בין אם סודר בו הגט ובין אם לאו.

[...]

סיכומם של דברים:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

דיין אינו יכול להפעיל שיקול דעת אשר מכוחו יימנע מכתבת פרוטוקול. החובה לנהל פרוטוקול המשקף את כל הנאמר והמתרחש בדיון – כולל דיון שנועד לסידור גט או מכל סוג אחר – מוטלת על כל דיין היושב בדיון.

חובה זו אינה תלויה במספר הדיינים היושבים בדיון, בטיב העניין המטופל בידי הדיין ובמספר הצדדים המתייצבים לדיון.

הדבר נקבע זה מכבר גם בתקנה ס"ו לתקנות הדיון ולפיה ישנה חובת רישום פרוטוקול בכל דיון: "מהלך הדיון ודברי בעלי הדיון והעדים יירשמו בפרוטוקול". אין חלוקה בין סוגי הדיונים.

מקורה של תקנה זו היא מדברי השולחן ערוך (חושן משפט סימן יג סעיף ג): "ויצוו לסופר לכתבם".

ובסמ"ע (שם ס"ק יג) כתב: "פירוש: הדיינים עצמן יצוו לסופריהם שיכתבו, ויראו שלא ישנו כתיבתן מטענותיהן, ודוקא מדעת הבעלי דין יכתבו".

עם זאת, התוצאה המשפטית מאירישום פרוטוקול בדיון אינה חד-ערכית. הדבר תלוי בשאלה אם נוצר פגם בתהליך השיפוטי כתוצאה מאירישום, ומה מהותו של הפגם. כך קבע בית המשפט העליון בעניין אחר (ע"פ 571/86 עמרם אדרי נ' מדינת ישראל):

בצדק קבל הסניגור על אירישום פרוטוקול במעמד הביקור הזה, אך בהעדר יסוד להערכה שההימנעות מרישום של פרוטוקול קיפחה בדרך כלשהי את הגנתו של המערער, אין בה כדי לגרוע מקבילותם וממשקלם של ממצאי הביקור".

וכן כתבו עוד (בע"א 486/87 אבידור נ' אבידור, קטי"ן פ"ד מב(3), 499):

דרישת הרישום של פרטי ההליכים [...] היא דרישה פרוצדורלית ואין באי מילויה כדי לפסול את האישור שניתן על ידי בית המשפט. הדרישה לוודא שאכן בני הזוג עשו את ההסכם בהסכמה חופשית ובהבינם את משמעותו ואת תוצאותיו היא דרישה מהותית, אך הדרישה לרשום זאת על ההסכם היא פרוצדורלית כאמור. בהעדר ראיה לסתור עצם האישור השיפוטי מצביע על כך שהצדדים להסכם הבינו את משמעותו ואת תוצאותיו וחתמו עליו מרצונם החופשי [...]

גם במקרים שבהם לא נרשם פרוטוקול יש לנו ללכת אחר "חזקה שאין חבר מוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן" ובסתמא תלינן שבית הדין עשה המוטל עליו, ובפרט בדיינים שעיסוקם כמעט רק בתחום זה על כל המשתמע מכך. לפיכך אם בא לפנינו הסכם שניכר מתוכו שבעת אישור ההסכם נערכו בו שינויים בכתב ידו של הדיין והוספו או שונו אפילו חלק מהסעיפים, ודאי יש לסמוך על חזקה זו, אף אם לא נרשם פרוטוקול. ויש להרחיב חזקה זו אף אם לא נעשה שינוי כלשהו בהסכם ובוודאי במקרים שתנאי ההסכם סבירים והגיוניים.

מעתה, גם בשעת אישור הסכם גירושין, אף שהדיון במהותו הוא דיון פרוצדוראלי, חובה לרשום פרוטוקול גם על קיום דיון זה וכאמור. לפי מה שכתבנו ששומה על הדיין או השופט לוודא את כושר שיפוטם של הצדדים וגמירות דעתם בשעת החתימה – זהו תנאי יסודי הכרחי לקיומו של ההסכם. בירור זה מוטל על הדיין ואינו תלוי בקיומו של הפרוטוקול, הפרוטוקול בא רק לתעד את קיומו של הברור.

הנהגה ברוב הסכמי הגירושין הנערכים על ידי הצדדים בהסכמה, חובת הדיין לקרוא ההסכם בעיון, להבין האמור בו, לחזור עם הצדדים על עיקרי ההסכם, משמורת, הסדרי שהות, מזונות וחלוקת הרכוש ולבחון אם הם נראים סבירים והגיוניים בנסיבותיהם האישיות של בני הזוג –

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

כמוכן בלי להתערב בזכותם היסודית לקבוע את תנאי ההסכם בהתאם לרצונם החופשי. לאחר שבית הדין המאשר עבר היטב על ההסכם ותנאיו, חובה על בית הדין לברר עם הצדדים אם הם מודעים להתחייבויות בהסכם, אך נראה שבהסכמים השגרתיים אין צורך לפרטן במפורש ובפרוטרוט בפרוטוקול. לכן במקרים אלו יכול בית הדין להשתמש בפרוטוקול קבוע וסטנדרטי המתאר בקיצור את הפעולות שעשה בית הדין.

לעומת זאת אם ההיגיון בחלק מהסעיפים אינו נראה מובן, על בית הדין לברר מדוע הגיעו הצדדים להסכמה זו. בירור זה חייב להיות מתועד וכתוב בהרחבה בפרוטוקול כדי שלאחר זמן נוכל לבדוק ולדעת אם נעשה. כידוע, כל דבר שלא נכתב בפרוטוקול – אם ייטען שנעשה, זקוק יהיה להוכחה מצד הטוען כך. לכן גם באישור הסכם חייב להיות פרוטוקול מפורט, ובעיקר בהסכם שלכאורה יש בו סעיפים בעייתיים.

גם לאחר שיינתן לבית הדין נימוק לסעיף מסעיפי ההסכם, עליו לבחון אם הנימוק סביר והגיוני, אם אין הסבר הגיוני אל לו לדיין לאשר הסכם זה, אפילו שני הצדדים מעוניינים באישורו. כשבית הדין מגלה סעיפים בהסכם הטעונים בירור והסבר, לא סגי בשאלה "האם אתם מודעים לכתוב בהסכם?" במקרים אלו – אם התגלו בהסכם הסדרים חורגים מהסביר ומהמקובל בעניין המשמורת והסדרי השהות או גובה המזונות, או שההסכם כולל חלוקת רכוש לא שוויונית באופן המעורר תמיהה ומצריך הסבר – לא סגי בבירור שהצדדים מודעים לדברים, על הצדדים לספק הסבר שיניח את דעת בית הדין מדוע נכתב סעיף חריג זה.

במקרים אלו חובה לערוך פרוטוקול שבו ייכתבו שאלות הדיינים ותשובות הצדדים בפרוטרוט. רק אחרי קבלת תשובה שתניח את דעת בית הדין יוכל בית הדין לשקול אם לאשר את ההסכם או שלא לאשרו.

בית הדין אינו "חותמת גומי" של הצדדים ואינו חייב – ולענ"ד גם אינו רשאי – לאשר הסכם שאינו מובן לו ושנראה שאינו צודק. על בית הדין לבחון אם צד אחד נאנס לעשות הסכם מקפח, או אם ההסכם נעשה כדי להבריח מנושים וכדומה. בית הדין אינו יכול להסתפק באמירה של הצדדים "אנו מודעים וככה החלטנו".

אין הדיין יכול לפטור עצמו באמירה: "הבהרתי לצדדים את הבעייתיות – קיבלתי או לא קיבלתי הסבר, אך מכיוון שהם רוצים רצונם הוא כבודם ואאשר את ההסכם." אסור לדיין לעשות כן אף אם הצדדים דורשים זאת. אישור הסכם שכזה הוא "עוולה", וקיימא לן (כתובות יט, ב): "ואמר רב ששת בריה דרב אידי: שמע מינה מדרב כהנא: עדים שאמרו 'אמנה היו דברינו' – אין נאמנין. מאי טעמא? כיון דעוולה הוא, אעוולה לא חתמי" – קל וחומר שבית דין "אעוולה לא חתמי", וכשאר עובדי בכתובות שם שמבואר מהן שיש לפעול לביטול מצב של עוולה, עיין שם (ועיין בשו"ת תשב"ץ חלק ג סימן רנ על חומרת הדבר).

לכן במקרים שבהם לא התבררו הדברים אסור לבית הדין לאשר את ההסכם והוא מועל בתפקידו אם יאשרו. ועל כל פנים במקרים אלו שבהם אחד מהסעיפים חריג צריך להיכתב פרוטוקול מפורט ואם אפשר צריך גם לנמק מדוע החליט בית הדין לאשרו. משכך לפעמים אי-כתיבת הפרוטוקול מעלה חשש כבד שמא לא עשה בית הדין המוטל עליו.

כפי שכתבנו לעיל, תפקיד בית הדין באישור ההסכם הוא בתרתי: לבדוק את הפן ההסכמי וכן לבדוק הפן המשפטי, ומכיוון שבית הדין נותן להסכם תוקף משפטי ועל ידי אישורו תנאיו נעשים פסק דין, בית הדין המאשר את תנאי ההסכם שאינם הוגנים הוא שמוציא פסק דין שיש בו

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

עוולה, לפיכך בית הדין אינו יכול להשתמט מלבדוק את הדברים לאשורם, ואסור לו לתת תוקף של פסק דין שמשמעותו שבית דין הוציא פסק דין מעוול.

יש להוסיף: משורת הדין, אם אחד מהצדדים חתם על ההסכם ולא היה מודע להתחייבויות שנטל על עצמו, תחול התחייבותו וכפי שכתב הרשב"א בתשובתו (חלק א סימן תרכט):

נשאל [הרשב"א] ביהודי עם הארץ שבא לגרש את אשתו, ואמרו לו בית דין שיפרע לה כתובתה, ואמר שלא הבין כשקרא החזן הכתובה והמתנה ולא הבין התנאי.

ואמר כי שאלו את פי הרב רבי מאיר ז"ל, והשיב דשומעין לו.

והוא [הרשב"א] אומר דאין שומעין לו "דחזקה שהעידו עדים בעל פה ועל פיו חתמו בו. ואם אין אתה אומר כן לא הנחת חיוב לעמי הארץ ולא על הנשים דכולן יטענו כן, ואין אלו אלא דברי תמה אבל מה אעשה שכבר הורה זקן יושב בישיבה חכם עם איש שיבה".

והביאה הבית יוסף (אבן העזר סוף סימן טו) וכתב עליה:

ואיני יודע למה נחבא אל הכלים משום דחזא גברא, כיון דתיובתא לא חזא. ולענין הלכה ס"ל כדברי הרשב"א משום דאם לא כן לא שבקת חיי, דכל עמי הארץ יאמרו כן.

וכן פסק השולחן ערוך (חושן משפט סימן סא סעיף יג): "מי שטען על כתובת אשתו שהיה עם הארץ ולא הבין כשקרא החזן הכתובה והתנאים, אין שומעין לו."

ועיין בש"ך (שם ס"ק יח) שכתב: "ואפילו ידוע שאינו מבין לשון השטר, מתחייב הוא בכך כיון שקיבל על עצמו ושקת."

וכן פסק גם בשולחן ערוך (חושן משפט סימן מה סעיף ג): "הודאה בחתם ידו והשטר בגופן של עכו"ם והדבר ברור שאינו יודע לקרות ויש עדים שחתם עד שלא קראו, מכל מקום מתחייב הוא בכל מה שכתוב בו."

ועיין בסמ"ע (סימן סא ס"ק כג) שכתב בטעם הדבר:

דהווי ליה לומר כן מתחילה "אינני מבינו, תפרשוהו לי ואדע". וכל שתיקה בענינים אלו הוויא לה כקבלה שקיבל עליו לקיים מה שהסופרים נוהגים לכתוב בשטרות ובכתובות ובדקדוקיהן.

אך אף שטעם זה נכון לגבי מי שהתחייב ולא ידע על מה התחייב, מדחתם ולא בירר על מה חתם, על כל פנים חובת בית הדין לבדוק אם לא נאלץ לחתום על הסכם לא הוגן נגד רצונו בנסיבות כריתת ההסכם. ועל כל פנים אף אם יכול להיות שהאדם רצה לחייב את עצמו, בית הדין אינו חייב לאשר את ההסכם אם נראה לבית הדין שיכול להיות שהחתימה הייתה מאונס או כדי להבריח, וכדין מרומה שחובה על הדיין להסתלק מלדון בו.

ט. ומן הכלל אל הפרט

בנידון דידן בפרוטוקול אישור ההסכם (שכנראה הוא פרוטוקול קבוע וסטנדרטי לאישורי הסכמי גירושין) נכתב: "הצדדים מצהירים כי קראו את ההסכם בעיון רב, ידוע להם תוכנו ומבקשים מבית הדין לאשרו וליתן לו תוקף של פסק דין."

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

על הסכם זה אין הערות והגהות, לא נכתב בפרוטוקול שהדיין עבר על ההסכם ולא נזכרו בו פרטי ההסכם ואם הצדדים נשאלו עליהם פרטנית. דבר זה אינו שולל את ההנחה שהדיין המאשר סמך על הצהרת הצדדים.

כאמור לעיל בהסכם המתוקן נקבע שמשמורת הילדים תהיה אצל האם, שהאב ישלם סך 3,500 ש"ח למזונות ולמדור שני הילדים, אך אם תתחיל האם לעבוד יופחתו המזונות ל-3,000 ש"ח ושזכויות האישה בדירה המשותפת יעברו במתנה ללא תמורה לבעל אגב גירושין.

סכום המזונות האמור הוא סכום מינימלי. אפשר לאשרו לפעמים, אך חובה על בית הדין לשאול את האישה איך תסתדר בסכום זה, ובמיוחד כשהסכם זה נכתב על סמך ההנחה שהאישה אינה עובדת לפרנסתה. השאלה האינפורמטיבית הראשונה שהייתה צריכה להישאל היא: אם אין האישה עובדת ואין לה מדור, עם עזיבת הבית, כיצד תוכל לדאוג לשני ילדיה בסכום זה, והיכן יניחו האישה והילדים את ראשם אחרי סידור הגט?

ליתר ההסכם, השאלה העיקרית שהייתה צריכה להישאל היא: מכיוון שלפי העולה מהחומר שבתיק שווי הדירה בעת חתימת ההסכם היה כ-1,300,000 ש"ח ויתרת הלוואת המשכנתה עמדה על סך של 400,000 ש"ח, הרי שאפילו לאחר תיקון ההסכם שבו התחייב המשיב להעביר סך 200,000 ש"ח מהתמורה לטובת שני הילדים אם תימכר הדירה לצד ג', עדיין מדובר בויתור על סכום גדול. מדוע תוותר האישה על סכום זה ותיתן אותו לבעל במתנה?

שאלה זו כנראה לא נשאלה, וייתכן שהדיין שאישר ההסכם חשב שתפקידו לשאול רק על הסכמת הצדדים ואין מחובתו להיכנס לפרטי ההסכם, כסברת בית המשפט בתיק נציה הנזכר לעיל אות ד'. סביר שמסיבה זו נכתב בפרוטוקול מה שנכתב ולא נכתב בו מה שהיה צריך להישאל ולהיכתב.

בסיס ההנחה ששאלה זו לא נשאלה ולא נבחנה הוא שהרי אם הייתה נשאלת השאלה הייתה היא צריכה להיות כתובה בפרוטוקול.

אם השאלה נשאלה וניתנה התשובה שמוזכרת לראשונה רק לאחר כשנתיים, עם הגשת כתב התשובה של הבעל לתביעה שבפנינו, הרי נפקא מינייהו מדברים אלו גם להלכה – לאסור את האישה על הבעל על כל פנים לפי דבריו (שבאמירתו כי בגדה בו שוויא אנפשיה חתיכה דאיסורא), ולא מסתבר שבית הדין יתעלם מחובתו ההלכתית. (יש לציין שאף במעשה בית הדין אין הגבלה על חזרת האישה לבעלה והדבר מחזק את ההנחה שלא נטענה טענה כזו בבית הדין).

אם השאלה נשאלה והבעל או האישה נתנו נימוק אחר, ודאי היו הדברים צריכים להיות מתועדים. ועל כורחך שהשאלה המוכרחת לא נשאלה.

לכאורה נראה שבית הדין לא היה מודע לבעייתיות שבהסכם גם במשך התקופה שבה דן בתביעת הבעל לחייב את האישה להתגרש, שהרי בכל החלטות מוזכר שבין הצדדים יש הסכם לחלוקת הרכוש, ולא מוזכר מהו ההסכם.

ההסכם בפועל אינו הסכם ל"חלוקת רכוש" אלא ל"העברת רכוש" מהאישה לבעל.

האישה במצבה הנפשי באותה עת לא העלתה גם היא טענה זו וחזרה כל הזמן על רצונה בשלום בית. למרות אמירות בית הדין בהחלטותיו אין ביכולתנו לדעת שלא היה זה רצון אמיתי באותה עת, שהרי ברור שבאותה עת לא נחשפה לעיני בית הדין התמונה הרחבה – מה התנהל מאחורי הקלעים של תיק זה כפי שיובהר להלן. אף שאין להתעלם ולהקל ראש באלימות שנקטה האישה בין כלפי הבעל בין כלפי הילדים ובין כלפי העו"ס, אי אפשר לנתק התנהגות והתנהלות

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

זו ממצבה הנפשי הקשה. ואף על פי שהאבחנות הרפואיות קבעו שהיא כשירה לעמוד לדין, אין באפשרותנו לקבוע חד-משמעית אם התנהגות זו הייתה בשל אופיה הרע של האישה, בשל הצקות של הבעל כטענתה, או בשל המציאות שאליה נקלעה שבה הרגישה שרומתה ונעשקה בידי הבעל, שהיא שגרמה להתנהלותה האלימה.

לאור האמור יש לדחות את קביעת בית הדין שלפיה האמור בהסכם והכתוב בפרוטוקול אישור ההסכם מורה שהצדדים חתמו עליו מדעתם ובהבנם משמעות הדברים וכמו כן את הקביעה שהדיין מעיד שהאישה הייתה מודעת להתחייבות ולמתנה שנטלה על עצמה בהסכם, שהרי ההסכם הוא חריג ואי-כתיבת הפרוטוקול מורה שהדברים כנראה שלא הגיעו לידיעת הדיין מאשר ההסכם – בין ההתחייבות הלא-הגיונית ובין הנימוק הלא-הגיוני כפי שיובהר לקמן.

חובתנו להוסיף שהשמטת דבר מהפרוטוקול בדברים שרגילים לכותבם יש בה כדי להוכיח על מה שנעשה או לא נעשה – עיין פד"ר (כרך יא עמ' 232):

כל זה בזמנו, אולם בזמננו המנהג הוא אחרת: לפני סידור הגט שואלים אם כל העניינים הכספיים סודרו והאשה משאירה הכתובה בתיק, והכל נרשם בפרוטוקול. ובמקרים בודדים כנידון דידן, שההסכם נערך על ידי בית המשפט, בית הדין מברר בענין הכתובה. אם הם טוענים שהכל סודר או שהם ביניהם יסתדרו, אין בית הדין מטפל בזה כאמור בסדר גט ראשון המוזכר, ואם יש ספק אפשר לשאול את כבוד בית הדין המסדר את פירושו, כיצד הוא נוהג. אולם ברור הוא שהכל נרשם בפרוטוקול.

הבעל טען בפנינו שהכתובה היתה בתיק ונלקחה על ידי בא כוחו ואחר כך חזר בו, וטען שלא אמר זאת. בא כוחו אמר לפני בית הדין האזורי שבית הדין מסדר הגט שאל על הכתובה ודיברו שם בנידון בנוכחות עו"ד דבירי, ואפשר להזמין. אם כן הענין ניתן לבירור, וכך אפשר לברר על ידי שיזמינו אצל כבוד השופט את פרטי הדברים, אם דובר בהסכם על ענין הכתובה – מה שלכאורה נראה שאין שם זכר לזה, ועל כן היה על כבוד בית הדין האזורי לברר הדברים שניתן לבררם אם מחלה הכתובה או לא כי כאמור החוב ברור.

ועיין כעין זה גם בפסיקה האזרחית, בדברי השופט י' גריל (בע"א (חיפה) 4892/98 שלום נ' דהן, תק-מח 2000 (1) 9930):

הכלל הוא שפרוטוקול בית המשפט הוא המשקף נאמנה את שהתרחש בדיון, ואין בלתו. בעל דין הטוען אחרת, חובתו לפנות לבית המשפט ולעתור לתיקון הפרוטוקול, טענת עו"ד גסאן חורי בתשובה לשאלתי מדוע לא ביקש את תיקון הפרוטוקול: "שהדבר לא עלה בדעתי", לאו טענה היא, ומוטב שלא נאמרה משנאמרה.

למעלה מן הדרוש אני מפנה לאמור בענין זה בספרו של הד"ר י' זוסמן ז"ל סדרי הדין האזרחי, מהדורה שביעית 1995, עמ' 513:

לפרוטוקול המשפט נודעת חשיבות רבה שכן בבית המשפט לערעורים יתקבל הוא כתמונה נכונה של הדיון, ורישום הכלול בו לא יהא ניתן, בדרך כלל, לסתירה.

ובהמשך, שם בעמ' 514:

כיצד ינהג בעל דין כאשר נוכח לדעת כי נפלה טעות ברישום הפרוטוקול? עליו לפנות אל אותו שופט שניהל את הפרוטוקול, ולבקש ממנו לתקן את הרישום אחרת לא ישעה בית המשפט לערעורים לטענת הטעות.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

י. חשדות הבעל באשתו, יסודותיהם והזיקה בינם לבין הגירושין והסכם הגירושין

לפני שנמשיך לברר את העובדות חובתנו לבדוק את אמינות טענות הבעל בדבר בגידתה של האישה. אף שכתבנו שעניין זה אינו מהנושאים הנידונים בפסק הדין המעורער, אין ספק שיש בדבר כדי להשליך על אמינותו של הבעל ועל כוונתו הסיבות שהביאו לגירושיו הצדדים ולהסכם. אין חולק שהבעל חשד שלאישה קשר עם גבר זר, הדבר עולה וזועק מכל החומר שבתיק. האישה הכחישה את הדברים בשעת מעשה ובבית הדין וכפי שיתבאר עשתה מעשים כדי לרצות את הבעל. והנה הבעל בכתב תשובתו לתביעה לביטול הסכם טוען שהאישה זינתה ואף הייתה הרה לזנונים פעמיים. אין ראיה כלשהי לטענה זו, מתוך מעשיו נראה שאין הוא נאמן הלכתית, ובפרט ברצותו לגרש את האישה ולהשאיר בידיו את כל הרכוש. ונבאר את דברינו:

כאמור לעיל, האישה הרתה והפילה פעמיים – ביום כ' במרחשוון תשע"ג (5.11.12) וביום י"ב בתמוז תשע"ג (20.6.13). בעת ההפלה השנייה הייתה בחודש החמישי להריונה, משמעות הדברים היא שההיריון השני החל לפני בדיקות הפוליגרף שהראשונה שבהן הייתה רק מעט יותר משלושה חודשים לפני ההפלה. אין ספק שהבעל קינא לאישה, חשד שיש לה קשר עם גברים זרים וטען שההיריון אינו ממנו, האישה הכחישה הדברים וטענה שלא הייתה עם אחר. לדברי האישה ההפלה הראשונה הייתה בשל החשש שהתינוק נפגע עקב ניסיון ההתאבדות, וההפלה השנייה עקב מעשה אלימות קשה של הבעל כדי לגרום למות הולד. על פי המסמכים הרפואיים ההפלה הייתה עקב מיעוט מי שפיר, שבעקבותיו הומלץ לאישה להפיל (המלצה שאותה לא קיבלה מיידית). לעומתה טען הבעל שההפלות היו מכיוון שההריונות לא היו ממנו. בעקבות טענות ואמירות הבעל נבדקה האישה ביום כ"ט באדר תשע"ג (11.3.13) בפוליגרף בנוגע לחשדות הבעל לבגידה ונמצאה דוברת אמת. כחודשיים לאחר מכן, ביום י' בסיוון תשע"ג (19.5.13), נבדקה האישה בפוליגרף שנית ותוצאות הבדיקה הראו תגובות מחשידות לאמירת שקר. עקב תוצאה זו עזב הבעל את הבית.

ועתה נבחן את הדברים:

להלכה קיימא לן שרוב בעילות אחר הבעל ולפיכך אף אם האישה ודאי זינתה, הוולד כשר שכן תולין אותו בבעל. אך כמה דברים אמורים? במקרה שהאישה חיה חיי אישות עם הבעל, אולם במקרה שלפנינו הבעל טוען שלא חי עימה, ויש לדון אם נאמין לדבריו.

כשרותו של הוולד כמובן אינה עומדת לדיון עתה, העובר כבר אינו בעולם ומעולם לא הגיע לכלל ולד. מובן גם כי אין אנו טוענים נגד חשדותיו של הבעל ונגד טענתו שההפלה נעשתה עקב היות האישה מעוברת מזנות מכוחה של ההלכה המכשירה את הוולד – חשדו של הבעל בזנות האישה יכול לעמוד בפני עצמו אף ללא ההיריון, וחיזוקו בעיניו בשל ההיריון או הנחתו כי ההפלה נעשתה בשל ידיעת או מחשבת האישה כי הרתה לזנונים אינם נגרעים מכוחה של ההלכה כי "רוב בעילות אחר הבעל" שמן הסתם לא היו בקיאים בה לא הבעל ולא האישה.

הצגנו את הדברים אך כדי לחדד את ההבחנה בין היריון שיש בו כדי להוכיח על זנות, שכן אי אפשר לתלות בבעל או שלפחות לדבריו כך הוא, לבין היריון שאינו יכול להיות ראיה לזנות שכן בין שזינתה האישה ובין שלא זינתה, יכול הריונה להיות מבעלה. מעתה יש לבחון אם ההריונות שבנידון דידן היו יכולים להיחשב בעיני מאן דהו (לרבות הבעל) ראיה לזנות וכיצד יכולה הייתה ראיה זו להשתלב במארג הראיות הכולל את בדיקות הפוליגרף.

נברר תחילה את העולה מבדיקות הפוליגרף. הדברים ידועים שבדיקת פוליגרף אינה יכולה לשמש כראיה משפטית, דבר זה לכשעצמו מוכיח שאמינותה למצער אינה מוחלטת.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

והנה במקרה שלפנינו האישה ערכה את בדיקת הפוליגרף הראשונה בכ"ט באדר תשע"ג (11.3.13), בבדיקה זו יצאה דוברת אמת. אם נקבל תוצאות בדיקה זו, המסקנה היא ששני ההריונות שהסתיימו בהפלות היו מהבעל ולא כטענותיו. מתוך כך יש להוכיח שהבעל אכן חי עם האישה חיי אישות בתקופה זו, שאם לא כן ממי נתעברה. ויש להוכיח עוד, שהרי אחרי הבדיקה השנייה שבה היו ממצאים לאמירת שקר עזב הבעל את הבית בהיותו בטוח שחשדותיו התאמתו. ומעתה אם נאמין לטענתו שלא חי עם האישה באותה תקופה, מדוע חיכה עד לתוצאות בדיקה זו? הרי אם לא חי עימה – ממי נתעברה? ועל כורחך שהמשיך לחיות עימה וההיריון יכול להיות ממנו, לפיכך משהתקבלו תוצאות הבדיקה הראשונה, הרגיע הדבר את חשדותיו.

מעתה מכיוון שהתברר שחי עימה שוב הדרינן לכללן שרוב בעילות אחרי הבעל ואין לחשוש לעיבור מאחר שאינו ידוע.

אמנם הבדיקה השנייה שבה עלו ממצאים של חשד לאמירת שקר מאמתת לכאורה את טענות הבעל וסותרת לכאורה את דברי האישה אף כלפי התקופה שלפני הבדיקה הראשונה, אלא אי נימא שזינתה בין הבדיקות, אך כאמור הבעל אינו טוען כן.

האישה מנמקת את תוצאות הבדיקה בכדורים שנטלה שהשפעתם מערערת את היכולת להסיק מהבדיקה כפי שהוסק ממנה.

מעתה חובתנו לבדוק את טענות הבעל, ואיך יסביר את הסתירה בין תוצאות הבדיקות שבהן נשאלו אותן שאלות. ועל כורחך שהבעל יטען שממצאי הבדיקה הראשונה אינם מהימנים, וזאת על סמך ההנחה הידועה לגבי בדיקות אלו שלכן אין אנו מסתמכים עליהם.

מעתה אם נקבל את הסברו לגבי הסתירה בין התוצאות, מאן לימא לן שהדברים כטענתו. ואולי דברי האישה נכונים וממצאי הבדיקה הראשונה הם האמת ולא ממצאי הבדיקות האחרונות.

ועל כורחך אין להוכיח מתוצאות בדיקות אלו, ואילו הדבר היה עומד בפנינו – מכיוון שלאישה חזקת כשרות אין בבדיקה האחרונה – ואף ללא תוצאות הבדיקה הראשונה – כדי לפגוע בחזקת כשרותה. ובמקרה כזה על כל פנים על פי ממצאי הפוליגרף בלבד לא תפסיד כתובתה.

יא. הטענה כי האישה ויתרה על חלקה בדירה בשל רצונה בגירושין מהירים

מעתה נעתיק עצמנו לנימוק השני של בית הדין המקבל את הסברו של הבעל, שהסיבה לויתור האישה על חלקה בדירה נובע מרצונה בגירושין מהירים כדי להינשא לאחר ששמו [צ'].

כאמור, טענה זו נטענה לראשונה רק בט"ז בשבט תשע"ה (5.2.15) כשהוגשה תשובת הבעל לתביעה לביטול ההסכם, כשנה וחצי אחרי הגשתו לבית הדין, וחזרה ונטענה לפני בית הדין האזורי ולפנינו. טענה זו לכאורה אינה טענה הגיונית:

הרי הבעל הגיש את תביעת הגירושין תחילה, עוד לפני החתימה על ההסכם הראשון, בטענה שהאישה בוגדת בו. אם כן, מאחר שהבעל רצה בגירושין מדוע היה לאישה צורך לוותר על מחצית מהדירה כדי להתגרש, הרי אף אחד לא היה מעוניין למנוע זאת ממנה? אכן במקרים רבים קורה שהאישה מוכנה לוותר על כתובתה ועל רכוש אך ורק כדי לקבל את גיטה ולקנות את חרותה אך זה כאשר הבעל מסרב לגרשה ומעגנה. לא זהו המקרה שלפנינו – הבעל הוא שהגיש את תביעת הגירושין והיה מעוניין להתגרש בגלל בגידת האישה, לטענתו, כשמאידך גיסא האישה סירבה להתגרש בין בתחילה לפני אישור ההסכם ובין בהמשך אחרי אישורו. האישה דרשה שלום בית עד אשר בית הדין נאלץ לפסוק חיוב על האישה להתגרש.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אם האישה השיגה את מבוקשה בחתימת ההסכם, מדוע הפעילה אלימות קשה יומיים אחרי אישור ההסכם שהייתה חפצה בו?

מיהו [צ'] המדובר ולהיכן נעלם?

לגרסה זו שאינה הגיונית אין תמיכה כלשהי בכל החומר הרב הנמצא בתיק הצדדים. לא היה מקום לקבל גרסת הבעל שאינה הגיונית, גם אם לא היו ראיות הפוכות לרצונה האמיתי של האישה, וקל וחומר כשיש ראיות כאלו למכביר במסמכים המצויים בתיק.

חובה עלינו להרחיב, להבהיר ולהוכיח את הנסיבות והרקע שהביאו לגירושי הצדדים ואת הסיבות שהביאו את האישה לחתום על ההסכם הלא הגיוני והלא מוסרי שנחתם.

כפי שהארכנו והרחבנו לעיל, נראה שאכן הבעל חשד שהאישה קושרת קשרים עם גברים זרים. ייתכן שהבעל היה משוכנע בדברים – דבר שגרם להתדרדרות מערכת היחסים, גרם להשפעה הרסנית על האישה שנוקקה לקבל תרופות פסיכיאטריות וגרם לאירועים שאירעו. אך עדיין אין בכל החשדות הנ"ל כדי להוכיח שהדברים אמת. לטענת האישה עשתה כל שיכלה כדי לרצות את הבעל (בהקשר של חשדות אלה) ולהרגיעו וכדי להמשיך בחיי הנישואין.

כפי שהוכחנו גם בתקופות אלו הצדדים חיו חיי אישות, לכל הפחות עד לבדיקת הפוליוגרף השנייה. הדברים אינם נסמכים רק על דברי האישה אלא יש להם בסיס איתן בחומר שבתיק.

חובה עלינו להזכיר שבכל חוות הדעת שניתנו נכתב שאין עדות למצב פסיכוטי או לדיכאון מג'ורי (- קליני, דיכאון קיצוני), בחלק מהן נכתב שישנה הפרעת הסתגלות. למרות אמירות אלו שמשמעותן היא שהאישה כשירה לעמוד לדין, האם המונחים הרפואיים העמומים "קשיי הסתגלות" או "הפרעת הסתגלות" המתארים את מצבה הנפשי מורים ששיקול הדעת באותה עת היה שלם ולא ניתן להטיה בדרכים שונות? אתמהא. ההגדרה "קשיי הסתגלות" מופיעה כבר בבדיקות הראשונות בשנת 2012, בחוות דעתו של ד"ר אליאס עבוד מיום ה' במרחשוון תשע"ד (9.10.13) נכתב:

בבדיקה: בלטו הסימנים לקשיי הסתגלות עם ביטויים רגשיים והתנהגותיים, כאשר ברקע בעיות קשות בזוגיות (על פי תיאורה) – נמצאת בהרחקה מהבית לחדש לאחר שהואשמה בהכאת הילדים.

כמו כן ישנם סימנים לקווי אופי תלותיים ואימפולסיביות, ללא עדות להפרעה דיכאונית מג'ורית, לסימנים פסיכוטיים או לסיכון מיידית.

בדיווח זה נקבע שלאישה קשיי הסתגלות עם ביטויים רגשיים והתנהגותיים שגרמו לאלימותה, כמו כן נקבע שיש לה קווי אופי אימפולסיביים ותלותיים, אף שלא נמצאו הפרעות או סימנים המוכיחים שהאישה אינה כשירה לעמוד לדין.

ליתר הבהרה נעתיק כאן חלק מהאמור בחוות דעתו של ד"ר רוני ומוש המומחה שמינה בית הדין:

[...] יש לציין כי בכל הבדיקות הפסיכיאטריות שעברה בחדר מיון ובקופת חולים לא מתואר מצב פסיכוטי או מצב דיכאוני מג'ורי שפוגע בשיפוט או מהווה סיכון מיידית. אם היה מדובר במצב כזה מצופה היה מן הרופא המטפל להוציא הוראת בדיקה פסיכיאטרית, ואם היה מדובר בפסיכיאטר מומחה, בהוראת אשפוז פסיכיאטרי כפוי.

[...] לא ברור כמה כדורים לקחה גב' [פלונית] טרם החתימה על ההסכם ולכן מדובר בספקולציה בלבד.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

[...] בהתייחס לדבריה של גב' [פלונית] (ראה תצהיר) לפיהם באותו יום נתון (2.7.13) נטלה יותר כדורי הרגעה טרם החתימה, ניתן יהיה לומר כי היו בידיה האמצעים לבצע את לקיחת הכדורים, לא ידוע כמה כדורים נטלה באותו יום (והאם מדובר בכדורי קלונקס), אולם ככל שנטלה יותר כדורי קלונקס כך עולה הסבירות לעלייה בתופעות הלוואי המצוינות לעיל, תופעות הלוואי של הקלונקס הן שכיחות ויכולות לפגוע בערנותו של אדם וכן לפגוע ביכולת הריכוז שלו, פועל יוצא מכך הוא שככל שמדובר בכדורי קלונקס קיימת סבירות לכך שהייתה רדומה יותר ולא מרוכזת ואין לשלול את האפשרות שלא הבינה לעומקו את המסמך עליו חתמה.

[...]

4. האם יש בהנ"ל ככל שארע, חשש לאי-שירות שיפוטית או ליקוי בהבנה לאישור ההסכם?

מאחר וגב' [פלונית] אינה פסיכוטית ואינה דיכאונית מג'ורית (לפי בדיקות שנערכו מספר ימים לפני האירוע) הרי שאינה עונה על ההגדרה של אי-שירות משפטית.

גב' [פלונית] כשירה לעמוד בפני בית המשפט בכל דבר ועניין. אולם ככל שלקחה מספר (לא ידוע) של כדורי קלונקס יחד על מנת להירגע, ניתן להניח שהייתה תחת השפעת קלונקס והייתה פחות ערנית ו/או לא מרוכזת ולכן קיימת אפשרות שהנ"ל לא הבינה את מלוא משמעות הדברים ויתכן שלא יכלה להתרכז בעת שחתמה על הסכם הגירושין.

ככל שנטלה כדור אחד בלבד אותו היא לוקחת באופן סדיר (ראה מסמכים) לא סביר שהייתה פגיעה ביכולתה התפקודית.

מחוות דעת זו עולה שאין אפשרות לדעת מה קרה בפועל, אך יש אפשרות שהמערערת הייתה במצב של בלבול וחוסר מודעות. ולכן יש לבדוק אובייקטיבית מה הרקע המסתבר לחתימת ההסכם ואישורו, מהי ההתנהגות התואמת והאמינה להבנת הרקע ומהו ההסבר להתנהגות האישה לפני חתימת ההסכם ולאחריו.

ב. העולה מהעדויות לעניין מצבה הנפשי של המערערת בעת חתימת ההסכים, רצונה או אי רצונה בשלום בית והאפשרות שהסכימה להסכם בשל רצון וציפייה לכינון זוגיות חדשה בהקדם

כפי שתואר לעיל בראש דברינו, האירועים שעברו על האישה לכל הפחות החל מחודש אוקטובר 2012 הם אירועים שוודאי יכולים לגרום למצב נפשי קשה, כשברקע האשמות הבעל לבגידה. מסיבה זו יזמה האישה הכנת תצהיר שיורה מצד אחד על נאמנותה לבעל ומצד שני התחייבות לאיבוד זכויותיה אם לא תהיה נאמנה לו.

כפי העולה מהחומר שבתיק הופיעה האישה אצל עו"ד אירית נחום ענתבי בלי שהיה לה קשר כלשהו עימה לפני הכנת התצהיר, ואף לא לאחריו. הנ"ל פגשה באישה שנית רק בהופעתה לעדות בבית הדין. לא היו בין האישה לעורכת דין זו יחסי עורך דין – לקוח בתביעת הגירושין ולכן יש מהימנות רבה לדבריה ולתיאור המצב האמיתי באותה עת.

עו"ד אירית נחום ענתבי, העידה בבית הדין האזורי ביום כ"ח במרחשוון תשע"ו (10.11.15) על נסיבות כתיבת התצהיר כדלהלן:

פגשתי אותה במהלך חודש ינואר 2013. לפני כן לא היה לי שום קשר איתה. אני עורכת דין. היא הגיעה אליי בשעה 19:30 בערב ונראתה לי קצת מוטרדת,

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

והיא אמרה [–שאלה] אם אני יכולה לערוך לה תצהיר. שאלתי: "מה הבעיה?" היא אמרה שהיא רוצה לחתום על תצהיר שלא בגדה בבעלה מעולם כי לא תוכל להיכנס הביתה. הילדים היו איתה ובקשתי ממנה שתיקח אותם לאימא שלה, אימא שלה חיכתה למטה.

לאחר מכן היא חזרה והביאה תצהיר שנכתב על ידי בעלה, ואמרתי לה שיש כמה דברים לשנות. היא התקשרה לבעלה שיגיד לי מה לשנות, ואמרתי לה שיש דברים שאני לא מוכנה להם כמו ויתור על מזונות ילדים. היא הייתה מאוד לחוצה והיסטרית והיא סיפרה שחודש לפני עברה הפלה. ערכתי תצהיר כפי שהיא ביקשה והשאירה לי את ההערות שכתבה בכתב ידה.

זה היה החלק הראשון. לאחר מכן היא התקשרה אליי, כחודש וחצי או חודשיים, ואמרה שברחה מהבית עם הילדים ורצתה להתייעץ מה לעשות, היא אמרה שהיא בהיריון נוסף וברחה מהבית כי הוכתה, כך נדמה לי, אמרתי לה שנדבר ובוזה התנתק הקשר.

[...]

אמרתי שנכנסה נסערת ואמרה שלא תוכל להיכנס הביתה בלי תצהיר חתום ע"י עו"ד שלא בגדה והיא מוכנה לחתום על כל דבר. שאלתי אם היא מבינה מה היא עושה והיא כל כך הייתה בטוחה בעצמה כי לא בגדה בבעלה מעולם ולכן לא אכפת לה לחתום על כל מה שיבקש ואני אמרתי לה: "חזן ממזונות ילדים".

[...]

גם ההתנהגות שלה הייתה מאוד תימהונית, העיקר לקבל את התצהיר.

ש': ולמעט שיחת הטלפון לא פגשת אותה עד היום?

ת': נכון [...]

אצלי היא הייתה בהיסטריה ורעדה.

[...]

אין לי ניסיון בפסיכיאטריה ופסיכולוגיה אבל יש לי ניסיון כעורכת דין באנשים שמגיעים אליי ואני רואה אותם ואת מצבם.

[...]

היא הגיעה בערב והתעקשה לא לצאת עד שתחתום כדי שתוכל לחזור הביתה.

ש': אמרת שהיא שוחחה עם בעלה, זה היה ב'ספיקר'?

ת': כן.

ש': מה הוא אמר?

ת': אני לא זוכרת בדיוק אבל הוא התעקש על מזונות.

לעומת זאת, הבעל לשעבר אמר, נשאל והשיב בדיון שנערך בפנינו:

לא ידעתי על התצהיר מעולם. יש לי תצהיר אני לא אלך לאשר אותו בבית המשפט? ! רק בתביעה ראיתי את התצהיר.

בית הדין: עורכת דין טוענת ששמעה אותך שדרשת ממנה שתכתוב מפורש, אישה באמצע חייה והולכת לעורכת דין, זה רק אם הבעל דורש.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

המשיב: היא הייתה בהיריון והיא הכינה עצמה והיא ידעה שלא שכבתי איתה, היא הכינה לעצמה 'קייס'. לא ידעתי על זה. גם לפוליגרף היא הלכה לבד.

בית הדין: מי ניסח את השאלות בפוליגרף הראשון?

המשיב: אני לא יודע ולא ידעתי על כך. רק כשהייתה בהיריון ואז היא הלכה בפוליגרף ושם נפלה.

תצהיר זה עיקרו הצהרה חוזרת של האישה על נאמנותה, להתרשמות עורכת הדין האישה הייתה בטוחה בטענתה שלא בגדה ולכן היא שדרשה לערוך תצהיר דרקוני זה. מתצהיר זה עולה דרישת הבעל להעביר אליו את כל הרכוש אם בגדה, וכנראה שגם אם לא.

כמתואר לעיל בתקופה בה נערך ההסכם ואושר פנתה האישה גם לפסיכולוגית פנינה יוגב לטיפול, להלן הדיוח ותיאור המצב של הנ"ל:

[פלונית] הגיעה לשלושה מפגשי טיפול:

13.6.13 – מפגש היכרות בו מדברת על הקשיים בזוגיות. מתארת קשר מאוד לא בשל של בני הזוג. אובססיביות של אהבה-שנאה הדדית, היסטריה, שקרים וסודות, חשדות, אלימות מילולית ופיזית של שני הצדדים. נפרדים וחוזרים כמה פעמים לאורך החברות ושנות נישואיהם. הגיעו להחלטה על גירושין – נכנסה לחרדה ודיכאון. לדבריה הכריח אותה להיבדק בפוליגרף להוכיח שלא בוגדת בו. החתים אותה על ויתורים בהסכם הגירושין כשהיא במצב נפשי קשה. מספרת על ניסיונות אובדניים, כעסים אדירים ובלבול. באה לשיחות כי רוצה לנסות ולטפל בעצמה לשפר את תפקודה למען הילדים.

16.6.13 – מציינת שנמצאת בהיריון חודש חמישי אך יש חשש סביר שההיריון לא תקין. לאחר בדיקת מי השפיר יוחלט אם ליילד אותה לידה מוקדמת. נמצאת בחרדה וחוסר מנוחה בולטים. מתמודדת עם הפחדים לבד. לדבריה, הבעל עובד ומתגורר בבית הוריו וכמעט אינו בא לראות את הילדים. היא לא מצליחה לתפקד ונעזרת בהוריה. הנחיתי אותה להשתמש בטכניקות להרגעה והמלצתי להתייעץ עם רופא משפחה או פסיכיאטר.

27.6.13 – [פלונית] בדיכאון עמוק אחרי שעברה לידה מוקדמת יזומה. עייפה, חלשה. עבדנו על שלבי האבל אותם עוברת בגלל אובדן התינוק ואובדן הזוגיות.

מתוך דאגה ורצון לוודא שתגיע למפגש ב-7.7.13 התקשרתי ל[פלונית] ב-6.7.13 – מוצאי שבת. מספרת ש"יושבת על מדרכה לאחר שהרסה בבית חפצים ושתי טלוויזיות. מפחדת מעצמה, חושבת לקפוץ לכביש". לא הייתה מוכנה לתת לי טלפון של בן משפחה או להגיד לי היכן היא. מסרה לי את שם הרופאה. נרגעה וסיכמנו שחוזרת לישון בבית. בבוקר תלך לרופאת המשפחה, וגם אני אדבר עם הרופאה. למחרת איתרתי את הרופאה הסברתי לה על המצב של [פלונית] העלול לסכן אותה, וביקשתי שתיצור אתה ועם משפחתה קשר. [פלונית] חזרה אליי טלפונית ושיתפה מה היה אצל הרופאה. קבענו להיפגש אחר הצהריים, לא הגיעה.

11.7.13 – [פלונית] שוב לא הגיעה למפגש. בפלאפון שלה ענתה בת דודה שטענה שהיא מחוץ לעיר, הבנתי שאושפזה.

דיוח זה מתאר את מצבה הנפשי של האישה בתקופה שבה חתמה על ההסכם הראשון ועד יום אישורו של ההסכם השני בבית הדין. מתיאור זה עולה שהאישה הייתה באותה עת בחרדה ובדיכאון עקב הפירוד והליכי הגירושין, סיפרה שהבעל החתים אותה על ויתורים כשהיא במצב

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

נפשי קשה, על אלימותה ועל המחשבות האובדניות. בדין זה אין רמז על רצונה בגירושין ועל גבר אחר שכביכול מחכה לה, אין ספק שאם היה שמץ של אמת בטענה זו, האישה לא הייתה נמנעת מלספר לפסיכולוגית על 'נקודת האור בקצה המנהרה' – הגירושין והגבר שמחכה לה ושבגללו היא נותנת לבעל במתנה את חצי הדירה.

עדות נוספת שנשמעה בבית הדין הינה עדותה של עו"ד בוכהיים שאומנם מונתה לייצג את האישה, אך בפועל לא ייצגה אותה. הנ"ל ערכה רישום בעת הפגישה שהייתה לה עם האישה. גם בדבריה יש כדי להאיר את הנסיבות האמיתיות שהיו באותה עת, שהרי אין ספק שהצגת הדברים כפי שסיפרה האישה לעורכת הדין בשיחת עורך דין – לקוח היא הצגת הדברים האמיתית, על כל פנים לעמדתה ולהרגשתה של האישה, כדי שתקבל עצה וייצוג מועילים.

להלן תיאור העובדות כפי שנאמרו בעדותה בבית הדין ביום א' בסיוון תשע"ה (19.5.15):

האישה פנתה לסיוע משפטי, והפגישה הראשונה בינינו הייתה ב-10.6.13.

[...]

ערכתי תיעוד של הפגישה: היא הגיעה אליי ב-10.6.13, היא הייתה הרה בחודש חמישי והיא ציינה שהיא בהיריון בסיוון וסובלת מדימומים, היא סיפרה לי שהנישואין לוו באלימות פיזית ומילולית ובעלה חשד בה שהיא בוגדת בו ושהוא ביקש ממנה לחתום על תצהירים שהיא [לא] בוגדת ו[ש]אם כן, היא [מוותרת על הרכוש המשותף]. היא עברה בדיקה במכון פוליגרף במכון עביר ב-11.3.13. שם נשאלה אם קיימה יחסי מין עם גבר אחר ואם מהיום שהכירה את [פלוני] קיימה יחסים חלקיים עם גבר אחר והיא ענתה בשלילה.

יש לי גם תלונות משטרה שהיא הציגה בפניי ותיארה הדרדרות קשה בנישואין של התפרצויות קנאה ולפני ההיריון ניסתה להתאבד היא ציינה בפניי שלושה מקרי [ניסיונות] התאבדות.

היא ציינה שהיא אוהבת אותו והוא מבודד אותה וסירב שתצא מחוץ לבית לעבוד, ב-5.6.13 הגישה תלונה על אלימות שהכניס לה אצבעות לעיניים ונתן לה אגרופים. היא ציינה שהוא מומחה באומנות לחימה, הוא הגיש תלונה נגדית ושיש לו דוד במשטרה והוא איים להרוג אותה ו"יעשה לה את המוות". היא מכירה אותו מגיל חמש-עשרה ועזבה את הבית בגיל שש-עשרה כדי להיות איתו.

התקפות קנאה כל הזמן, דרש ממנה לעבור בדיקות פוליגרף. הייתה אצל עו"ד ענתבי וחתמה על תצהיר שלא בגדה בו מעולם, ודברתי עם עו"ד ענתבי והיא אמרה לי שצמצמה את הדרישות לתצהיר.

ש': תספרי על המכתב.

ת': האישה ציינה שישנה ברכב כשהייתה הרה היא ציינה שחתמה על הסכם גירושין אצל עו"ד פוקס ושהבעל ביקש שתחתום על הסכם ושיחיו ביחד וההסכם הוא 'סתם' בשביל לחזור לחיות יחד, והוא גם ביקש שתעשה קעקוע בגב. ההסכם הוא שהרכוש עובר לבעל בלבד והילדים יהיו אצלה ו-3,000 ש"ח מזונות.

שלחתי מכתב ב-10.6.13 לעו"ד פוקס שהיא מבטלת לאלתר כל ייפוי כוח שניתן לו כולל הייפוי כוח שניתן לדירה ובקשתי שיחזיר אותו לאישה וככל שנחתם הסכם גירושין הוא בטל ומבוטל.

ש': למה הורית על ביטול ההסכם? מה היה מצבה?

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ת': אני לא גורם מקצועי שאוכל לומר מה מצבה, אבל היא הייתה במצב קשה שמוכנה לעשות הכול למען בעלה.

[...]

ת': אכן דאגתי לה מאוד. היא הייתה רזה ואמרה שירדה במשקל וכל פעם סיפרה לי גרסאות סותרות, אמרה שלא בגדה בבעלה, לאחר מכן נעלמה לי וניסיתי להשיג אותה דרך הסיוע, ולאחר מכן היא יצרה איתי קשר וסיפרה שהיא הפילה או ילדה ולד מת ואמרה לי שכן בגדה בבעלה ולאחר מכן אמרה שזה לא נכון והיא אמרה שאמרה ככה כי בעלה היה לידה.

[...]

ת': היא טענה שהגיעה להסכם בפני עו"ד פוקס. שאלתי אותה אם ההסכם הוגן, והיא אמרה לי שכן ההסכם הוגן, היא מקבלת חצי-חצי, הם שינו את ההסכם. היה חשוב לה מאוד לסיים ולהגיע להסכם עם בעלה, היא שינתה גרסאות, היה קשה לאתר אותה. אכן במהלך אוגוסט נעשתה פנייה נוספת, לא הייתה לה טיוטת הסכם ולא הסכם להציג בפניי. היא הייתה מאוד, בלחץ הצעתי גם את הייעוץ שלי, אבל היא לא רצתה שאראה אותו.

[...]

ת': אני ביקשתי שתכתוב בגלל מצבה, היה חשוב לי בשביל הכיסוי שלי שהיא תכתוב את המכתב. היא אמרה לי שהם שינו את ההסכם והדירה חצי-חצי, ובאותו יום שלחתי לסיוע המשפטי מכתב בו היא מבקשת לסיים את הסיוע המשפטי ושהיא לא בגדה בבעלה והינה מעוניינת לסיים את הכול, ותיקנו את הסכם הגירושין כך שהיא מקבלת מחצית דירה וסכום המזונות עלה ל-3,800 ש"ח ויש להם תאריך לאישור ההסכם.

היא אכן פנתה באוגוסט לקבל ממני סיוע משפטי והיא נדרשה להציג מסמכים.

[...]

ת. התרשמתי מחוסר יציבות והייתה במצוקה ומוכנה לעשות הכול ולחתום על כל מה שיידרש למען שלום בית.

[...]

ת. בשיחה הראשונה עם עו"ד פוקס שאלתי אותו אם זה הסכם הוגן, והוא ענה לי בצורה לא חברית ולא נעימה, ובמפגש האחרון ביצעתי את בקשת האישה לשלוח מכתב לעו"ד פוקס.

[...]

ת': אין לי סמכות כזו, 'רצונה הוא כבודה' ללא פרשנות כזו או אחרת, היא ציינה בפניי ששינו את ההסכם והדירה חצי-חצי ואמרתי לה שזה בסדר, לא הייתה לה טיוטת הסכם היא לא ביקשה ייעוץ שלי אלא להפסיק אותו.

[...]

ש': היא אמרה לך שהודתה בכתב שבגדה בבעלה?

ת. אני לא זוכרת. אמרתי שהיא אמרה לי שבגדה בבעלה ואחר כך אמרה לי שלא בגדה אלא אמרה ככה בגלל שהוא עמד לידה.

[...]

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ת': היו סתירות בבגידה, היו סתירות ברצון שלה להגיע להסכם לחזור לבעלה
חוסר יציבות בעיקר.

[...]

ת': למיטב זכרוני היא אמרה שהעובר מבעלה ושהיא לא בגדה בו.

מעדות זו עולה שהאישה נאלצה לחתום על ההסכם כדי לפייס את הבעל, כשמצד אחד, לטענתה, היא אוהבת אותו ומצד שני הוא מתעלל בה. מעדותה משמע שהאישה הבינה שההסכם הראשון קיפח אותה ולכן ניסתה לשנותו. לאחר מכן סיפרה לעורכת הדין שההסכם תוקן ובהסכם השני קיבלה את מחצית הרכוש (ולא כפי שהיה בפועל). גם בעדות זו לא נזכר הגבר ש'מחכה לה', לא נזכר רצונה לגירושין ועצם התחלפות הטענות לגבי הבגידה מורה שעל כל פנים אין ברקע מי שמחכה לה, שלצורך כך תוותר על זכויותיה ותעבור להתגורר עימו עם ילדיה.

יש לציין שהעובדה שהאישה לוקחת כדורים פסיכיאטרים ואייהסדירות בלקיחתם מוזכרת בדוחות המשטרה, בחקירות שנחקרו הן הבעל והן האישה. בדוחות אלו מדווח על מצבה הנפשי הקשה, לא מוזכרת בגידתה כלל, אדרבה: האישה מציינת שהיא אוהבת את בעלה, עקב כך נענתה לבקשתו לבטל תלונה שהגישה כנגדו, ואכמ"ל. לא ברור לנו מדוע עו"ד מנחם פוקס שערך את שני ההסכמים, לא הוזמן לבית הדין כדי לנסות לברר את נסיבות חתימת ההסכמים ומה ההסבר להסכם המוטא.

יג. המסקנות באשר לנסיבות כריתת ההסכם

העתקנו באריכות את עדויות עורכות הדין והפסיכולוגית שהיה להן קשר עם האישה המתארות את מצבה באותה עת. מדברי כולן משמע שהאישה הייתה מעוניינת בבעל, עקב כך רשמה תצהיר שבו היא מוכנה להעביר לו חלקה בדירה, אם בגדה. האישה הייתה מוכנה לבדיקה במכונת אמת, דבר המוכיח את בטחונה בצדקת טענותיה ואת היענותה לדרישות הבעל. כמו כן מצוין מצבה הנפשי הקשה, השפעתו עליה ורצונה בו, כולל נכונות לעשות מעשים לא הגיוניים כדי לרצותו. מודגש שהאישה בדיכאון ובחוסר יציבות, מעוניינת בשלום בית ורוצה בבעל.

אין זכר בכל הדברים למה שטוען הבעל שהאישה רצתה למהר להתגרש כדי ללכת לאחר, ל[צ']]. אדרבה פעולותיה היו מצד אחד ניסיון לשנות את ההסכם הראשוני כדי לקבוע תנאים שוויוניים בחלוקת הרכוש, ומצד שני ניסיונות לרצות את הבעל. כפי העולה האישה האמינה שחתימה על ההסכם תביא לשלום בית, מפני שלא הייתה יכולה לסבול את המצב שהיא בפירוד. כפי העולה מחוות הדעת של ד"ר אליאס עבוד, לאישה קווי אופי של אימפולסיביות ותלות שיכולים להסביר הן את היענותה לדרישותיו של הבעל והן את האלימות כלפיו בעת שעזב אותה ובעת שהופרדה ממנו ומהילדים.

בין כך ובין כך אין ספק שלאישה לא היו רצון וסיבה להיפרד מהבעל, למרות היחס שהפגין כלפיה. לא מוזכר קשר עם גבר אחר אלא הכחשה גורפת, ולמרות השינוי בדברים שאמרה לעו"ד בוכהיים, נאמנת עלינו התרשמותה שהאישה לא בגדה ועל כל פנים אין רמז בכל שהוצג לפנינו לטענות שכביכול האישה הייתה מעוניינת בגירושין.

משנסתרה גרסה זו מעדותן של נשים מהימנות שהעידו את שסיפרה לפי תומה, אין לנו הסבר הגיוני כלשהו לויתורה של האישה על זכויותיה, אלא אם נקבל את טענותיה שלא הייתה מודעת לדברים.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ייתכן שכשבאה לתיקון ההסכם, חשבה שההסכם ישונה באופן שתקבל חלקה וכן אמרה לעו"ד בוכהיים. ואף אם לא כן, היה לאישה עניין להיפגש עם עו"ד פוקס כדי לשנות את ההסכם הראשון המקפח, בין שיתוקן באופן שיהיה הסכם הוגן ובין שיתוקן לפחות כפי שתוקן, תיקון שבגינו היה ההסכם, על כל פנים לפי מחשבתה, למקפח פחות. לפיכך המסרונים ששלחה לבעל שבהם 'התחננה' ללכת לעורך הדין אינם ראייה שהייתה מודעת בעת שליחתם באיזה אופן יתוקן ההסכם. נראה שזו הייתה גם הסיבה שהבעל לא הגיב למסרוניה, מפני שלא רצה להוציא טרפו מפיו.

בין כך ובין כך מכיוון שטענת הבעל אינה הגיונית, אין לה סימוכין והיא נסתרת מן העדויות, אין לנו אלא לקבוע שההסכם נחתם ואושר בחוסר מודעות של האישה, או מחמת שסמכה על אמירתו שההסכם למראית עין ולכן לדעתנו, אין תוקף להסכם ואחת דינו להתבטל.

בחינת בית הדין את מצבה הנפשי הייתה ברמת ה'מיקרו' – אם יש ראייה לטענה שלקחה כדורים במועד זה או שאין לכך ראייה, ולא ברמת ה'מאקרו' – בחינת מצבה הנפשי עקב כל המאורעות שעברו עליה באותה תקופה.

יד. מצבה הכללי של המערערת בעת חתימת ההסכם 'עתים חלים עתים שוטה'

ואם יאמר האומר: הלוא על כל פנים נתנה המערערת את חלקה במתנה לבעלה דאז – המשיב, ואף שאין היגיון בהסכם, עדיין לא הוכחה באופן מוחלט הטענה שלא הייתה מודעת לדברים, וכדבריו הנכוחים של ד"ר רוני ומוש "לא ברור כמה כדורים לקחה גב' [פלונית] טרם החתימה על ההסכם ולכן מדובר בספקולציה בלבד", נשיב על כך כדלהלן:

כותב חוות הדעת כמומחה, לא יכול אמנם לקבוע שהמערערת נטלה מספר רב של כדורים שיש בו כדי לגרום לחוסר מודעות, אך איננו יכולים להתעלם מהעובדות: באותה תקופה ניסתה האישה להתאבד פעמיים, הפילה פעמיים, וסבלה מדיכאון וכהגדרה הרפואית הניטרלית "סבלה מקשיי הסתגלות". יש אפוא יותר מבסיס להנחה שלפחות בחלק מהזמן הייתה בחוסר מודעות ובוודאי במצב שאפשר ללחוץ עליה ביתר קלות, תוך מתן הבטחות שאין להן 'כיסוי' – זאת בין שנטלה מנת כדורים עודפת ובין שלא עשתה כן. האפשרות שאכן נטלה כדורים, כטענתה שיודגש כי לא נשללה בדברי המומחה אלא שנקבע בדבריו כי אי אפשר לבררה, יש בה כדי להוסיף עוד סיבה אפשרית לחוסר מסוגלותה לשקול את מעשיה ולקבל החלטה מודעת באשר לתוכן ההסכם, אולם אף ללא טענה זו היו הנסיבות כר נרחב ומצע פורה לגידולן של חוסר המודעות מצידה ושל יכולת ההשפעה הבלתי הוגנת מצידו של בעלה. יש לציין שהבעל עצמו בחקירותיו במשטרה בגין אלימות האישה נגדו הצהיר שאינו רוצה להתלונן עליה מפני שהיא זקוקה לטיפול פסיכיאטרי ולא לטיפול משטרי.

במצב זה נראה שדינה היה כמי שהוא 'עתים חלים עתים שוטה' שיש לפקפק בחלות קניינו – עיין בכתובות (כ, א):

דבר שטיא זבין נכסי, אתו בי תרי אמרי: כשהוא שוטה זבין, ואתו בי תרי ואמרי: כשהוא חלים זבין – אמר רב אשי: אוקי תרי להדי תרי ואוקי ממונא בחזקת בר שטיא [...]

וכתב שם הריטב"א (ומקורו מראש השנה כח, א): "וקיימא לן: 'עתים חלים עתים שוטה' – כשהוא חלים הרי הוא כפקח לכל דבריו."

דין הגמרא נפסק בשולחן ערוך (חושן משפט סימן רלה סעיף כא):

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מי שהוא עת שוטה ועת שפוי, כגון אלו הנכפין – כשהוא שפוי כל מעשיו קיימין וזוכה לעצמו ולאחרים ככל בן דעת. וצריכים העדים לחקור הדבר היטב, שמא בסוף שטותו או בתחלת שטותו עשה מה שעשה. הגה: אמרו שנים: כשהיה שוטה זבין, ושנים אומרים: כשהיה שפוי זבין – קרקע בחזקת המוכר, מטלטלין בחזקת המחזיק בהן.

ומכאן שמי שמצבו כזה, וכזה היה לפי האמור מצבה של המערערת, לפחות בכל הנוגע למקרקעין, וכזו היא הדירה שעל חלקה בה ויתרה – על הקונה או המקבל (ובענייננו – הבעל) להביא ראיה למצבו של המוכר (וקל וחומר של הנותן בלא תמורה) בעת הקניין. אין אנו נזקקים לראיה כי מצבה של האישה באותה עת היה בוודאי כזה שבו אין קניינה קניין, דיינו במה שהתברר – מצבה באותה תקופה באופן כללי היה כזה שלפחות בחלק מהזמנים כשירותה מפוקפקת ולכן כל עוד לא הוכח מצבה השפיר בעת ההסכם – אין ההסכם ברתוקף.

על אחת כמה וכמה שבמצב זה שאין הסבר הגיוני לויתור על הרכוש השייך לה והרשום על שמה, הפירוש ההכרחי למעשיה הוא שהייתה בחוסר מודעות ולכל הפחות אצל אדם שמצבו הכללי הוא כזה שיש לפקפק בכשירותו יש לראות מעשה כזה כמעשה שחזקתו שנעשה שלא ברצון ובמודעות למשמעותו – ובכך גוונא היה מקום לומר כך אף במיטלטלין, שכן קרוב הדבר להיות ודאי ואולי יש לדונו כוודאי גמור, שלא כמכירתו של אותו 'עתים חלים ועתים שוטה' שמצד עצמה יכול להיות בה היגיון ועל כן אין בה אלא ספק שבו מעמידים קרקע בחזקת מרה קמא ומיטלטלין בחזקת המוחזק (וראה עוד להלן על היות נידונו 'מתנה' ולא 'מכר'). ומכיוון שבעתים חלים ועתים שוטה תבטל מתנתו הוא הדין בנידון דידן.

כאמור, אף אם לא לקחה כדורים אין ספק שבמצבה הנפשי ובאובססיביות שלה כלפי הבעל יש כדי להסביר שפעולותיה בחתימת ההסכם ובאישורו נעשו בחוסר דעת. כפי האמור האישה ניסתה להתאבד ולא חסה על נפשה – אין ספק שניסיון אובדני הוא 'מעשה שטות' המעיד על עושהו כמי ששיקול דעתו וכושר שיפוטו לקויים, בלשון המעטה, יותר מהמעשים המוזכרים בגמרא (חגיגה ג, ב) כמעשי שטות שעושה מוגדר 'שוטה', קל וחומר שבמצב כזה לא חסה על ממונה, ועיין בגמרא (חגיגה שם) שאחד המדדים להגדרת 'שוטה' הוא 'מאבד מה שנתנים לו'. יש לציין עוד את העובדה שסמוך למועד אישור ההסכם התפרצה האישה באלומות ואף איימה על חיי ילדיה פרי בטנה – דבר המראה שבמצבה הנפשי לא הייתה חשיבות בעיניה אף ליקר לה מכול, היינו ילדיה.

על דרך צחות וכעין דוגמה לדבר מצינו במסכת פסחים (מט, ב): "אמר רבי אלעזר: עם הארץ אסור להתלוות עמו בדרך, שנאמר 'כי הוא חייך וארך ימך', על חייו לא חס – על חיי חברו לא כל שכן."

ובענייננו: אדם שלא חס על חייו אינו חס גם על חיי אחרים, ובוודאי לא יחוס על ממונו.

טו. בטלות ויתוריה של המערערת בהסכם אף מכוח 'מודעא'

והנה על פי תנאי ההסכם: הצדדים יתגרשו, הילדים יהיו במשמורת האם, האב ישלם מזונות ומדור ילדים בסכום המינימלי שהוזכר לעיל. לא היה לצדדים רכוש מלבד הדירה שלגביה נקבע שחלקה של האישה יעבור לבעל ללא תמורה אגב גירושין. נמצא שהאישה לא קיבלה דבר בתמורה לויתורה על חלקה בבית.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

והנה בתחילה נטען שהעברת החלק בדירה הייתה בתמורה לקביעת משמורת הילדים ברשות האם ולא במשמורת משותפת. לאחר שהמשמורת עברה לאב נטען טיעון חדש – שהאישה ויתרה על הדירה מפני שרצתה למהר להתגרש.

אף אם נקבל את הטענות הראשון, הרי מכיוון שבפועל בעת הגירושין הילדים היו במשמורת האב התברר שלא קיבלה את התמורה שכביכול הובטחה לה.

אך נראה שאף בלאו הכי, משמורת ילדים לא יכולה להוות תמורה לקבלת חלק ברכוש. הדבר הקובע את המשמורת ואת הסדרי השהות הוא טובת הילדים ולפיכך אם טובתם שיהיו אצל האם – כך ייקבע ואין מקום לתשלום תמורה, ואם טובת הילדים שיהיו עם האב – תשלום תמורה כלשהי מהאם לאב לא יעלה ולא יוריד שהרי המשמורת תהיה לפי טובת הילדים ולא תשתנה מסיבות צדדיות.

יוער כי אם כוונת הצדדים הייתה שבתמורה לקבלת החלק בדירה לא יטען האב כי טובת הילדים היא להיות במשמורתו (המלאה או המשותפת) ולא יתבע משמורת, וממילא – על אף האמור לא תיפסק בפועל משמורת כזו – הרי שהיה אפשר אולי לראות בכך סוג של היגיון פנימי של הצדדים בהסכם, אלא שאם כך היה הרי עוד טעם לפנינו לראות את אישורו של ההסכם כאישור שנעשה שלא בדין, שהרי אם נודע ונאמר הדבר לבית הדין לא היה מקום לאישורו ולשיתוף פעולה מצידו עם פגיעה בטובת הילדים בשל אינטרסים כלכליים של הצדדים (יוער כי אבוי לה לטובתם של ילדים שהוריהם – שעלינו לקבוע את משמורת הילדים אצל אחד מהם משיקולי טובת הילדים – רואים בה מטבע עובר לסוחר), ואם הועלם פרט זה מעיני בית הדין הרי ששוב מתחזקת הקביעה כי לא נבחנו ההיגיון שבהסכם והבנת הצדדים את משמעויותיו ותוצאותיו.

כך או כך התחייבות כזו כשלעצמה ודאי אינה ברת־תוקף משפטי בהיותה נוגדת את טובת הילדים (וסחר מכר כזה בטובתם נוגד אף את תקנת הציבור בכלל, וראה להלן על היבטי הפגיעה בתקנת הציבור בהסכם זה) ומשכך לא זו בלבד שהאישה לא קיבלה את התמורה לוויתורה, כאמור, אלא שאף מלכתחילה היה ברור כי ההבטחה לתמורה זו חסרת כל ערך היא ואם האמינה לה האישה הרי שוויתורה היה בטעות – ואולי אף פרי הטעיה – ובטל מעיקרו.

כמו כן אם נאמר שהתמורה לחלקה בדירה הייתה אמורה להיות גירושין מהירים – וכבר מילתנו אמורה שטענה זו תמוהה בלשון המעטה – התנהלות התיק מורה שלא כך היו פני הדברים.

סוף דבר האישה נתנה את חלקה בדירה העולה לסך של מאות אלפי שקלים במתנה ללא תמורה.

עד כה דיברנו ממשמעות עובדה זו כלפי ההערכה בדבר כושר שיפוטה הלקוי באותה עת, עתה נבחן את הדברים מהיבט נוסף:

בהסכם גירושין רגיל שבו מתחלק הרכוש באופן כלשהו, וכן במקרים שבהם צד אחד מעוניין בגירושין והצד השני מתנגד ובתמורה להסרת התנגדותו מוותר הצד המעוניין על חלקו ברכוש, הרי זה כמכר שהרי כל אחד מהצדדים קיבל תמורה (בין אם היא נראית לנו ובין שאין היא נראית לנו). הסכם גירושין מורכב תדיר מוויתורים הדדיים – כל צד להסכם הוא נותן וגם מקבל, ואין צד אחד שהוא רק נותן ולא מקבל תמורה עבור נתינתו. לפיכך ניתן לראות בהסכם הגירושין הסכם מכר ולחילופין, ניתן להגדיר הסכם גירושין כהסכם פשרה, שלגביו נקבע (חושן משפט סימן רה סעיף ג): **“פשרה דינה כמכר”**.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אך במקרה שרק צד אחד נותן והשני מקבל אך אינו נותן דבר, כגון נידון דידן שהבעל השיג כל מבוקשו: גירושין, משמורת הילדים והעברת חלקה של האישה בדירה אליו, ובעוד אין שמץ של ראייה שהאישה הייתה מעוניינת בגירושין ומוכנה לשלם עליהם דבר בתמורה, הרי שהגדרת סעיף זה בהסכם היא 'מתנה'.

ונחזי מה דינו של נותן מתנה הטוען שנאנס או נתן הדברים בחוסר מודעות.

בכבא בתרא (מ, ב) אומרת הגמרא:

כל 'מודעא' דלא כתיב בה "אנן ידעינן ביה באונסא דפלניא" לאו מודעא היא. מודעא דמאי? אי דגיטא ודמתנתא, גלויי מילתא בעלמא היא!

ופירש שם רשב"ם:

מודעא דמאי אי – במודעא דמסר אגיטא ואתנה, לא צריך כולי האי אלא כיון דמודע לסהדי [...] "המתנה שאני מקנה לפלוני אנוס אני ואיני מקנה אותה ברצוני, תהא מבוטלת" – אף על גב דלא ידעי סהדי אונסא דיליה הרי גט והמתנה בטלין.

גלויי מילתא בעלמא היא – כלומר הרבה בני אדם יוכלו לידע אונסו דכיון דאינו מקבל ממון במתנה ובגט זה שנותן, אם איתא דניחא ליה ליתנה מדעתו – למה לו למסור מודעא, ואי לא ניחא לו ליתן – למה לו ליתן גט ומתנה. אלא ודאי נאנס בגט ובמתנה זו הלכך אין צריך לפרש אונסו, דלא דמי לזביני, דהתם צריך לפרש דאיכא למימר סתם מוכר לא ברצונו מוכר אלא משום חסרון מעות, והלכך איכא למימר דמסר מודעא דקסבר: היום ולמחר כשיהיו לי מעות מפיקנא מודעא ותבענא ליה לדינא ויחזור קרקע שלי ואני אשלם מעותיו. אבל הכא: אם ברצון נפשו נותן גט ומתנה בלא אונס – למה כותב מודעא בחנם, לא יתן גט ולא איצטריך לכתוב מודעא, אלא ודאי אונס הוא.

אך רבנו יונה (בעליותיו שם) פירש באופן אחר:

עלה בדינו: מי שמוסר מודעא על גט ומתנה, אף על פי שאין העדים יודעים באונסו של זה המגרש והנותן, הגט בטל והמתנה בטלה, ואפילו אם נתברר להם כי דברי המודעא שמסר להם דברי שקר הם, שהרי גילה דעתו במסירת המודעא שאינו נותן הגט או המתנה בלב שלם.

וכן כתב בריטב"א (שם):

אילימא מודעא דגט ומתנה גילוי מילתא בעלמא היא – פירוש: ואפילו תלה אונסו בדבר ונמצא שאינו כן, הויא מודעא, דכל מקום ידעינן דלא ברצון נפשו עושה אלא דלא בעי לפרסומי אונסיה ולב יודע מרת נפשו, וכמעשה דההיא איתתא דליביה אנסיה כי היכי דלנסיב, וכל שיש הוכחה גמורה בגט ומתנה שאינו נותן בלב שלם אינו כלום.

ועיין שם בשאר הראשונים במה שכתבו בזה.

ומשמע דנחלקו הראשונים מדוע מועילה 'מודעא' במתנה אף דלא ידעינן באונסיה: לדעת הרשב"ם ודעימיה טעמא דמילתא שבטלה המתנה משום דאמרינן דודאי היה אונס אף שלא ידוע לנו מהו, דאם לא היה אונס מי מכריחו לתת מה שתלוי רק בו. ולדעת רבינו יונה והריטב"א לא בעינן שיהיה אונס, ואף אם לא היה אונס מכיוון שמוסר מודעא ידעינן שהמתנה לא הייתה בלב שלם ומשכך לא תחול.

דין זה נפסק בחושן משפט (סימן רה סעיף ב ושם בסעיף ו):

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

במה דברים אמורים? במכר, אבל במתנה או מחילה אין צריכין להכיר אונס [...] אבל במתנה או במחילה – אם מסר מודעא קודם, אף על פי שאינו אונס, הרי המתנה בטלה, שאין הולכים במתנה אלא אחר גלוי דעת הנותן, שאם אינו רוצה להקנות בכל לבו לא קנה המקבל מתנה. והמחילה – מתנה היא.

הדברים הם כדעת רבנו יונה והריטב"א ועיין שם בקצות החשן (ס"ק ה) ובנתיבות המשפט (ס"ק ז), ואכמ"ל. נפקא מינה היכא שהתברר שלא היה אונס, שלדעת הרשב"ם לא תועיל המודעא ולדעת רבנו יונה והריטב"א תועיל דעל כל פנים לא הייתה המתנה בלב שלם ולכן לא חלה.

דברים אלו הם רק לעניין מתנה שתלויה ברצונו בלבד ואין הוא מקבל תמורה. לא כן כשמקבל תמורה דהווי כמכר, ועיין שם בראשונים מה שדנו בסוגיה בבבא בתרא (מ, ב) בנתן 'מתנתא טמירתא' לבנו היכא שהיה רוצה להינשא והאישה רצתה שייתן לה את נכסיו במתנה – אם המתנה הוויא תנאי להסכמתה להתקדש לו ולא מתנה גרידתא, ואכמ"ל. דין זה דומה לדין מי שרוצה להתגרש ומוותרת על זכויותיה כדי שהבעל יגרשנה (כתבנו זאת להעיר ועוד חזון למועד).

ועיין עוד בבבא בתרא (מז, ב): "אמר רב הונא: תלויהו וזבין – זביניה זביני. מאי טעמא? כל דמזבין איניש, אי לאו דאניס לא הוה מזבין, ואפילו הכי זביניה זביני."

וברשב"ם שם: "ודוקא מכר אבל מתנה לא הוויא מתנה דכיון דלא מקבל מידי לא גמר ומקני כדמוכח לקמן דאמרינן מודה שמואל היכא דיהב זוזי."

משמע שדווקא במכירה: מי שנאלץ למכור וקיבל את תמורת המכר – חלה המכירה והוא הדין במי שעושה הסכם גירושין ונאנס לעשותו כיוון שמקבל תמורה על מה שנותן – יחול ההסכם. אבל היכא שצד אחד נותן והצד השני לא נותן דבר בתמורה, הרי זה 'תלויהו ויהיב' (כהגדרת הראשונים בבא בתרא שם). ויש להאריך בזה, ואכ"מ.

על כל פנים בנידון דידן, כאמור, האישה נתנה אך לא קיבלה דבר, ולמה שטוען הבעל שקיבלה כתמורה (את המשמורת או את רצונה בגירושין מהירים) אין סימוכין כלשהם והחומר שבתיק שולל גרסה זו.

האישה פנתה לעו"ד בוכהיים כדי שתפעל לביטול ההסכם. כמו כן, כשביקשה לבטל את הייצוג בידי עורכת דין זו, אמרה לה שההסכם תוקן והיא תקבל את מחצית הדירה (ויכול להיות שאכן כך חשבה). דברים אלה ודאי לא גריעי ממי שמוסר 'מודעא' על מתנה דלא הוויא מתנתו מתנה ולכך אף אם לא הוכח שלקחה כדורים ולא הייתה מודעת לדברים, הרי ברור דהווי הרבה מעבר לגילוי דעת ומודעא שאינה רוצה במתן חלקה בדירה לבעל הדורש להתגרש, וללא הסבר הגיוני כלשהו למעשה זה.

טז. בטלות ויתור או נתינה תחת לחץ בתמורה למניעת גירושין ללא עילה (אף לו היו נמנעים)

ויש להוסיף: אין ספק שטענת הבעל לשעבר שהאישה דרשה להתגרש מהר ובתמורה נתנה לו במתנה את חלקה בבית היא טענה לא הגיונית שאין לה אסמכתא והנסתרת מהחומר שבתיק. לפיכך יש לפרש את התנהגות האישה באחת מתרתי: או כפי שטענה שלקחה כדורים באותה עת שלא הייתה מודעת להתחייבותה, או כפי שכתבנו – ולדעתנו זה מה שקרה – שעקב מצבה הנפשי הקשה, האשמות הבעל ורצונה לרצותו כדי שישאר עימה, הסכימה להעביר לו את חלקה בבית וכמו שכתבה והתחייבה בתצהיר שעשתה. מסיבה זו החל הליך העברת הדירה על שם הבעל, אף לפני החתימה על ההסכם, ולדעתנו זו גם הסיבה לחתימה על המסמכים גם במועד מאוחר אחרי אישור ההסכם (ולא כפרשנות בית הדין האזורי שזה מורה על רצונה).

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ויש להעיר בהא מילתא ממה שכתב הרשב"א בתשובה (ח"א סימן תתפג) :

שאלת: אשת איש שהיה בעלה מתקוטט עמה כדי שתמחול לו מקצת כתובתה והוציאה מביתו, ונתפייסה ומחלה כתובתה כדי שתשב עמו בשלום ולא מסרה מודעא על המחילה, ולזמן באתה לגבות כתובתה ותבעה כולה ואמרה "נחת רוח עשיתי לבעלי".

אינה צריכה למסור מודעא לפי שהדבר מראה בעצמו שאנוסה היתה [...] אבל אם נאנסה ומחלה ויש לה עדים על האונס כגון זה האונס המחילה בטלה. וכל שיש ספק בידו לעשות אותו אונס ומפחידה הרי זה אונס. ולא אמרינן בכי הא עביד איניש דגזים ולא עביד. וזה פשוט. ע"כ.

ופסקו הרמ"א (אבן העזר סימן קה סעיף ה): "אנוסה למחול, כגון שהיה מתקוטט עמה תמיד ומחלה לו כדי שתשב עמו בשלום, מחילתה בטילה אף על פי שלא מסרה מודעא."

ועיין בבית שמואל (שם ס"ק טז) שהעיר מדברי הרא"ש בתשובתו (כלל לח סימן ז) שהובאה בטור (אבן העזר סוף סימן קיח) :

וששאלת על אשה שמחלה כתובתה ונדוניתה וכל תנאי כתובה מחילה גמורה וטוענת שמחלה מפני היראה, שהיה מגזם לה לגרשה או לישא אחרת עליה מפני שלא היתה יולדת – אין זו טענת אונס לבטל המחילה כי בדין היה עושה לישא אשה אחרת לקיים פריה ורביה, והיא שחדתו בממון למנעו מלישא אחרת. ועוד דאין אונס זה גלוי, ועוד דלא מסרה מודעא.

והנה הרשב"א והרא"ש דיברו באישה שמחלה על כתובתה וטוענת שמחלה באונס.

הרשב"א פסק כיוון שעשתה כן כדי להינצל ממריבות בטלה מחילתה ונראה שהוא הדין אם תיתן ממון באונס. לכאורה נראה שהרא"ש חולק על סברתו, שהרי כתב שמי שמחלה מפני ש'גזים' (= איים) לגרשה – תועיל מחילתה, ולא נימא דהוויא מחילה באונס. אך באמת לא כן הדבר: הרשב"א מיירי במי שבעלה גורם מריבות שלא כדין וכדי להשקיט את המריבות מוחלת ונותנת לו מה שלא ראוי שתמחל ושיתן ולהכי הוויא מחילה באונס ובטלה, ואילו הרא"ש מיירי במי ששהתה עשר שנים ולא ילדה והתם מן הדין יכול וצריך לגרשה. ולכן אם מוחלת על כתובתה כדי שלא יגרשה ומקבלת זאת בתמורה לזה שתישאר נשואה – מכיוון שקיבלה תמורה חלה מחילתה.

החילוק אפוא ברור: עובדא דהרשב"א הוויא כתליוהו ויהיב דלא חלה המתנה, אך עובדא דהרא"ש הוי כתלוהו וזבין דחלה המכירה ובפרט דלא מסרה מודעא.

המקרה שלנו דומה לעובדא דהרשב"א שהאישה הייתה מוכנה לתת לו במתנה את חלקה בדירה כדי שיישאר עימה, ולהכי אף אם היה נשאר עימה לא הייתה חלה המתנה, וקל וחומר כשלבסוף גירשה. ועיין בשו"ת תשורת ש"י (סימן קלב) שדן באב שהבטיח לתת לחתנו דירה אם יחיה בשלום בית עם בתו וראה מה שכתב והביא מדברי הרמ"א הללו (שבאבן העזר סימן קה) ואכמ"ל.

יז. מתי תתערב ערכאה שיפוטית ותבטל הסכם בשל חוסר סבירות ולמרות הפגיעה בתכלית ההסכמים – סיום הסכסוך במהרה וסופית?

בית הדין האזורי הביא ראייה מהפסיקה המשפטית שאין לערכאה השיפוטית להתערב במקרה שההסכם אינו סימטרי וכאמור בתמ"ש 23200/96 באשר להתערבות ערכאה שיפוטית בהסכם שערכו שני הצדדים:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

יש לא אחת שבן זוג, כדי לקדם גירושין או שלום בית, מסכים לתנאים שהם מבחינה אובייקטיבית גרועים אך מחישים את שלום הבית או הגירושין. שיקולי כדאיות של בן הזוג, אינם עילה להתערבות בית המשפט בהסכמים שנכרתו בין בני זוג ואושרו כדין.

והוסיף שאף אם נניח כי היו בהסכם זה תנאים בלתי־סבירים, עדיין אין בכך כדי לבטל הסכם שנחתם ע"י שני צדדים. **הסברה היא שייתכן שכדי לסיים את הסכסוך, צד אחד מוכן אף לוותר מופלגים.** ועיין עוד במה שנכתב בע"א 537/82 (ברק נ' ברק, פד"י לח (4), 626):

הצדדים להתקשרות הם הדואגים לענייניהם [...] אפשר שצד זה, המתקשר בחוזה, מודע לכך כי ההישגים הם בעיקר לזולתו, ובכל זאת, מטעמים הרצויים לו, הוא מתקשר באותו הסכם. אל לו לבית המשפט להתערב בכגון דא [...]

אין ספק שסברה זו מתאימה ונכונה במקרים רבים, ועיין פסק דינו של הגר"א שינפלד שליט"א שהובא בשורת הדין (טו).

כמו כן על הרשות השיפוטית מוטלת החובה לדאוג לסופיותו של ההליך ולא לאפשר פתיחת הסכמים, ולכן פתיחת הסכם וביטולו ייעשו רק אם הובאו טעמים משכנעים לעשות כן.

ועיין במה שנפסק במקרים דומים שבהם אחד הצדדים רצה לבטל הסכם פשרה שאושר, למשל בע"א 2495/95 (הדס בן לולו נ' אטראש אליאס ואח', פ"ד נא (1), 577, עמ' 594–595):

[...] יש לייחס משקל ניכר לערך בדבר סופיותן של פשרות [...] יש להביא בחשבון את מרכזיותו של ערך זה מבחינת הצדדים לפשרה. ההגנה על ערך זה חיונית, כדי להגשים את הציפיות הסבירות של הצדדים להסכמי פשרה. תכונה מרכזית של הסכמי פשרה [...] היא הסופיות שלהם [...]

וכן בע"א 5914/03 (אפרים שוחט נ' כלל חברה לביטוח בע"מ, פורסם בנבו, 1.5.2005):

בית משפט זה עמד בעבר על הצורך לייחס משקל ניכר לסופיותם של הסכמי פשרה שקיבלו תוקף של פסק דין על מנת להגשים את ציפיותיהם הסבירות של הצדדים להם.

בהתחשב בכך נפסק כי יש להצביע על טעמים משכנעים וכבדי משקל על מנת להצדיק ביטולו של הסכם פשרה שקיבל תוקף פסק דין.

אכן הדברים נכונים במקרים רבים כידוע לכל היושבים על מדין והבאים בשערי בתי הדין, שהרבה פעמים צד אחד מוותר ויתורים מופלגים כדי לסיים את הסכסוך וכמו שאמרו חז"ל (בבא בתרא ל, ב) "עביד איניש דזבין דיניה", אך אין זה כלל מוחלט.

חובה עלינו לבחון בכל מקרה אם יש בו היגיון ולו היגיון רחוק.

אם יש כזה לא תתערב הערכאה השיפוטית אף אם האדם הסביר לא היה מוותר ויתורים אלו בדרך כלל. אך שונה הדבר אם לא כן, מכיוון שאין זה כלל מוחלט שאין לסור ממנו, גם בפסיקה הנזכרת נקבע שאם יוצגו טעמים משכנעים וכבדי משקל חובה על הערכאה השיפוטית להתערב ולבטל ההסכם.

במקרה שלפנינו הנימוקים שניתנו לוותר של האישה על רכוש השייך לה והרשום על שמה מופרכים:

הבעל הוא שהגיש את תביעת גירושין ורצה מאוד להתגרש, ולעומתו מעשי האישה והתרשמות כל מי שבה עימה במגע מוכיחים שפניה לא היו לגירושין. הגירושין נערכו לאחר זמן

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

רב, לא נעשה מצד האישה מהלך כלשהו לזירוז הגירושין ואדרבה נעשו מעשים הפוכים, אף לא ידוע לנו מיהו הגבר העלום המחכה לאישה חסרת הכול והמטופלת בשני ילדים.

משכך אין לתלות את הוויתור מצידה ברצון להתגרש מהרה, אלא אדרבה יש לתלות את חתימתה בנסיבות העניין במצבה הנפשי הקשה, ואף אם לא הייתה טוענת שלקחה כדורים במינון יתר, יש לתלות החתימה על ההסכם הלא סביר בחוסר מודעות, ובפרט שהתנהלותה היא כמסירת מודעא, כנ"ל.

במקרה זה חובת בית הדין להציל עשוק מיד עושקו, לקבל הטענות המוכחות וההגיוניות של האישה ולבטל ההסכם.

טענת הבעל אינה הגיונית ואין לה הסבר לכשעצמה; טענה זו נסתרת מהעדויות שנמסרו בפני בית הדין ומדוח הפסיכולוגית המורים כולם על רצונה של האישה בבעל ועל הלחץ שלחץ אותה בהאשמותיו שגרים לה לערוך תצהיר ולעשות בדיקות פוליגרף.

ונוסיף: אם כטענת הבעל שהאישה הייתה רדופה להתגרש – מדוע לא הוגשה בקשה נוספת להקדמת סידור הגט שנקבע למועד מאוחר מאוד?

לעומתה טענת האישה מסתברת ואמינה יותר בנסיבות העניין ויש בה כדי להסביר גם את דרישתה לשלום בית במשך הזמן, וזאת למרות התרשמותו של בית הדין וסברתו כי אלימותה כלפי הבעל מורה שאינה מעוניינת בו, שכן זו – אינה בהכרח ראייה, שהרי זה היה דפוס ההתנהגות בין בני הזוג, על כל פנים לטענת האישה (ובית הדין לא דן ולא בחן בפועל מערכת היחסים ששררה בין בני הזוג במשך השנים). יש להסביר התנהגות זו גם לאור אמירותיה שהבעל הבטיח לה שאם תחתום על ההסכם יחזור לשלום בית עימה, ולפיכך משחתמה על ההסכם והבעל לא חזר הביתה הבינה שהוא מוליך אותה שולל והתנהגה באלימות קשה.

לאור העולה מהדוחות על מערכת חיי הנישואין של הצדדים אין לשלול ולדחות טענתה שרצונה היה שלום בית ואם הבעל היה חוזר היו ממשיכים בשגרת חייהם באופן שבו חיו. אומנם נראה שהבעל היה משוכנע שהאישה בגדה בו אך למרות השכנוע העצמי, אין בידנינו ראייה אמיתית כלשהי שכן היו הדברים, גם את הודאותיה יש לפרש שעשתה בפיתוי הבעל שאם תודה תחזור אליו.

לאור האמור איננו יכולים לקבל גם את שלמד בית הדין מהוראות החוק בדבר ביטול חוזה עקב טעות (סעיף 14 לחוק החוזים, חלק כללי, התשל"ג 1973) ומפרשנותן שבדבריה של פרופ' שלו ("פגמים בכריתת חוזה – פירוש לחוקי החוזים", המכון למחקרי חקיקה, תשמ"א, עמוד 47) שבהם שכתבה:

כדי להביא את בית המשפט לידי ביטול החוזה בגין טעות שאינה ידועה לצד השני, על הטועה לשכנע את בית המשפט כי שקלול מצב הדברים ואיזון עמדותיהם ונסיבותיהם מצדיק ביטול.

בית הדין למד מכאן את הטלת חובת ההוכחה לפגמים בחוזה ובכריתתו על הטוען לכך וכתב שבמצב הדברים כפי העולה מנסיבות תיק זה, בית הדין אינו משוכנע שבנסיבות מקרה זה קיימת עילה המצביעה על לחץ או איכשירות משפטית בכריתת החוזה, ולא התקבלה כל הוכחה ממשית לכך.

לענ"ד, מכיוון שהסברו של הבעל אינו הגיוני כלל; אין בדל ראייה לטענתו; הגורמים שבאו עם האישה במגע ידעו על לחצו של הבעל עליה וידעו שהיא רוצה בו באופן נואש ושהיא מכחישה את הטענה על בגידות; העזרה שביקשה מהם הייתה כדי להישאר נשואה לבעל זה וודאי שמעשיה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מוכיחים שלא רצתה להתגרש כדי ללכת לגבר אחר כטענת הבעל ומלבד זאת גם ההתנהלות אחרי ההסכם ועמידתה על רצונה בשלום בית מוכיחים שלא כטענתו – לפיכך טענת האישה שההסכם נעשה מתוך חוסר מודעות היא ההסבר ההגיוני היחיד לחתימת הסכם זה. ויש בכלל מה שהוצג בפנינו על מצבה הנפשי הכולל בתקופה זו כדי לשכנע שהחתימה הלא הגיונית על הסכם עושק, מפלה ומקפח נעשתה בחוסר מודעות.

נוסיף ונאמר בנידון דידן יש מקום לקבוע שההסכם בטל גם מכוח סעיף 30 לחוק החוזים הקובע: "חווה שכריתתו, תכנו או מטרתו הם בלתי חוקיים, בלתי מוסריים או סותרים את תקנת הציבור – בטל."

תוצאות הסכם זה אכן אינן מוסריות וסותרות את תקנת הציבור – בקיפוח תוך ניצול מצוקה ומצב נפשי קשה (אף לולי היה בו כדי לבטל את ההסכם מכוח העדר היסוד של שיקול הדעת) ואולי אף תלותיות, לחץ בלתי הוגן והטעיה; בפגיעה בטובת הקטינים, לשיטתו של המשיב עצמו שתלה את הסכמת המערערת להסכם גם בקביעת משמורתם ללא בחינת טובתם באופן ענייני; ושמא בשניהם כאחד אם אכן 'תמורה' זו הובטחה ושילובה עם המצב הנפשי האמור הביאו להסכמה.

עייין מה שכתב בית המשפט העליון בבג"ץ 10991/07 במקרה הדומה לנידון דידן. במקרה זה נכתבו בהסכם דברים פוגעניים על האישה, דברים שמחמתם ההסכם פוגעני ולא מוסרי, עקב כך נקבע כי ההסכם בטל (ובאותו עניין לא קנה בית הדין לפיכך סמכות לדון בענייני הצדדים עקב הגשתו לבית הדין לאישור) וכדלהלן (ההדגשות אינן במקור):

יב. [...] מנוסח הבקשה הוא נוסח הסכם הגירושין (שכן מכוחו ביקש בית הדין לרכוש סמכות בענייני הרכוש שאינם נזכרים בבקשה "המשותפת"). דברי המבוא להסכם הובאו מעלה:

היות והעותרת אפטיית וחסרת יוזמה בזוגיות, שקרנית בוגדנית (לא יחסי מין), ביצעה שתי הפלות, ועשתה מעשה בוגדנות ושקר ללא הפסקה לאורך חיי הזוגיות [...] והיות והעותרת לא מתפקדת כמחנכת, כאמא, מעדיפה את רצונותיה ואנוכיותה שלה על טיפול בילדים [...]

האין ההסכם בטל גם מכוח סעיף 30 לחוק החוזים (חלק כללי), תשל"ג – 1973 הקובע כי "חווה שכריתתו, תכנו או מטרתו הם בלתי חוקיים, בלתי מוסריים או סותרים את תקנת הציבור – בטל" (ראו גם ג' שלו, דיני חוזים – החלק הכללי, לקראת קודיפיקציה של המשפט האזרחי (תשס"ה) 508–524)? לענייננו, נכרכות עילות החווה הבלתי מוסרי ועילות תקנת הציבור זו בזו, דבר שיש לו עיגון (ראו שלו, עמודים 508–509 והאסמכתאות שם).

יג. טוען המשיב כי סמכות בית הדין תלויה בעצם הגשת ההסכם לאישורו, ולא בהחלטת בית הדין לאשרו – וממילא אף אם מדובר בהסכם מקפח שאין לאשרו (דבר שהכחיש לגופו), אין בכך כדי להעלות או להוריד לעניין הסמכות. אכן, ואולם האם ניתן להתייחס להסכם הגירושין כאל הסכם כל עיקר? זכור, לגבי תוכן ההסכם ציין הדיין הרב דיכובסקי: "התוצאה היא שההסכם מנשל את המערערת מן הרכוש וכן מעביר למשיב את הילדים..." ולגבי נסיבות כריתתו הוסיף: "ההסכם נחתם על ידי המערערת [העותרת – א"ר] בעת ששהתה במקלט לנשים מוכות" (אף אם יתכן שהמעבר למקלט היה למעשה בסמוך לאחר החתימה).

דברים אלה – בכל הנוגע לנסיבות חתימת ההסכם, למערכת היחסים בין הצדדים ולנסיבות ששררו באותה עת – עולים בקנה אחד עם האמור בבקשת העותרת (מיום 12.1.06) "למחיקת הליך אישור ההסכם", וכן עם תסקיר פקידת

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הסעד (מיום 17.12.05) שהוגש לבית המשפט למשפחה בירושלים (נספח ב' לעתירה), ועם חוות הדעת הפסיכיאטרית (מיום 13.3.06) שנערכה לבקשת פקידת הסעד (נספח א' לעתירה). דומה כי יש ממש בטענות העותרת, כי הסכם הגירושין כפי שנוסח אכן מתעלל נפשית בעותרת ואין איפוא מקום לרכוש סמכות על יסוד מסמך זה [...]

יד. הדעת נותנת כי אילו היה מתברר לבית הדין הרבני האזורי – דרך משל – שההסכם מעולם לא נחתם על ידי העותרת וכי החתימה המופיעה עליו (וכן על הבקשה המשותפת לגירושין) מזויפת, הוא לא היה מייחס למסמך ערך שיכול להקנות סמכות. **חוששני כי מבחינה מהותית המצב שלפנינו חמור מזיוף; שמא עסקינן בחוזה בכפיה** (ראו סעיף 17(א) לחוק החוזים) המאפשר ביטול על ידי העותרת "תוך זמן סביר לאחר שנודע לו שפסקה הכפיה" (כלשון סעיף 20 לחוק החוזים; ראו גם שלו, עמודים 366–368).

עם זאת לא אכחד כי מבחינה מסוימת התלבטתי היכן עובר קו הגבול בין הסכם פסול שאין לאשרו – אך גם לא ניתן לומר שהגשתו לאישור בית הדין אינה מקנה סמכות (והרי לא יתכן כי רכישת סמכות תהיה תלויה בשאלה, אם בסוף ההליך החליטה הערכאה השיפוטית לאשר את ההסכם שהוגש לאישורה) לבין הסכם שהוא כה פסול עד שאין לייחס תוצאות משפטיות לקיומו [...]

יח. חלופה הזמן מאישור ההסכם עד הבקשה לביטולו

בית הדין קיבל את טענת הבעל שהבקשה לביטול ההסכם לא הועלתה בכל התקופה הראשונה אחרי אישורו אלא לאחר זמן כשלקחה עורך דין.

לדעתנו גם זו אינה רעותא בנסיבות מקרה דידן.

מתוך מה שהוצג בפנינו השתכנענו שהאישה לא רצתה להתגרש, עשתה כל טצדקי – אפילו באופן בלתי סביר – כדי לרצות את בעלה וחשבה שבעקבות ויתוריה יחזור אליה, בין שנקבל את טענתה שכך הבטיח לה בין שנאמר שסברה מעצמה שהוכחת נאמנות לבעל תעזור לשלום בית. מסיבה זאת חוללה נזקים בבית יומיים אחרי אישור ההסכם בראותה שהבעל לא חזר – האישה חשבה שבאיומים כלפיו או באמירותיה שתפגע בילדים תשכנעו לחזור. לכן כל התקופה הראשונה דרשה שלום בית ולא העלתה את נושא ביטול ההסכם שהרי סביר היה להניח שאם תעלה נושא זה, ודאי לא יחזור.

יש להוסיף שייתכן שלא הייתה מודעת, על כל פנים בתחילה, למהות ההסכם המתוקן. וכפי שאמרה (וייתכן שבתום לב) לעו"ד בוכהיים, שבהסכם החדש הבית יתחלק בין שניהם כפי הרישום.

אך אף לולי האמור, הלוא תיארונו בתחילת פסק הדין את גלגולי הדברים – הרי יומיים אחרי אישור ההסכם נקטה באלימות וכן בהמשך, דבר שהביא לאשפוזה לצורך בדיקה, למעצר בית ואחרי כן, בעקבות המשך ההתנהלות הלא ראויה, למאסרה. האישה בהופעותיה לפני בית הדין ועוד לפני כן טענה גם שאין היא מיוצגת.

אין ספק שהתקופה שבה שהתה במאסר לא אפשרה לה לפעול להגשת תביעה לביטול ההסכם. ולפיכך רק לאחר שהשתחררה מהכלא ויכלה לטפל בדברים, הגישה – ואז אכן הגישה אחרי זמן לא רב – בקשה לביטול ההסכם. משכך אין בעובדה שהאישה לא העלתה כל טענה באשר לכשירותו של ההסכם בכל התקופה הראשונה שלאחר אישור הסכם הגירושין משום ראייה שטענותיה אינן נכונות, שהרי התביעה הוגשה במועד הראשון שבו הייתה לה אפשרות מעשית להגישה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לפיכך יש לדחות גם את האמור כי מחוק החוזים יש להסיק שאין לבטל את ההסכם נשוא התביעה משום שהאמור בסעיף 17 לחוק החוזים (חלק כללי, ב) כי אפשר להעלות טענה לביטול הסכם עקב כפייה הוגבל בסעיף 20 הקובע אודות כך:

ביטול החוזה יהיה בהודעת המתקשר לצד השני תוך זמן סביר לאחר שנודע לו על עילת הביטול, ובמקרה של כפייה – תוך זמן סביר לאחר שנודע לו שפסקה הכפייה.

בנידון שלפנינו, אף שחלף זמן מכריתת ההסכם השני ועד להגשת תביעה זו, ואף שמאז אישור ההסכם נשוא התביעה הופיעה האישה בפני בית הדין. בנסיבות העניין – שהייתה במעצר ובמאסר עקב מעשיה – לא היה סיפק בידה להגיש תביעה עד שתשתחרר ממאסרה ויהיה באפשרותה לבחון ההסכם, לעמוד על מה שקופחה בו ולהעלות את טענותיה על נסיבות חתימתו ואישורו, שנעשו בתקופה שבה הייתה נתונה להשפעת תרופות רבות.

לכן אין לומר שהאישה המתינה זמן רב מדי להעלות טענתה זו.

נוסיף ונאמר כי אף שהחוק מדבר על הודעה לצד השני על הביטול, ואפשר שהודעה כזו מצריכה פחות זמן מהגשת תביעה לביטול, ברי שאין להעדיף את העושה דין לעצמו על פני הפונה לערכאה השיפוטית, ועל אחת כמה וכמה שאין להלין על המבכר פנייה לערכאה שיפוטית שעה שהחוזה המדובר אושר בידיה על פני הודעה חד-צדדית על ביטול ההסכם שיייתכן, נוכח התוקף שקיבל, שתיחשב הפרה של פסק דין. משכך ברי כי הגשת תביעה מקיימת את חובת ההודעה לצד השני והגשתה במועד סביר לכך בנסיבות העניין מקיימת את חובת ההודעה במועד סביר אף אם הודעה גרידא הייתה יכולה להיכתב ולהימסר בפרק זמן קצר מזה.

ט. דחיית הראיות לכאורה כי המערערת הבינה את ההסכם והסכימה לו או אף רצתה בו בדעה צלולה

אכן אין לנו ראייה חותכת לטענה שבעת אישור ההסכם השני לא הייתה המערערת צלולה בדעתה, לא הייתה כשירה משפטית או לא הבינה את משמעות ההסכם שעליו חתמה, ואף שחובת ההוכחה לטענה שחרגה מהמינון שנרשם לה ונטלה כדורים רבים ביום אישור ההסכם והדבר גרם לה לחוסר מודעות – מוטלת עליה, ונטל זה לא הורם.

אך למרות זאת וכאמור לעיל נסיבות העניין, המתנה שניתנה ללא סיבה וללא היגיון בצירוף מצבה הנפשי הקשה של המערערת, שאין חולק עליו, דיים להוכיח שהמערערת לא הייתה מודעת ועל כל פנים ודאי שלא רצתה לתת מתנה זו לבעל הדורש ממנה להתגרש בניגוד לרצונה ללא סיבה מוכחת.

הראיות הנוספות שהביא בית הדין לחיזוק פסק דינו אינן מוכיחות שהמערערת הייתה מעוניינת לתת חלקה בדירה לבעל במתנה:

בית הדין ציין שיום קודם חתימת ההסכם נשוא התביעה שלחה המערערת מסרונים למשיב בהם נכתב: "דברתי עם מנחם, תחליט מה אתה רוצה לעשות", "מחר בחמש צריך להיות אצל מנחם, מה אתה רוצה לעשות". לסברתו, הדברים מוכיחים שהיא לא התנגדה להסכם המדובר.

אך מסרונים אלו אינם ראייה על איזה הסכם חדש רצתה לחתום, שהרי דבר זה לא מוכח מתוך מסרונים אלו – מה שיש להוכיח מהם הוא רק רצונה לשנות ההסכם הראשון המקפח יותר, וייתכן שחשבה ועל כל פנים רצתה שההסכם החדש יקבע זכויותיה בהתאם לרישום ולבעלות וכמו שכתבנו לעיל.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אף הוכחתם מהמסמכים הרפואיים אינה ברורה. אין ספק שהאישה לא הייתה במצב שאין היא מודעת למעשיה ואינה כשירה לעמוד לדין, אך אין גם ספק בנוגע למצבה הנפשי הקשה, הברור לכל ברדעת ולכל המכיר אנשים במצב נפשי דומה, שדעתם אינה שלמה וודאי שרצונם אינו מוחלט.

בנסיבות העניין שגילתה דעתה שאינה חפצה בהסכם זה – גילוי דעת שכמוהו כ'מודעא' וכאמור לעיל – ודאי שמתנתה אינה מתנה.

התנהגות האישה לאורך כל ההליך ודאי מורה על התנהגות אימפולסיבית.

משונות מאוד הסתמכותו של בית הדין על תסקיר לשכת הרווחה שבו נאמר כי בהשפעת משפחת המוצא של האישה שעימה חידשה את הקשר החליטה להתגרש ולערוך הסכם גירושין וקביעתו של בית הדין כי טענת האישה כי פקידת הסעד טועה אינה משכנעת.

מתוך מסקנות אלה העלו שלא הבעל הוא שגרם לה בדרך של לחץ וכדומה לערוך את הסכם הגירושין. **קביעה זו נסתרת מתיק הגירושין עצמו** – הבעל הוא שהגיש את התביעה, העדויות שהובאו בתיק מוכיחות את סתירת הדברים, ואין בכל החומר שבתיק מלבד התסקיר האמור רמז לקביעה המשונה שעליה רוצה בית הדין להסתמך בניגוד להתנהגות ולהתנהלות האישה.

גם אם נניח כטענת הבעל, שהאישה תנהג בחוסר היגיון ותיתן לו במתנה את מחצית הדירה, מדוע משפחתה, שלטענת התסקיר השפעתה גרמה לגירושין, תעודד ותניח לה לתת מתנה לא הגיונית זו?

אמירה זו בתסקיר יכולה להטיל צל גם על קביעות אחרות המובאות בתסקיר לגבי אישה אומללה זו, שעיקר ההתייחסות אליה היא כאישה אלימה ופורעת חוק. אף שאכן כך הם הדברים, אי אפשר להתעלם מן נוסף ואולי העיקרי: לפנינו אישה חולה שבעלה מגרש אותה ולוקח עמו אגב כך את הילדים והרכוש.

גם העובדה שהאישה גבתה את מזונות הילדים מהביטוח הלאומי על פי ההסכם, אינה ראייה להסכמתה להסכם, ובוודאי לא לסעיף של וויתור על הדירה. וכי מה תעשה אישה שאינה עובדת ומטופלת בשני ילדים? וכי לא תפנה לביטוח הלאומי ותבקש לקבל את כבשת הרש, מזונות הילדים שהאב לא מפרנסם?

גם המסמכים עליהם חתמה האישה בתקופה שלפני ואחרי אישור ההסכם אינם מוכיחים על הסכמתה ורצונה בהסכם זה, הסכם מקפח וחסר היגיון. ברי כי יש להסביר מעשים אלו כחלק מרצונה לרצות את הבעל. ולפיכך ודאי אין בהם כדי לגלות שוויתורה על חלקה בדירה נעשה במודעות וברצון.

כ. התחייבויות שבהסכמי גירושין – העומדות הן לעצמן או סמוכות על שולחן הגירושין?

יש להוסיף עוד שבנידון דידן שבו מדובר בהסכם גירושין, אף אם נאמר שאישור ההסכם היה כדין, אין ספק שהחיוב לקיים את הסעיף בהסכם הקובע שחלקה של האישה בדירה יועבר לבעל, לא יחול אלא אחרי הגירושין, ובוודאי אם נקבל את טענתו של הבעל שהסיבה לסעיף זה הייתה רצונה של האישה בגירושין מהירים, הרי שללא ביצוע הסיבה לא תחול ההתחייבות במסובב, ואין זה כשאר הסכמים שבהם ניתן להפריד חלוקת הרכוש מהגירושין.

נרחיב ונבהיר:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הנה כבר דנו בפד"רים בכל הסכם גירושין שנחתם, אימתי חלה החובה לקיים את סעיפי ההסכם, מה יהיה הדין אם לא התגרשו וכן אם יכול אחד מהצדדים לחזור בו מההסכם כל עוד לא התגרשו.

בשני פרשיות שהובאו בפד"רים דנו בבירור ההלכתי של דין זה: האחד: פסק דינו של בית הדין הרבני בבאר שבע בהרכב הרבנים אליהו קושלבסקי, מרדכי אליהו וחיים נברוצקי (הובא בפד"ר כרך ה עמודים 204–214) ובהמשך לפסק דין זה בפסק דין של בית הדין הרבני הגדול בהרכב הרבנים עובדיה הדאיה, יוסף שלום אלישיב ובצלאל ז'ולטי (הובא שם בעמודים 214–218) שבו דחו את הערעור על פסק דין זה; השני: פסק דין של בית הדין הרבני הגדול בהרכב הרבנים שלמה גורן, אברהם שפירא ושלום מזרחי (הובא בפד"ר כרך י עמודים 115–145). בפסקי דין אלו האריכו הדיינים בשאלה מה דינם של שאר סעיפי ההסכם במקרה שאחד הצדדים חזר בו וסירב להתגרש והאם חובה לקיימם.

אין ספק שהיה מקום לפלפל בדבריהם, אך אין הזמן נותן, וכבר הארכנו בזה במקום אחר (תיק נתניה 289554/10) ולכן נכתוב את העולה להלכה למעשה והנוגע להתנהלות היום-יומית בבתי הדין ואת ההשלכות לערעור שבפנינו.

נקדים ונאמר:

מנהג בתי הדין כשבאים לאשר הסכם, לערוך קניין עם הצדדים על פרטי ההסכם. בעת עריכת הקניין מסבירים לצדדים ואומרים במפורש, וכן כותבים גם בשולי ההסכם, שהצדדים מקבלים בקניין על העניינים הממוניים שבהסכם – על העניינים הממוניים ולא על ההסכמה לסידור גט, שהיא היסוד המוסד והשער לכל הסכם גירושין.

הסיבה שלא נערך קניין על ההסכמה לסידור גט היא מפני שסידור גט צריך להיות מרצונם החופשי של הצדדים בעת הגירושין (ולא די ברצונם בעת חתימת ההסכם) ואם לא היה רצון חופשי יש חשש לכשרות הגט. האריכו בזה האחרונים ובפד"רים, ועיין מה שכתב הגר"ש גורן בפסק הדין בכרך י' הנזכר. לפיכך אף שהכול יודעים שעיקר עריכת ההסכם וההסכמות הממוניות הוא בשל הפירוד בין הצדדים שהוביל לגירושין ומצריך סידור גט, הקניין נערך רק על ההתחייבויות הממוניות. ואחר שנערך קניין על העניינים וההתחייבויות הממוניות, כלל נקוט בידינו שאין לאחר קניין כלום, וכיוון שנעשה הקניין אין אדם יכול לחזור בו.

דברים אלו פשוטים וברורים. ולפיכך כל היכא שנערך קניין על הסכם גירושין, אין אחר קניין כלום, ואין אחד מהצדדים יכול לומר "אני חוזר בי מהקניין שעשיתי ואני רוצה לבטל את ההסכם או את ההתחייבויות שהתחייבתי בהסכם", שמכיוון שקיבל בקניין, ההתחייבות היא התחייבות מוחלטת ואינו יכול לחזור בו.

הסכם גירושין אינו שונה עקרונית מהסכם לקניית דירה, מכונית או מיטלטלין, שמשנחתם ההסכם אם לא נאמר בו במפורש שישנה אפשרות לבטל את ההסכם, חובת כל אחד מהתומים על ההסכם לקיימו. בכל הסכם שיש התחייבות מצד הקונה והתחייבות מצד המוכר, ונקבעים אופן ביצוע ההתחייבויות כמו הסכם למכירת דירה הכולל כמה שלבים – במקביל להתחייבות מצד הקונה לשלם יש התחייבות של המוכר לעשות פעולות מצידו, ההתחייבויות שלובות זה בזה. ברור שכנגד תשלום או עשיית פעולה מצד אחד גם הצד השני צריך למלא את חלקו. אך אף אם אין האחד ממלא את חלקו, אין בעובדה שצד אחד מפר את ההסכם כדי לגרום לביטולו, אלא אם הוסכם כך במפורש.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אף היכא שנעשה קניין: אם אחד הצדדים מתנה שהקניין יחול רק לכשיתקיים התנאי, בכהאי גוונא אם לא התקיים התנאי יתבטל הקניין. וחזינן מסוגיית הגמרא ומדברי הראשונים שלפעמים אף שעושה מעשה קניין – הקניין אינו נגמר עד שיעשה מעשה נוסף כגון שיכתוב את השטר או שיתן את הכסף. הוא הדין היכא דאיכא אומדנא שלא התכוון לגמור את המכר אלא אם התקיים תנאי מסוים.

פשוט וברור כי הוא הדין במי שחותם על הסכם גירושין ואיכא אומדנא דמוכח טובא ודברים שבלבו ובלב כל אדם שבתנאי מסוים לא גומר בדעתו, שלא יתקיים ההסכם עד לקיום תנאי זה.

כאמור לעיל: כל הסכם גירושין המגיע לבית הדין לאישור – הסכם שנערך אחרי משאומתן בין הצדדים, בין משאומתן ארוך בין קצר, בין שהצדדים ערכו את ההסכם בעצמם בין שערכוהו באמצעות מתווכים, בין שנעשה מחוץ לכותלי בית הדין ובין שנערך בין כותלי בית הדין במעמד הדיינים – הצדדים מגיעים להסכמות הכוללות לפעמים ויתור של צד אחד ולפעמים של שניהם. לפעמים הצדדים מרוצים מתוכנו של ההסכם ולפעמים מרוצים פחות, אך בסופו של דבר הצדדים מבקשים לאשרו. חובת בית הדין לעבור על פרטי ההסכם, לוודא שהצדדים מודעים לפרטיו ולהתחייבויות שנטלו עליהם, וכן לבדוק שאין בהסכם בעיות הלכתיות. רק אחרי שבית הדין וידא שהצדדים מודעים למה שכתבו בהסכם ומוכנים לקבל ההתחייבויות בלב שלם, יערוך בית הדין קניין המורה על גמירות הדעת של הצדדים.

אין ספק שבמקרה ששני הצדדים באים לאשר את ההסכם, כוונת שני הצדדים – על כל פנים באותה שעה – שהסכם זה יהיה הסכם סופי ומחייב, שאם לא כן הצדדים לא היו מביאים ההסכם לאישורו של בית הדין. ויותר מזה: הצדדים לא יחתמו על הסכם שלמעשה אינו הסכם ומאפשר לצד השני נסיגה מההסכמות. אין דין זה שונה ממוכר דבר לחברו, שאין המוכר והקונה מוכנים לעשות המקח אם תישאר ברירה לאחד מהם לחזור בו. והרי זה כמו שכתבו התוספות בכתובות (מו, ב) שהמוכר דבר לחברו ואחר כך התגלה מום שלא היה ידוע במקח – אין הקונה יכול לחזור בו, מפני שהמוכר לא היה מסכים למכירה אם הקונה משייר לעצמו זכות לחזור. הוא הדין בחתימה על הסכם ובקניין שעליו – אנן סהדי ששני הצדדים גמרו בדעתם שהסכם זה יהיה מחייב מכאן והלאה, ולא השאירו הזכות לאחד מהם לחזור מההסכם עד הגירושין.

כא. מתי המענה להפרת סעיף מסעיפי ההסכם או חזרת אחד הצדדים ממנו הוא ביטול ומתי אכיפה?

והנה למה שכתבנו שאחרי הקניין יש תוקף להסכם ובוודאי אחרי שקיבל תוקף של פסק דין, יש לעיין מה הדין במקרה שאחד מהצדדים לא עומד בתנאי מתנאי ההסכם:

בכל הסכם שנערך בדיני ממונות, בין הסכם שנערך בין צדדים שלא קיבל תוקף משפטי ובין הסכם שקיבל תוקף משפטי, ואחד הצדדים לא עומד בהסכם, יש אפשרות חוקית-משפטית לצד אחד לכופף את הצד האחר לקיימו. האכיפה תיערך בין אם צד אחד קיים את חלקו בהסכם והצד השני לא רוצה לקיים, ובין אם ההסכם בנוי מכמה שלבים שבהם צד אחד מתחייב לעשות מעשים והתחייבויות מסוימות כנגד התחייבויות הצד השני, כגון בהסכם למכירת דירה שבו נקבעים מועדים לתשלום וכנגדם פעולות להעברת הבעלות בדירה והעברת הזכויות לצד השני – אם אחד הצדדים לא עשה המוטל עליו, יש אפשרות לאכוף עליו קיום ההסכם. ואחרי כל שלב שקיים האחד חייב האחר לקיים את התחייבותו שבתמורה. כן גם בהסכם שקיבל תוקף של ערכאה שיפוטית, אותה ערכאה תוכל לנקוט פעולות משפטיות לאכיפת ההסכם.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הוא הדין בהסכם גירושין: אחרי שהצדדים התגרשו, אם יש צורך לאכוף העניינים של חלוקת הרכוש, הסדרי שהות, מזונות וכו', בית הדין או ערכאה שיפוטית אחרת יאכפו על הצד שלא עומד בהסכם למלא התחייבויותיו.

אך יש לברר מה דינן של ההתחייבויות השונות בענייני כספים כשאחד הצדדים מתחרט לפני הגירושין, חוזר בו מעצם הסכמתו לגירושין, ובשל כך כמוכן הגירושין מתבטלים לגמרי, או נדחים ואינה מתקיימים במועד שנקבע.

זוהי בעיה שכיתה החוזרת פעמים רבות לפני בתי הדין, ויש להבהיר בקצרה יסודות עיקריים שייתכן לדון בהם במקרים כאלה:

כשתובע הגירושין מתחייב כלפי הצד השני התחייבויות מסוימות כדי שיבטל את התנגדותו ויסכים לגירושין, ואחרי זה המסרב חוזר לסירובו לעצם הגירושין, הדבר פשוט שעם חזרתו מהסכמתו, מתבטלת ממילא ההתחייבות הכספית שהתובע הסכים להתחייב תמורת ההסכמה.

אולם אם תובע הגירושין חוזר בו מרצונו להתגרש, והצד השני טוען "עכשיו אני מוכן לקיים התחייבותי לגירושין ואתה חייב לבצע את ההתחייבות הכספית שהתחייבת בה", הדבר תלוי בנסיבות העניין, כמו: מה היה המועד שנקבע לביצוע ההתחייבות הכספית – לפני הגירושין או לאחר הגירושין, אם ההתחייבות היא תמורת הסכמה בלבד או תמורת הגירושין עצמם, או אם החזרה היא מכוח שיש כעת מקום להמשך חיי שלום וכל מעשה הגירושין הוא כעת מעשה לא מוצדק, או שהחוזר בו עדיין רוצה בגירושין אלא שאינו רוצה בקיום ההתחייבות, או שרוצה והוא אנוס בקיום החיובים ההדדיים.

כל הבעיות האלו – פתרון תלוי בדיני תנאי ואומדנות של תנאי דיני אונס, שהם כרוכים בבירורים מרובים בדברי הש"ס והפוסקים.

הספק הוא: מאחר שבהסכם מפורש שכל חלקיו קשורים יחד זה בזה ובמבוא שבו, נמצא שכל חלק ממנו הוא כתנאי לגבי שאר חלקיו, ולכן איקיום חלק הגירושין על ידי סירוב אחד הצדדים הווי כלא נתקיים התנאי, וממילא בטל גם הסידור הכספי ומחילת הכתובה והמזונות.

ביצוע סעיפים והתחייבויות אלו, תלוי במתן הבעל את הגט ובקבלת האישה אותו. אם חזר בו אחד מהצדדים או שניהם גם יחד ממתן הגט, אין תחולה להתחייבויות אלו. זה מעין האמור בירושלמי (יבמות פרק א הלכה א):

רבי לעזר בשם רבי אבון: כל דבר שהוא בא מחמת גורם – בטל הגורם, בטל האיסור, ודבר שאינו בא מחמת הגורם – אף על פי שבטל הגורם, איסורו במקומו.

הספקות שהוזכרו הם בכל הסכם גירושין שיש בו התחייבויות הדדיות. ובוודאי הוא הדין בנידון דידן, ההתחייבויות הנ"ל נקבעו אך ורק על רקע ההסכם לגירושין, וכל עוד לא בוצעו הגירושין אין מקום לקיום התחייבויות הללו.

סוג אחר של התחייבויות הכלולות בהסכם הן ההתחייבויות שאינן נובעות מסידור הגט, והן: חובת המזונות לאישה ולילדים, שללא כל קשר עם הגירושין אדם מחויב ועומד לזון ולפרנס את אשתו, כל עוד לא התגרשה האישה ולא הוכרזה כמורדת או כמי שהפסידה מזונותיה ובוודאי חייב לזון את ילדיו חיוב החל גם לפני הגירושין ונמשך לאחריהם.

פסקי הדין שהזכרנו לעיל וכן פסקי דין שהסתמכו עליהם יצאו מתוך ההנחה שמכיוון שבכל הסכם גירושין נכתב שהצדדים מסכימים להתגרש זה מזו, מטרת ההסכם היא ליצור את הפרדה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הרכושית ואת ניתוק הקשרים שבין הצדדים, ולפיכך אף אם לא הותנה בהסכם הגירושין במפורש שהתחייבויות ההדדיות יקוימו ויחולו רק אחרי הגירושין, ההנחה היא שכוונת הצדדים הייתה שהפרטים הממוניים שבהסכם שמטרתם ליצור הפרדה רכושית בין הצדדים יבוצעו אחרי שהצדדים יתגרשו בפועל. לפיכך הגירושין הם תנאי למימוש ההסכם, ומשכך אם חזר בו אחד מהצדדים מהגירושין ובפועל לא התקיים התנאי – אף שההסכם לא בטל, אין אחד הצדדים יכול לדרוש את ביצוע העניינים הממוניים שבהסכם למעשה, מכיוון שלא קיים התנאי המקדים שהוא הגירושין. כעין זה מצינו לעניין חיוב הבעל בתשלום כתובה, שאף שהתחייבות היא התחייבות גמורה, זמן ביצועה הוא בגירושין או במיתת הבעל (כדאיתא באבן העזר סימן צג). לפי זה אם הגירושין יתבצעו במוקדם או במאוחר, יתקיים בזה התנאי ושוב כל אחד מהצדדים חייב לבצע התחייבויותיו, והצד השני יכול לפעול משפטית לאכוף את העניינים הממוניים שבהסכם.

והנה בעניין המחילה על הכתובה, כבר כתב הנודע ביהודה (מהדורא תניינא חושן משפט סימן לב) שהמחילה חלה רק בעת הגירושין, שזהו זמן מחילת הכתובה. והיכא שהתברר שהגירושין אינם גירושין גם המחילה הוויא מחילה בטעות, ולכן לא תחול מחילה זו אלא בעת הגירושין ועימם שאז חל חיוב התשלום. וכן כתבו בפשיטות בפד"ר (כרך ג עמודים 168–169) וכן הלשון הנקטת לרוב בהסכמי גירושין "עם מתן הגט האישה מוותרת על כתובתה". כמו כן אין ספק שאם צד מן הצדדים נותן פיצוי לצד השני בתמורה לגירושין, ברור שאין חובה על אותו צד לשלם את הפיצוי אם לא היו הגירושין.

מצד שני יש עניינים בהסכם שברור שחלותם היא בדרך כלל עוד לפני הגירושין, הדבר נוגע בעיקר לעניין חיוב האב במזונות ומדור ילדיו, למשמורת ולהסדרי השהות, שהרי כל העניינים הללו הם במסגרת חובתו של האב לילדיו. חיובים אלו חלים בעת לידת הילדים, ובוודאי חלים לפני הגירושין, שהרי גם כשהצדדים עדיין אינם גרושים אך גרים בפירוד חובה לקבוע משמורת, הסדרי השהות ואת שיעור חיוביו של האב במזונות הילדים ומדורם. מכיוון שהחיוב חל עוד קודם הגירושין, ודאי שחיוב זה אינו תלוי בגירושין.

יש לציין שאף בעניינים אלו הדבר אינו אחיד, שהרי לפעמים חיובים אלו הם חלק מההסכם הכולל גם בענייני הרכוש שבהם צד אחד מקבל חלק גדול יותר מהרכוש בתמורה לחיוביו של משנהו במזונות או במדור הילדים. לכן כל מקרה צריך להיות נידון לגופו, אם כי בסעיפים הנוגעים לילדים בהסכם הגירושין, כשהם עומדים בפני עצמם, לא ישנו הגירושין דבר. זמן תחולתם לפני הגירושין, וסעיפים אלו בהסכם יחייבו בפועל בין אם הצדדים יתגרשו ובין אם לא יתגרשו.

כב. יישום האמור בהסכם שבנידון דידן

אחרי כל האריכות נהדר לנידון דידן:

אף אם נימא שאישורו של ההסכם היה כדין, הלוא ההתחייבות לקיים את הסעיף הממוני לא תחול אלא אחרי הגירושין. והנה אחרי אישור ההסכם, סירבה האישה לקיים את ההסכם – בתחילה לא רצתה להתגרש, מפני שטענה שרוצה שלום בית, ולאחר מכן דרשה לדון בביטול העברת הדירה לבעל עוד לפני הגירושין ולפני שיחול חיובה לעשות כן על פי ההסכם.

בית הדין סירב להיעתר לבקשתה ואף דחה את מועד הדיון בביטול העברת הדירה שהיה אמור להיערך לפני הגט.

עם זאת אין ספק שבסופו של דבר האישה סירבה להתגרש על פי ההסכם, אלא שבית הדין הכריח אותה להתגרש מפני שסבר שדרישתה לשלום בית אינה אמינה או שאין אפשרות לשלום

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בית, בעקבות התנהגותה האלימה. לכן לאחר האיום שיוטלו עליה צווי הגבלה הסכימה האישה להתגרש.

לאור האמור, שהאישה סירבה להתגרש על פי תנאי ההסכם, דהיינו שהבעל ייתן לאישה גט פיטורין ובתמורה לגיטה יועבר לבעל חלקה בבית, **מהיכי תיתי שתחול ההתחייבות שהתחייבה בה? הרי ההסכם שנעשה – אפילו נימא שנעשה מרצון – כוונתו הייתה שהתחייבות תחול רק אחרי שהצדדים יתגרשו מרצונם, הבעל ייתן את 'התמורה' – גט והאישה 'תשלם' בהעברת חלקה בדירה. אם הצדדים היו מתגרשים על פי ההסכם ללא אומר ודברים יכול היה הבעל לדרוש "עשיתי מה שמוטל עליי, עשי את מה שמוטל עלייך". אך במקרה זה הגירושין נערכו בפועל לא מכוח הסכמתם אלא מהחובה שחייב בית הדין. ומשכך כשלא התקיים החלק האחד שבהסכם, נתינת הגט לאישה עקב בקשתה לגירושין, לא חל עדיין החיוב לקיים את החלק הממוני שנקבע בו.**

לא יעלה על הדעת שבית הדין יחייבנה להתגרש כנגד רצונה ובעקבות הגירושין הכפויים תחול מתנתה, כשהתחייבות למתנה זו – לשיטתו של הבעל עצמו – אינה אלא כדי שהבעל יגרשנה בגירושין מהירים שהיא תובעת.

אחרי שהאישה אינה תובעת גירושין ואדרבה היא מסרבת להתגרש ובוודאי מסרבת להתגרש על מנת ובתנאי שתקיים התחייבותה הממונית, לשלם בתמורה לגט. והגירושין נעשו על פי הוראת בית הדין, נגד רצונה (ובלי שנבחן חיובה ההלכתי בגירושין בנסיבות התיק). מהיכי תיתי שיחול החיוב הממוני הנובע מהסכם הגירושין, הסכם שאין לו עמידה בפני עצמו, שהרי אינו הסכם לחלוקת רכוש אלא לנתינת רכוש, נתינה שנטען שהייתה מרצון ובתנאי שיש הסכמה לגירושין, ויחייב את האישה בהתחייבות ממונית כשאינה מבקשת דבר ואינה מוכנה לשלם עבורו?

לאור האמור הסכם הגירושין בטל, ודירת הצדדים תחלק כפי הרישום שהיה לפני ההסכם.

ג. הערה בשולי הדברים

בפסק דיננו זה דיברנו באריכות על חובתו ותפקידו של בית הדין בבואו לאשר הסכם, על חובת תיעוד הדברים כראוי בפרוטוקול, על ההשלכות של אי עמידה בדרישות אלה על תוקפו של ההסכם ועל האפשרות לתבוע את ביטולו – בכלל, ועל יישום הדברים בנסיבות תיק זה – בפרט.

ערים אנו לכך שלא תמיד הייתה הקפדה על קיומן הדווקני של דרישות אלה, עמדנו לעיל גם על העובדה שגישה שאינה מחייבת עמידה בהן הובעה גם באמירת אגב של בית המשפט העליון (אם כי כאמור לעיל בפסיקה מאוחרת לה נקבע אחרת – ולא כאמירת אגב) ולא מן הנמנע שתפיסה דומה קנתה שביתה גם בקרב דיינים.

מוצאים אנו לנכון להבהיר כי הדברים מופנים – מלבד לצדדים שבתיק זה – גם כקריאת כיוון לבתי הדין, לדקדק משנה דקדוק בדרישות אלה.

אך אין הם בגדר קריאת כיוון לכלל המתדיינים בעבר, בהווה או בעתיד. לאמור: אל יסבור כל קורא פסק דין זה שבעבר אושר הסכם בינו או בין מרשו לבין צד שכנגד כי הנה נפתחה לו הדרך ל"מקצה שיפורים". אמרנו ושבים אנו ואומרים כי למרות החובה האמורה שב"לכתחילה" בדיעבד לא כל הסכם שאושר ואף לא רוב ההסכמים שאושרו שלא בהקפדה על כל האמור דינם להתבטל. על דרך כלל הסכם שאינו חריג – יש להניח שאם אישרו בית הדין אות הוא כי הצדדים הבינוהו כראוי ועשאוהו מרצונם החופשי וכי בית הדין וידא זאת, אף אם לא תועד הדבר בפרוטוקול די הצורך.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

יתר על כן, גם אם אכן לא שאל בית הדין את כל השאלות הנדרשות בכואו לאשר את ההסכם, עדיין "בדיעבד" משאושר ההסכם ועל אחת כמה וכמה משהסתמכו עליו הצדדים ופעלו על פיו במידה זו או אחרת – מה שעשוי לעיתים להעניק לו תוקף אף ללא אישורו כלל – תקף הוא כל עוד בהסכם סביר.

הפתח לביטולו של הסכם שאושר אומנם קיים אך אין פתח זה אלא סדק צר ולא פרצה רחבה, הסכמים שיוכלו לעבור בו מעטים הם – אין מקום ל"שטפון" של בקשות לביטול הסכמים שאושרו אלא לכל היותר ל"טפטוף" של בקשות כאלה.

כללו של דבר על המבקש לבטל הסכם בטענות ממין אלה שבפסק דין זה להרים את נטל הראיה הן להיותו של ההסכם הסכם בלתי סביר, הן להיות הליך אישורו לוקה בחסר בהיבט של איזודוא הבנת הצדדים את תוכנו ומשמעותיותו, איזודוא עשייתו מרצון חופשי או אייקבלת הסברים המניחים את הדעת להסכמות הבלתיסבירות.

משא זה לא קל להרמה הוא, אלא שבתיק זה הורם.

נוסיף ונאמר אף כי בלי לקבוע מסמרות כי יש מקום להורות על אייבחינת בקשות ותביעות ממין זה – לא בהליכי ערעור בלבד אלא אף בהליכים שבבתי הדין האזוריים עצמם – אלא בכפוף להפקדת ערובה לתשלום הוצאות משפט ככל שתביעה זו תידחה.

על חיוב הוצאות המשפט והפקדת ערובה להן מראש בהליכי ערעור כבר נכתב לא אחת – לרבות בהחלטת הרכב זה בתיק 1074520/3 – והטעמים האמורים בעניין זה שייכים גם לעניינו של הליך המבקש לערער את מעמדו של הסכם שאושר וקיבל תוקף של פסק דין, אף אם אינו הליך המוגדר פורמלית "ערעור" (ועל אחת כמה וכמה כשאכן מדובר בהליך כזה).

כד. המסקנות העולות מכל האמור

א. הסכם גירושין והסכם ממון טעונים אישור של ערכאה שיפוטית, ללא אישור זה אין להסכם תוקף חוקי.

ב. הערכאה השיפוטית חייבת לבדוק שההסכם נעשה מרצון חופשי בהתחשב בנסיבות הייחודיות של העניין ובאיוונים שהצדדים הסכימו עליהם, ושהצדדים מודעים להתחייבויות ומודעים למשמעותם – זאת מהפן הסכמי.

ג. ערכאה שיפוטית לא תאשר הסכם אם לא עיינה בהסכם, הבינה המשמעות העולה ממנו וביררה שהצדדים גם הם מודעים לדברים.

ד. בירור מודעות הצדדים לכל הפרטים הנ"ל מחויב גם על פי ההלכה, מפני שבית הדין הוא הנותן תוקף הלכתי ומשפטי להסכם.

ה. חובת עדים לבדוק כל הפרטים הנצרכים לקיום שטר תקף לפני חתימתם על השטר מפני שחתימתם יוצרת החיוב.

ו. בדומה לכך, בית הדין המאשר ההסכם ויוצר את החיוב חייב לבדוק שיש תוקף הלכתי להתחייבויות שבהסכם.

ז. חובת בית הדין לרשום פרוטוקול היא הן על פי דין תורה הן על פי חוק והן על פי תקנות הדיון.

ח. חובת כתיבת הפרוטוקול היא בכל דיון מכל סוג שהוא, ובכלל זה דיון לאישור הסכם ולסידור גט.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ט. איכות הפרוטוקול ומידת הפירוט בו תלויות בנסיבות, משכך באישור הסכם גירושין רגיל ושוויוני די בפרוטוקול קצר ותמציתי.

י. כשיש בהסכם סעיפים ותנאים יוצאי דופן או לא שוויוניים. יש לפרט בפרוטוקול את הסעיפים הללו, השאלות ששאל בית הדין עליהם ותשובות הצדדים לשאלות אלו.

יא. בית הדין לא יאשר הסכם לא הוגן ומעוול אף אם זה רצונם של הצדדים.

יב. מכיוון שהדין, החוק והמנהג לכתוב פרוטוקול, אם לא נכתבו דברים בפרוטוקול ההנחה היא שהדברים לא היו, אלא אם יוכח אחרת.

יג. מי שהוא 'עתים חלים (פיקח) עתים שוטה' ומכר או נתן קרקע – מכירתו לא תחול אם לא יוכח שבזמן המכירה היה פיקח.

יד. המוסר מודעא (הצהרה) על מתנה לפני נתינתה שהוא אנוס – בטלה מתנתו ואין צריך להוכיח את אונסו. במסירת מודעא על מכירה צריך להוכיח את אונסו.

טו. מסירת מודעא על מתנה מועילה אף אם לא היה אנוס גמור אלא שלא היה רצון מושלם.

טז. הסכם גירושין שבו כל אחד מהצדדים נותן ומקבל או שנערכה בו פשרה – דינו כמכר.

יז. הסכם גירושין שבו צד אחד בלבד נותן – דינו כמתנה. והצהרה שאינו רוצה לתת המתנה – תבטלה.

יח. אישה שמוחלת על כתובתה או נותנת מתנה כדי להשקיט מריבות ולהגיע לשלום בית – המחילה והמתנה בטלות.

יט. אם המחילה והמתנה נעשו כדי שהבעל לא יגרשה במקום שמצד הדין יכול לגרשה תחול המחילה והמתנה.

כ. רשות שיפוטית לא תבטל הסכם שאושר, אף שלכאורה נראה שהתנאים בהסכם אינם סימטריים וההסכם מוטה, שהרי ייתכן שהצד ה'מקופח' קיבל 'תמורה' אחרת או שיש הסבר סביר אחר לחוסר השוויון. אך במקרה שההסכם מוטה באופן לא סביר ולא מידתי, ואין הסבר הגיוני לתנאים, ניתן לבטל הסכם זה.

כא. רשות שיפוטית לא תענה לתביעה לביטול הסכם כשהיה שיהוי בהגשת תביעה זו, אך כשיש הסבר ונימוק הגיוני לשיהוי, אין סיבה שלא להיענות לתביעה זו ולמעשה אין לראות בו שיהוי.

כב. תנאי שבממון של הסכם גירושין שנערך בו קניין וקיבל תוקף של פסק דין – אין אפשרות לחזור ממנו.

כג. זמן ביצוע ההתחייבויות שבהסכם ייקבע בכל מקרה ובכל התחייבות לגופם: חיובים שאינם תלויים בגירושין יחולו מיידית; הסכמות שנובעות מהגירושין ומהפירוד – זמן ביצוען בדרך כלל הוא אחרי הגירושין, אך אין מניעה להסכים אחרת.

כד. התחייבות צד אחד בתמורה לגירושין תבוצע אחרי הגירושין אם לא נקבע אחרת.

כה. במקרה שבו היה אחד הצדדים מעוניין בגירושין ומוכן לתת תמורה לצד שאינו מעוניין, ואחר כך חזר בו ושוב לא רצה בגירושין אלא היה מעוניין בכנות בשלום בית – אין הוא חייב לשלם התמורה שהבטיח, מכיוון שהגירושין לא התבצעו.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

כו. אם הייתה הסכמת הצדדים להתגרש בתמורה לתשלום של אחד הצדדים למשנהו בתמורה לגירושין, ואחר כך חזר בו מההסכמה, מאחר שהוא מעוניין בכנות בשלום בית – גם אם קבע בית הדין שהוא חייב להתגרש ובעקבות כך נערכו הגירושין, אין הוא חייב לשלם את שהבטיח לשלם בתחילה בתמורה לגירושין.

כז. בנסיבות המקרה שלפנינו:

- (א) נפל פגם באישור ההסכם ולא ברור שהאישה הייתה מודעת להתחייבות שהתחייבה.
 - (ב) אין הסבר הגיוני מדוע תעביר האישה את חלקה בדירה לבעל המעוניין בגירושין – דבר המוכיח כשלעצמו שהאישה לא הייתה מודעת כל צורכה לדברים.
 - (ג) מצבה באותה עת היה מצב של 'עתים חלים עתים שוטה'.
 - (ד) הסכם גירושין זה שבו נתנה את חלקה בדירה לבעל במתנה ולא הוכח שקיבלה תמורה ואדרבה הוכח שלא קיבלה דבר הרי הוא כמתנה.
 - (ה) האישה גילתה דעתה לפני כתיבת ההסכם ואישורו, שאינה רוצה לתת את המתנה.
 - (ו) האישה לא הייתה מוכנה לשלם תמורת הגירושין והגירושין נערכו בכפיית בית הדין ולא התקיים התנאי, שהיא חייבת לשלם בתמורה להסכמת הבעל לגירושין.
- כח. לאור האמור יש לקבל את הערעור.

אין תוקף להסכם הגירושין. הדירה תחלק בין הצדדים על פי הרישום שהיה לפני ההסכם.

הרב שלמה שפירא

מצטרפים למסקנות.

הרב א' אהרן כץ

הרב אליעזר איגרא

נפסק כאמור.

פסק הדין מותר בפרסום לאחר השמטת פרטי הזיהוי של הצדדים

ניתן ביום כ"ז בתמוז התשע"ח (10.7.2018).

הרב שלמה שפירא

הרב א' אהרן כץ

הרב אליעזר איגרא

עותק זה עשוי להכיל שינויי ותיקוני עריכה